

TEATTERIKORKEAKOULU
TEATERHÖGSKOLAN

2013

OPINNÄYTETYÖ

Monologisuudesta moniäänisyyteen

Journalistinen dokumenttiteatteri yhden
totuuden maassa

SUSANNA KUPARINEN

OHJAAJANTYÖN KOULUTUSOHJELMA

TEATTERIKORKEAKOULU
TEATERHÖGSKOLAN

2013

OPINNÄYTETYÖ

Monologisuudesta moniäänisyyteen

Journalistinen dokumenttiteatteri yhden
totuuden maassa

SUSANNA KUPARINEN

OHJAAJANTYÖN KOULUTUSOHJELMA

TIIVISTELMÄ

Päiväys: 12.4.2013

TEKIJÄ Susanna Kuparinen		KOULUTUS- TAI MAISTERIOHJELMA Ohjaajatyön koulutusohjelma	
KIRJALLISEN OSION NIMI Monologisuudesta moniäänisyyteen		KIRJALLISEN TYÖN SIVUMÄÄRÄ (SIS. LIITTEET) 102 s.	
TAITEELLISEN TYÖN NIMI Eduskunta – Satiiri vaurauden uusjaosta Ryhmäteatteri 2011 Opinnäytteen ohjaajat Mika Myllyaho (ohjaus) ja Juha Jokela (dramaturgia)			
Kirjallisen osion/tutkielman saa julkaista avoimessa tietoverkossa. Lupa on ajallisesti rajoittamaton.	Kyllä ☒ Ei ☐	Opinnäytteen tiivistelmän saa julkaista avoimessa tietoverkossa. Lupa on ajallisesti rajoittamaton.	Kyllä ☒ Ei ☐
<p>Ryhmäteatteriin ohjaamani esitykset Eduskunta – Satiiri vaurauden uusjaosta (2011) ja Eduskunta II – Satiiri veljeskuntien Suomesta (2012) ovat osa esityssarjaa, jonka pohjana on vuosina 2008–2011 Ylioppilasteatterissa esitetty Valtuusto-trilogia.</p> <p>Olen tutkinut työryhmäni kanssa esityssarjan aikana poliittisen teatterin ja journalismin risteyskohtia, toisaalta etsinyt välineitä ja näkökulmia, joiden avulla poliittinen teatteri voisi puhutella myös niitä, jotka eivät ole valmiiksi samaa mieltä. Kirjallisessa opinnäytteessäni käsittelen journalistisen dokumenttiteatterin suhdetta journalismiin ja yhteiskuntaan. Mitä taide ja julkinen keskustelu voisivat hyötyä journalistisesta dokumenttiteatterista? Eduskunta-esitykset ovat tutkivaa journalismia näyttämöllä, mutta ne ovat myös taideteoksia. Tarkastelen esitysten ohjauksellisia ratkaisuja suhteessa esteettisiin mieltymyksiini ja ajankohtaisiin aiheisiin, ja yritän välittää työvälineitä dokumenttiteatterista kiinnostuneille taiteilijoille ja toimittajille. Eduskunta-esitykset eivät ole mediakritiikkiä, ne ovat media.</p> <p>Teatterinäyttämö mediafoorumina on yhteiskunnallisen rakenneanalyysin ja läpileikkauksen kannalta tehokas julkisen keskustelun areena, teatterin yhteisöllisen, kansankokousta muistuttavan luonteen takia. Eduskunta-esityksissä pyrimme nostamaan pintaan aiheita, joita median uutisvirrassa on hankala käsitellä. Eduskunta-esitysten tärkein päämäärä on murtaa median monologisuus ja hegemoninen vallan pönkittäminen, joka johtuu osin medialle luontaisista rakenteista, osin tiedonvälityksen silppuuntumisesta ja hektisyydestä.</p> <p>Toisaalta pyrimme rikkomaan taiteelle luonteenomaista katseen siirtoa rakenteista ylipsykologiseen, individualistiseen maailmankuvaan, jossa jätetään käsittelemättä yhteiskunnalliset syy-seuraussuhteet. Tarkastelen myös kollektiivisen ensemble-työskentelyn ja yhteistyön piirteitä. Moniäänisen ja dialogisen julkisen keskustelun lähtökohta on se, että eri taiteilijat ja toimittajat yhdistävät voimansa.</p> <p>Kirjallinen opinnäytteeni on jaettu viiteen osaan. Ensimmäisessä osassa käyn läpi henkilökohtaisia lähtökohtiani, miksi olen tarttunut poliittisiin aiheisiin ja mihin yhteiskunnalliseen tarpeeseen haluan esityksilläni vastata ja miksi vieraannuin draamasta. Toinen osa käsittelee esteettistä pyrkimystäni ja oppimisprosessiani polyfonisiin rakenteisiin, moniäänisyyteen esitysten muodossa ja tekotavassa. Käsittelen valintojani Mihail Bahtinin karnevalismin, dialogin ja polyfonian käsitteiden kautta. Kolmannessa osassa kerron, miten karnevalismi ja polyfonia jalkautuvat näyttämölle aiheiden ja estetiikan kautta. Neljäs osa analysoi monologisuuden ja objektiivisuuden ongelmia taiteessa, journalismissa ja julkisessa keskustelussa. Viidennessä osassa jaan muutamia keskeisiä metodeja, jotka olen työryhmäni kanssa havainnut käyttökelpoiseksi.</p>			
ASIASANAT Dokumenttiteatteri, journalismi, korruptio, harmaa talous, hallintarekisteri, Pia Pakarinen, Voima, Mihail Bahtin, karnevalismi, poliittinen teatteri, Eduskunta, Valtuusto, Ylioppilasteatteri, Osmo Soininvaara, Lasse Laatonen			

SISÄLLYSLUETTELO

1. JOHDANTO: TYLSÄÄ JA MAHDOTONTA?	11
1.1 <i>Hyväntahtoisuus vai oikeudet?</i>	13
1.2 <i>Journalismi vai taide?</i>	14
1.3 <i>Uusliberalismista uuskonservatiivisuuteen</i>	16
1.4 <i>Draama sulkee maailman ulos</i>	19
1.5 <i>Satiirikot ovat surullisia</i>	20
1.6 <i>Kun valo lisääntyy, paska näkyy paremmin</i>	21

2. ESTEETTINEN MONIÄÄNISYYS	24
2.1 <i>Polyfoniset rakenteet muodossa ja sisällössä</i>	26
2.2 <i>Psykyfyysinen eleiden teatteri</i>	27
2.3 <i>Dramaturgian ja esitysten kontrapunkti</i>	28
2.3.1 <i>Kontrapunkti ja sokraattinen dialogi</i>	28
2.3.2 <i>Kritiikin kärki suuntautuu tapauskohtaisesti</i>	29
2.3.3 <i>Seikkalun juonessa riittää reagointi</i>	30
2.4 <i>Työryhmän moniäänisyys</i>	31
2.4.1 <i>Ensemble työssään</i>	32
2.5 <i>Älykäs näyttelijä on utelias</i>	36
2.5.1 <i>Utelias näyttelijä suojelee sisältöjä</i>	37
2.6 <i>Kollektiivisuus vaatii turvaa</i>	39
2.7 <i>Videot kapinan välineenä</i>	39
2.7.1 <i>Kommentoiva filmi</i>	40
2.7.2 <i>Opastava filmi</i>	41
2.7.3 <i>Dramaturginen filmi</i>	43

3. VAKAVA-NAURULLISUUS	45
3.1 <i>Päähenkilöt ovat pyyteettömiä</i>	46
3.2 <i>Idean ratkaisussa koko aito elämä</i>	48
3.3. <i>Ambivalentti Soininvaara</i>	51
3.4 <i>Kärjistämistä, ei jäljentämistä</i>	53
3.5 <i>Soininvaara-kohtausten poliittinen viesti</i>	56

4. MONOLOGISUUDESTA MONIÄÄNISYYTEEN	58
4.1 <i>Moniäänisyys hämmentää: faktaa vai fiktiota?</i>	58

<i>4.2 Onko mielipide fiktiota?</i>	59
<i>4.3 Objektiivisuus on mahdoton ideaali</i>	60
<i>4.3.1 Sosiaalinen fantasia pönkittää valtaa</i>	61
<i>4.3.2 Kommunikaatiota ei ole ilman tarinaa</i>	62
<i>4.4 Roolitettu todellisuus</i>	62
<i>4.4.1 Tarina vaatii henkilöitä</i>	63
<i>4.4.2 Lisää tilaa kriittisille äänille</i>	64
<i>4.4.3 Kritiikki motivoidaan ja ohitetaan</i>	65
<i>4.5 Todellisuus on kilpailevia tarinoita</i>	66
<i>4.5.1 Median moniäänisyys on harhaa</i>	67
<i>4.5.2 Media siteeraa valtaa</i>	68
<i>4.5.3 Mielipide-eliitti samastuu valtaan</i>	68
<i>4.5.4 Ääni myös ”heikoille”</i>	69
<i>4.6 Korjausliikkeitä journalistiseen metodiin</i>	70
<i>4.6.1 Oma henkilö näyttämöllä</i>	71
<i>4.6.2 Tutkimisprosessin avaaminen</i>	72
<i>4.6.3 Kommenttioikeus kritiikin kohteille</i>	73
<i>4.6.4 Viekoittelu vai moniäänisyys?</i>	74
<hr/>	
5. JOHTOPÄÄTÖKSET	76
<i>5.1 Murra monologisuus</i>	76
<i>5.2 Herätä julkista keskustelua</i>	77
<i>5.3 Määrittele oma positiosi yhteiskunnassa</i>	78
<i>5.4 Ota keskiluokka haltuun</i>	79
<i>5.5 Pura rakenteet niin purat vihaa</i>	79
<i>5.6 Turvaudu kollegoihin ja asiantuntijoihin</i>	80
<i>5.7 Tee politiikkaa ja tarkista faktat</i>	82
<i>5.8 Käytä epätyypillisiä tiedonhankinnan keinoja</i>	83
<i>5.9 Panosta haastatteluihin</i>	83
<i>5.10 Antakaa ja ottakaa aikaa</i>	84
<i>5.11 Käytännön ehdotus: demokratiaa maakuntiin</i>	84
<i>5.12 Teatteri on tehokas tapa oppia</i>	85
<i>5.13 Ole viihdyttävä ja monitaiteellinen</i>	85
<i>5.14 Älä alista totuutta tarinalle</i>	86
<hr/>	
LIITE 1, SYNOPSIS	90
EDUSKUNTA I – SATIIRI VAURAUDEN UUSJAOSTA	90

LIITE 2, SYNOPSIS	92
EDUSKUNTA II – SATIIRI VELJESKUNTIEN SUOMESTA	92

LÄHDELUETTELO	95
---------------	----

1. JOHDANTO: TYLSÄÄ JA MAHDOTONTA?

”Miten helvetissä on mahdollista, että vuosi toisensa jälkeen löydän itseni aina tästä samasta tilanteesta! Musta piti tulla draamaohjaaja! Mä rakastan ohjata henkilöitä ja tilanteita ja käänteitä. Mä rakastan perheriitoja ja rakastavaisten riitoja lavalla!” huudan Ryhmäteatterin näyttelijälämpöissä syyskuussa 2012.

Ympärilläni istuu *Eduskunta*-sarjan työryhmä. Joka puolella, mihin silmät sattuvat osumaan, satoja, tuhansia arkkeja paperia, käsikirjoitus- ja kohtausversioita, eduskunnan täysistuntojen pöytäkirjoja, haastatteluja litteroituina, lehtiartikkeleita purettuna kohtauksiksi, erilaisissa kasoissa pöytien ja ompelukoneiden päällä, lattialla, paperisilppurin vieressä. Näyttelijä Noora Dadu istuu vieressäni ja naurahtelee hermostuneesti. Heittelen papereita ilmaan ja hakkaan nyrkillä tuolin selkänjojaa.

Vedän henkeä. ”Mä en saa keksiä mitään, ketä vittu kiinnostaa vitun työeläkeyritykset, kynnet irtoa ja hampaat suusta ku mä kelaan meidän aihetta. Mä en tajuu mitään. Mä nukahdan tän materiaalin eteen! Ei oo mitään juttua, ei oo tarinaa! Mä en oo nykärityyppi, mä olen pertsahjaaja!”

Kyseessä oli yksi mustista hetkistä, joita dokumenttiteatterin ja prosessidramaturgian yhdistäminen tuottaa, uteliaisuuden tyydyttämisen, löytämisen ja ilon kontrastina. Toivoisin, että voisin väittää olevani messias, joka aloittaa pyhän kollektiivisen toimintansa, koska haluaa parantaa maailman korruptiosta, pahuudesta ja muusta tahmasta. Syyt ovat monimutkaisemmat.

Kun ajauduin dokumenttiteatterin lajityyppiin, olin Teatterikorkeakoulusta *Voima*-lehden toimituspäälliköksi loikannut 33-vuotias, taiteen kanssa kriisiin ajautunut ohjaajanulkki. Kun *Eduskunta*-trilogian viimeinen osa valmistuu syksyllä 2014, olen 40-vuotias ohjaaja, joka ei ole ammattiuransa aikana ohjannut yhtään draamaesitystä. Yritän seuraavaksi pohtia, miksi näin kävi, ja mitä tarpeita dokumenttiteatterin lajityyppi itselleni täyttää.

Törmäsin alkuvuodesta 2006 ensimmäisen kerran Helsingin kaupunginvaltuuston litteroituihin kokouspöytäkirjoihin. Olin käsikirjoitusapuna ja assistenttina Ryhmäteatterin esityksessä *Helsingin taivaan alla*. Sen ohjasivat Esa Leskinen ja Mika Myllyaho. He soittivat minulle joululomalla ja pyysivät töihin. Ohjaajat halusivat, että etsin tilastoja ja faktaa Helsingin ja turvaverkkojen muutoksista. Esityksen tyyli oli pseudodokumentti, jossa seurattiin kuvitteellisen helsinkiläisperheen vaiheita

tilanteessa, jossa isä joutuu työttömäksi ja äiti on ylityöllistetty. Tilastolliset muuttujat kontekstoivat perheen kohtaloa maassa, joka oli muuttunut voimakkaasti 1990-luvun laman jälkeen.

Koska olen myös toimittaja, taustojen kaivelu ja tilastojen purkaminen kohtauksiksi ja ennen kaikkea vertailujen ja dynaamisten muuttujien penkominen oli mielekästä. Eksyin Helsingin kaupungin nettisivuille Google-haun kautta, muistaakseni etsin raiskausten määrän vaihtelua tai muuta vastaavaa, ja päädyin keskelle raiskausvalistusvideosta käytyä keskustelua Helsingin kaupunginvaltuustossa syksyllä 2005. Kaikki valtuuston kokoukset puretaan pöytäkirjoiksi ja laitetaan nettiin, josta kuka tahansa voi ne lukea.

Litteroituna, sanasanaisena pöytäkirjana keskustelu muuttui jännitysnäytelmäksi. Ilman auditiiivista hämäystä, kuten mumisevaa puhetapaa, köhimistä, unettavia loisteputkivaloja ja paperin rapinaa, valtuutettujen mielipiteet ja retoriset harhautukset nousivat kirkkaina esiin. Mihin kantaan valtuutetut päätyisivät? Onko muutaman tuhannen euron satsaus liian kallis, vai katsovatko he, että vaikka raiskausvalistusvideo saattaa olla rankka muistutus elämän raadollisista puolista, se saattaa ehkäistä raiskauksia tietoisuutta lisäämällä? Vähentynyt raiskausten määrä taas säästää rahaa hoito- ja rikoskustannuksina ja on monella tapaa myös rahassa mittaamaton arvo.

Olin lumoutunut. Tähän vaikutti pöytäkirjan esteettinen muoto. Se näytti käsikirjoitukselta, jossa ensin lukee replikojan nimi ja alla repliikki. Keskustelu oli värikästä ja mielipiteet pöyristyttäviä. Valtuusto päätti, että videota ei hankita. Olin järkyttynyt. Ja innoissani. Pöytäkirjat eivät soveltuneet materiaaliksi *Helsingin taivaan alla* -esitykseen, mutta jäin miettimään myöhempää käyttöä.

Menen nyt hankalalle alueelle, sillä olen tietoinen siitä, että ihmiset sepittävät kertomuksia elämästään jälkikäteen. Samalla tavalla teatteriesitykset luetaan lopusta alkuun, ja viimeinen kohtaus, viimeinen kuva on tärkein. Loppu määrittää kaiken sitä ennen tapahtuneen. En ole varma alkuperäisistä syistä, motiivini ovat muuttuneet matkan varrella moneen otteeseen. Tuosta hetkestä Ryhmäteatterissa olen silti varma, muistan sen tarkasti. Seuraavaksi arvailuja omista lähtökohdistani.

1.1 Hyväntahtoisuus vai oikeudet?

Olen poliitikon jälkeläinen. Isoäitini Heleena Arola (sd.) vaikutti aktiivisesti Lahden kunnallispolitiikassa 25 vuotta, sekä kaupunginvaltuustossa että kaupunginhallituksessa. Hän oli lahjakas ja utelias tyttölapsi, jonka isä otti pois koulusta kotiin pöytiä pyyhkimään. Myöhemmin isoäitini otti vahingon takaisin ja nosti koko sukuni keskiluokkaan. Päädyttyään Pohjois-Pohjanmaalta Lahteen hän kasvatti kuusi lasta yksinhuoltajana ja valmistui yhtä aikaa vanhimman poikansa kanssa ylioppilaaksi, suoriutui yliopistoon opiskelemaan Suomen kieltä ja kirjallisuutta, pyrki ja pääsi politiikkaan. Isoäitini teki poliitikon uransa ohessa kansankynttilän työtä Lahden Työväenopistossa, jossa hän opetti suomen kieltä, veti kirjallisuuspiiriä ja opetti proosan ja runouden kirjoittamista.

Kun näin pöytäkirjat Ryhmäteatterilla, kuulin kirjoituskoneen naputuksen päässäni, tai jonkinlaisen kaiun. Muistin, kuinka olin nukahtanut kirjoituskoneen ääneen, kun mummoni valmisteli aloitteita valtuustoon, kirjoitti puheita ja paimenkirjeitä. Mummo oli kuollut kaksi vuotta aiemmin, tammikuussa 2004, enkä ollut vielä toipunut menetyksestä.

Isoäitini teki intohimoisesti sosiaalipolitiikkaa, koska tiesi, että ihmisen potentiaali ei toteudu ilman rakenteita, eivätkä kaikki ole yhtä vahvoja kuin hän itse. Hän ymmärsi, että ihmisiä ei voi jättää hyväntekeväisyyden varaan, se ei riitä, sillä hyväntahtoisuuden käänköpuoli on mielivalta. Pitää olla oikeuksia ja lainsäädäntöä. Isoäitini keskeiset poliittiset teot liittyivät naisten, lasten ja vanhusten hyvinvointiin – ja kulttuuriin, joka on murjottujen henkireikä, ikuista, vahvistavaa, tie ulos.

Isoäitini puhelin soi kaikkina mahdollisina viikonpäivinä ja vuorokaudenaikoina, kun joku huolestunut omainen soitti kertoakseen, että mummi saa vanhainkodissa jälkiruuaksi vain yhden cream crackerin, jossa ohuelti vadelmahilloa. Muistan isoäitini lähdössä kokoukseen tai tulossa sieltä. Politikoinnin, mairean hymyn, kun ei niin pidetty poliittikotoveri tulee kadulla vastaan. Vaalikiertueet. Jos isoäitini ei ollut ehdokkaana, niin joku demaripamppu, jolle hän lahjoitti äänestäjänsä eduskuntavaaleissa. Olen laulanut lapsena kaikissa Lahden vanhustentaloissa vaalien alla useaan kertaan, olen muun muassa laulanut Matti Luttista liikenneministeriksi. Olen myös jakanut vaalimainoksia.

Näin politiikan raakuuden, pyrkyryyden, etujen haalimisen, kuinka omat koirat purevat, sekä illuusioiden katoamisen. Isoäitini aktiivivaihe oli hyvinvointivaltion rakentamisen aikaa 1970- ja 1980-luvuilla. Hän jättäytyi sivuun sattumoisin samaan aikaan, kun politiikan alamäki alkoi 1990-luvulla, kun lama vei rahat, teknokraatit kaappasivat vallan ja hänen oma puolueensa sosiaalidemokraatit pettivät ihanteensa Pohjoismaisesta hyvinvointivaltiosta.

Muistan mummoni epäuskoisen mutta tosiasiat kieltävän katseen 1990-luvulla, kun Paavo Lipponen puhui yhdeksän uutisissa yhtä ja kuntatasolla tapahtui toista. Lapsille jaetut ilmaiset fluoritabletit olivat kadonneet kouluista ensimmäisenä, eivätkä koskaan palanneet. Sitten alettiin karsia tukiopestusta. Lukion opinnonohjaustunnit muuttuivat uhkailuksi: jos ette tottele ja luovu oikeuksistanne, kukaan ei anna teille töitä.

Laman jälkeen politiikasta ei enää keskusteltu. Lipposen kahden hallituksen aikana 1995–2002 arvojen sijaan puhuttiin välttämättömistä ratkaisuksista, joita ei saanut kyseenalaistaa. Toisinajattelijat vaiennettiin. Suomi oli loikannut YYA-sensuurista teknokratian diktatuuriin, jossa vaimea tussahtelu oli demareiden selittelyä siitä, miksi nousukausi ei ota mukaansa kaikkia. Massatyöttömyys, rapautuva vanhustenhuolto, lastensuojelun alasajo jäivät pysyviksi.

Samaan aikaan, kun Suomen hyvinvointivaltion annettiin kaikessa hiljaisuudessa hiipua pois, minä opiskelin Teatterikorkeakoulussa suljettujen ovien takana henkilöiden psykologisia motiiveja, valotilanteita ja muodon käännettä dramaturgiassa. Isoäitini näkö heikkeni samaan tahtiin hyvinvointivaltion kanssa, ja hän kuoli lähes sokeana. Kirjoituskoneeseen jäi keskeneräinen suomen kielen maisterintutkinnon viimeinen puuttuva essee. Hän oli ollut perustamassa Lahden ensi- ja turvakotia. Surijoita pyydettiin kukkien sijaan lahjoittamaan rahaa turvakodin tilille.

1.2 Journalismi vai taide?

Pääsin Teatterikorkeakouluun vuonna 2001 hetkellä, jolloin olin jo löytänyt järkevää tekemistä. Kaksi vuotta aiemmin oli perustettu *Voima*-lehti, jonka toimittajana olin muun toimituksen kanssa pokannut Valtion tiedonjulkistamispalkinnon samana keväänä kun pääsin kouluun.

Teatterikorkeakoulussa ihmettelin sovinismia, kliseistä mies-naiskuvaa, ja estetiikan ylivaltaa. ”Poliittinen on henkilökohtaista, muoto on sisältöä.”

Vittu mitä paskaa. Tulin lehdestä, jossa oli kovaan ääneen ulos huudettu arvomaailma, ja huomasin olevani koulussa, joka pyöri ”kaikki on suhteellista” -tyyppisen postmodernin häröilyn ympärillä. *Voimassa* olin ollut maltillinen kulttuurisnobi, jota lehden silloinen toimitusjohtaja haukkui porvariksi ja käski unohtaa taidehömpötykset. Pidin osaa vasemmistointellektuelleista terävinä, mutta olin ärsyyntynyt Edward Saidin ja Noam Chomskyn kaltaisten yleisrähääjien vaihtoehtomuudesta ilman ratkaisuja. Teatterikorkeakoulussa olin oudon hippilehden anarkistitoimittaja.

Tajusin olevani etuoikeutettu ja turvassa koulussa, ja asioiden kylmä pyöritys, eri näkökulmien etsiskely ja rypeminen Freudin, unien, Lacanin, pornon filosofian, Bahtinin, kerronnan keinojen ja väkivaltaisen räpmusiikin, marihuanan ja bissen kanssa on paitsi kiinnostavaa, rankkaa, välttämätöntä ja olennaista myös erittäin hauskaa. Unohtamatta Myllyahon, Kahiluodon ja Korhosen ohjauskursseja.

Vaikka pidän itseäni draamaveijarina, huomaan opinto-otteestani, että olen suorittanut lähes yhtä paljon muun muassa Katariina Nummisen ja Juha-Pekka Hotisen dramaturgian, nykyteatterin ja taideteorian kursseja, musiikin dramaturgiaa, leffaa ja ohjauksellisesti kokeellisia produktioita. Oli luontevaa lähestyä taidetta ja tehdä havaintoja erilaisten kerronnan keinojen ja dramaturgioiden kautta, koska taustani on *Voiman* kaltaisessa projektissa, joka lähti käyntiin kyseenalaistamalla vallitsevia lehden tekemisen dogmeja.

Kun palasin *Voimaan* syksyllä 2006, toimitussihteeriksi ja sittemmin toimituspäälliköksi, päätoimittaja oli vaihtunut. Uusi päätoimittaja Kimmo Jylhä oli tuonut erilaisen lehdentekemisen metodin. *Voima* alkoi tarkastella enemmän rakenteita kuin vastakulttuureja. Ennen *Voima* oli ollut alusta, jossa äänensä saivat kuuluviin ne, joista muu media vaikenä. Parhaimmillaan tämä oli sitä, että *Voimassa* on kyseenalaistettu alusta asti uusliberalistinen taloususkonto ja nostettu esiin näkökantoja ja talusteoreetikkoja, jotka ovat argumentoineet pätevästi sääntelyn, poliittisen ohjauksen ja valvonnan purkamista vastaan.

Pahimmillaan alustana toimiminen tarkoitti sitä, että julkaistiin Kominformin kaltaisen propagandajärjestön juttu, jossa väitettiin, että Pohjois-Koreassa ei ole nälänhätää, vaan kyse on länsimaiden valheellisesta

hyökkäyksestä demokraattista ja rauhaarakastavaa valtiota kohtaan. Se tarkoitti vainoharhaisten demagogien ääneen päästämistä ilman kriittistä journalistista otetta, mikä heikensi samassa lehdessä julkaistujen pätevien juttujen todistusvoimaa. Aktivismi ja missiojournalismi eivät ole kadonneet *Voimasta*, mutta ne ovat muuttuneet otteeltaan journalistisemmiksi. Kriittisyys ulottuu *Voimassa* nykyään kaikkeen.

Voimassa rooliksi muodostui toimiminen lehden eräänlaisena dramaturgina, jonka vastuulla on kokonaisuuden tasapaino, kiinnostavien aiheiden metsästäminen, editointi ja juttujen näkökulmittaminen. Kirjoitan itse aina kun ehdin. Yhtä tärkeää kuin lehden tekeminen on välillä veriseksi riitelemiseksi yltyvä taukokeskustelu ja hyppääminen uutisaaltoon. *Voimassa* seurataan kriittisesti ja intohimoisesti politiikkaa, ja etenkin Kimmo Jylhämön mukana lehteen rantautui politiikan etiikan ja arvojen, arvomaailman ja poliittisten tekojen ristiriidan esiin kaivaminen ja sen osoittaminen.

Kun palasin *Voimaan*, tulin mukani pussi Teatterikorkeakoulussa opittuja välineitä ja taitoja. Olen kerännyt yli 200 opintoviikkoa havainnoinnin harjoittelemisesta. Tärkeimpänä oppina pidän itseluottamusta tehdä yksityiskohtaisia havaintoja sekä kykyä antaa ja vastaanottaa kritiikkiä. Journalismista olen oppinut kyvyn tehdä havainnoista johtopäätöksiä ja perustella ne tiedollisesti. Draamateatterin puolelta olen oppinut henkilön ja toiminnan keskeisyyden, nykyteatterin puolelta sen, että eleet ja toiminnat voivat olla kiinnostavampia kuin psykologisoiminen.

Ja sekä teatterista että journalismista metodin, jossa eteen tuleva uusi oivallus voi murskata ja sen pitää murskata kaikki aiemmin rakennettu, mikäli uusi toimii paremmin.

1.3 Uusliberalismista uskonservatiivisuuteen

Paluu *Voimaan* tarkoitti luopumista Teatterikorkeakoulun turvasta. Aloin tehdä yhä enemmän huomioita arjesta ja kaduilta, raitiovaunuista, omasta lähipiiristäni. Luin erilaisia signaaleja, heikkoja ja vahvoja satojen lehdistötiedotteiden tulvasta *Voiman* työpisteelläni, ja seurasin muuta mediaa. Tilastollisten muuttujien tarkasteleminen Ryhmäteatterissa alkuvuodesta 2006 oli konkretisoitunut sen, että muutos on todellinen, ei

pelkkä aistiharha. Ihmisiltä alkoi puuttua hampaita, heitä tuli katukuvassa ja lähipiirissä yhä enemmän vastaan. Raitiovaunuissa oli entistä enemmän selkeästi huonovointisia mielenterveyspotilaita.

Olin tyytymätön median tapaan käsitellä tuloerojen kasvua ja poliittista päätöksentekoa. Poliitikasta kirjoitettiin joko myötäsukaisia starajuttuja tai pelin politiikkana. Poliitikan agendalta julkisessa keskustelussa katosi kokonaan se, mitä politiikalla halutaan saavuttaa. Köyhien määrän lisääntyminen uutisoitiin lähinnä referoimalla lyhyesti Tilastokeskuksen tiedotteita, kuin ruton leviämisenä, joka on vääjäämätön ja jolle ei voi tehdä mitään. Parhaimmillankin köyhyydestä kirjoitettiin lähinnä uhrikertomuksia, ilman johtopäätöksiä, vastuullisten poliitikkojen ja poliittisten päätösten kaivelua tai rakenteiden avaamista. Surusilmäiset jutut olivat keskiluokkaisten toimittajien kertomuksia keskiluokkaisille lukijoille. Niiden äärellä voi kauhistella hetken ja sitten unohtaa. Repeävä tulokuilu ja jatkuva kriisitilan ylläpitäminen keskellä nousukautta muuttui median narraatiossa välttämättömyydeksi.

Viimeksi toimittajien kyvyttömyyttä kyseenalaistaa vallitsevat taloustotuudet kritisoi *Taloussanomien* entinen toimituspäällikkö Hannu Sokala. Nykyään Yleisradiossa työskentelevä Sokala toimitti tammikuussa 2013 esitetyn MOT:n jakson, jossa käsiteltiin entisen valtiovarainministeriön kansliapäällikön Raimo Sailaksen vaikutusta yhteiskuntaan.

”Sailas on vienyt meitä toimittajia vuosikaudet kuin litran mittaa. Valtiontalous on kaikille meille niin tärkeä asia, että jos jostain tarvittaisiin kriittistä journalismia, niin siitä”, Sokala kirjoittaa MOT:n blogissa. ”Me uskomme usein vain yhtä totuutta kerrallaan. Totuus on milloin kestävyysvaje, milloin kilpailukyvyn rapautuminen.”¹

Sama ilmiö on näkynyt teatterissa ja TV:ssä koko 2000-luvun. Poliitikasta tuli höpsöä viihdettä. Meidän aikamme tekijät suunnittelevat teoksiaan yltäkylläisyydestä käsin. He kuuluvat voittajiin. Heille markkinavetoinen yhteiskunta toimii hyvin. Siksi poliitikkoihin kohdistuva kritiikki on valtaa nihiloivaa, ei sen rakenteita purkavaa. Heillä on varaa nähdä poliitikot pelleinä, sillä he eivät tarvitse poliitikoilta mitään.

Suomalainen satiiri – oli se sitten lehtiartikkeli, kirja tai teatteriesitys – nihiloii vallan. Se pitäytyy häpäisemiseen ja kohdistaa ivansa poliitikkojen henkilökohtaisiin ominaisuuksiin, kuten Mauri Pekkarisen hiuslisäkkeeseen tai Sauli Niinistön ja Jenni Haukion ikäeroon. Suomessa esitetään poliittinen

eliitti syyntakeettomina, vaarattomina urpoina, jotka ovat jotenkin vahingossa vallassa. Valta vain tapahtuu, sitä ei käytetä. Silloin annetaan ymmärtää, että esimerkiksi sosiaalinen eriarvoisuus johtuu siitä, että ne typerykset eivät tee päätöksiä, ja politiikka ajelehtii. Tämä on vaarallinen väite. Kun poliitikot esitetään harmittomina hulluina, katse ohjataan pois siitä tosiasiasta, että suomalaiset poliitikot käyttävät suurta valtaa ja poliittisen ohjauksen puute on selkeä arvovalinta, ei kykenemättömyyttä.

Neljännes populaatiosta käy selviytymiskamppailua ja kuolleisuuserot kasvavat, mutta pärjääjät elävät pidempään kuin suomalaiset koskaan. Väkivalta vähenee, koska siihen suhtaudutaan aiempaa torjumemmin. Se näkyy siinä, että väkivallasta uutisoidaan aiempaa enemmän. Perhe on noussut keskeiseksi arvoksi, makrotalouden heilahtelut tuottavat turvattomuutta ja vetäytymistä oman perheen ja nautintojen pariin. Ihmiset lataavat Facebookiin kuvia omasta ulosteestaan silloin, kun se on vielä ruoka-annosten muodossa. Tavallaan sekin on ihan hienoa, vaikka samaan aikaan ruokajonot ovat muuttuneet pysyvästi osaksi katukuvaa ja sosiaalihuoltoa.

Hyvinvoivat unohtavat, että sosiaalinen nousu on tapahtunut useimmilla vain yksi tai korkeintaan kaksi sukupolvea aiemmin. He luulevat tehneensä kaiken itse, vaikka poliittinen tahto tasoittaa resursseja esimerkiksi verotuksella on taannut sen, että sosiaalinen nousu on ollut mahdollista silloinkin, kun lähtökohdat ovat niukat. Isoäitini esikoispoika, sama jonka kanssa hän kirjoitti yhtä aikaa ylioppilaaksi Lahdessa 1960-luvulla, opiskeli lääkäriksi. Enoni syntyi köyhään pohjalais–karjalaiseen perheeseen vain reilut 60 vuotta sitten. Nykyään hänellä on omakotitalo Lahdessa ja loma-asunto Nizzassa.

Nyt, kun enemmistö asuu omistusasunnoissa, joissa on sisävesat, ja päivätyö tapahtuu siisteissä sisätiloissa, väitetään, että aiemmin tehty politiikka on tylsää ja mahdotonta. Oma taustani on keskiluokkainen, olen virkamiehen ja kirjastovirkailijan lapsi, mutta en hetkeäkään kuvittele, että olisin ammattiohjaaja, jos en olisi rakenteiden kannattelemana selviytynyt vaellusvuosistani, jotka päättyivät ensin *Voimaan* ja lopulta korkeakouluun. Olen vahva, olen sosiaalisesti lahjakas, olen ollut hyvä koulussa, silti lähes nujerruin matkalla. Olen nousukas, kuten lähes kaikki suomalaiset.

1.4 *Draama sulkee maailman ulos*

Huomasin kouluaikaisissa draamaohjauksissani *Kuningas Lear* (2003) ja *Jumalan rakastaja* (2005), että en osaa ratkaista esityksen viimeistä kolmannesta. Tajusin, että pakkani hajoaa säännönmukaisesti siksi, että menen niin sanotusti perse edellä puuhun. Ensin se näyttää hauskalta, mutta kun latva ei kestä, lopputulos on mustelmainen. Työstä jäi aina olo, että saan syövän, ja harjoitusprosessin suljettu ilmapiiri ja viimeisen kolmanneksen tyhjiys tuottavat pitkän krapulan. Aiheeni kilpistyy aina siihen, että se kutistuu mitättömäksi.

Olen pulassa psykologisen draaman kanssa, koska en usko persoonaan tai luonteenpiirteisiin. Olen bahtinilainen. En usko juoneen, jossa luonteet sanelevat ihmisen kohtalon, uskon seikkailuun ja ihmisiin reagoivina olentoina, jotka muuttuvat jatkuvasti tilanteiden mukaan. En osaa nähdä ihmisen sisäisiä eleitä ja vetää niistä toimintoja maailmaan. Miksi toistaisin jotakin yleistä tragediaa vielä näyttämöllä? Miksi sen kokemuksellisuus suljetussa hermeettisessä kuplassa olisi tärkeää tai enemmän kuin kokemuksellisuus todellisuudessa?

Onnistuneimpia ohjauskokemuksia kouluaikana oli Jukka Viikilän käsikirjoittama ja ohjaama monologiesityks *Olen kuullut on kaupunki tuolla* (2005). Olen tehnyt Jukan kanssa 10 produktiota, joissa roolimme ovat vaihdelleet aina tarpeen mukaan. Monologiesityksessä olin henkilöohjaaja ja esitysdramaturgi. Jukka kirjoitti uutta tekstiä iltaisin, päivän treenien tuottamien tarpeiden ja ideoiden pohjalta. Näyttelijä Jussi Nikkilä esitti kirjailijaa, joka etsii aiheita. Hän hyppäsi roolista rooliin, Klondyken huorantappaja–kullankaivajaksi ja avaruudessa leijuvaksi tähtipojaksi, joka lähettää maan kamaralle terveisiä äidille. Luulen, että silloin aloin ajatella ensimmäisen kerran kouluaikana, että prosessidramaturgiassa on mahdollisuuksia, jos työryhmä on toverillinen ja luotettava, ihmiset tekemässä oikeita tehtäviä mutta kantamassa kokonaisvastuuta.

Monologiesityks oli sukua ensimmäiselle kouluohjaukselleni, *Traumatologialle* (2002), joka myös oli Jukan teksti. Silloin poeettiset väitteet, se mitä ei sanota ja aiheen kaari, kantoivat loppuun asti. *Traumatologiassa* käsiteltiin perhettä, sen muodostumista, mutta epätyypillisestä näkökulmasta. Perhe muodostuu vaurioitumisesta ja lisääntymisen riiteistä. Jos haluaa rakkautta, on luovuttava ketteristä jaloista.

Jos haluaa vapautta, on luovuttava lämpimistä silmistä ja naisen käsistä pyörätuolin kahvoilla.

1.5 Satiirikot ovat surullisia

Esitykseni luokitellaan usein poliittiseksi satiiriksi. Satiirikot ovat pohjimmiltaan idealisteja, joiden oikeustajua ja järkeä on loukattu. Satiiri on ase, jolla he haavoittavat, ja siksi satiirin pohjavire on surullinen ja vihainen. Haluan kumota sen toisinaan esitetävän väitteen, että ihmiset, jotka tarkastelevat yhteiskuntaa kriittisesti, ovat kriittisiä siksi, että he ovat epäonnistuneet henkilökohtaisessa elämässään.

Elämä tarinana on sepite, ja elämässä on aina samanaikaisia rinnakkaisia tapahtumalinjoja. En usko yhteen selittävään peruskokemukseen. Olemme tavalla tai toisella aikakauden tuotteita, täynnä ristiriitaisuuksia ja ristikkäisiä havaintoja. On yhtä aikaa poisvetäviä ja luotaantyöntäviä tapahtumia. Olennaista on se, millaisia tekoja tekee, millaisia eleitä ja tekoja havaitsee muiden tekevän ja mitä tapahtuu. Tapahtumat eivät ole välttämättä syy-seuraussuhteessa toisiinsa. Mutta ne voivat olla.

Heräsin vuonna 2006 politiikan kuolemaan ja fyysisesti hampaattomiin ihmisiin kaduilla, ja henkisesti hampaattomiin ihmisiin politiikassa ja tiedotusvälineissä. Olin etuoikeutettu ja ymmärsin sen, viisaiden ystävien ja kollegojen ympäröimä teatterissa ja *Voimassa*. Silti olin osaton. Jossain oli bileet, minua ei kutsuttu mukaan. Näin tunsin, ja se tunne on taistelukaasu, sitä ei tajua ennen kuin se haihtuu ja pää kirkastuu jälleen.

Olin epäonnistunut ihmissuhteissani, taiteessa, menettänyt läheisiä ja lehtityö oli kriisissä. En tiennyt olinko toimittaja vai ohjaaja, ehkä en kumpaakaan. Halusin kääntää katseeni pois omasta navasta, mutta kiinnostavia tekstejä ei ollut tarjolla. Ne takertuivat liiaksi individuaaliin eivätkä suhtautuneet politiikkaan yksityiskohtaisesti ja analyttisesti.

Luulen, että saattoi käydä myös niin, että vaiheeni ennen Teatterikorkeakoulua rysähtivät uudelleen niskaan. Olin ollut lukion jälkeen lähes kuusi vuotta näköalaton ja peloissani, silloin se johtui vaikeista olosuhteista. Köyhyys ja kyvyttömyys hankkia opiskelupaikkaa mistään, kyvyttömyys keskittyä, häpeä ja yksinäisyys jäivät ehkä kapseliksi aivojen

kätköihin. Kun vajoaa riittävän alas, ei saa rahaa enää edes sosiaalitoimistosta, eikä selviä paperisodasta virastojen kanssa, muuttuu mykäksi ja ujoksi.

Kirjoitan opinnäytettä täällä Café Strindbergissä, joka oli Helsingissä ensimmäisiä paikkoja, josta hain töitä 1990-luvulla, keskellä lamaa. Muistan, kuinka vaikea minun oli saada ulos lausetta, koska olin patologisen ujo. Ystävällinen kahvilan esimies sanoi kiitos käynnistä, älä soita meille, me soitamme sinulle.

Olen ollut vuodesta 2009 mediaohjelma *Pressiklubin* vakiokommentaattori ja tutustunut ohjelmaa tehtäessä muun muassa Elinkeinoelämän valtuuskunnan johtajaan Matti Apuseen. Väittelin köyhyydestä Apusen kanssa, joka pitää syrjäytymistä vetelytenä. ”Minäkin olin köyhä opiskeluaikana, syötiin tonnikalaa purkista opiskelukavereiden kanssa, mutta en minä siitä masentunut”, Apunen sanoi kadulla syksyllä 2010. Ymmärsin, kuinka vaikeaa on jakaa sosiaalisesti syrjäytyneen kokemusta ulkopuolisuudesta.

Opiskelija on osa yhteisöä, hänellä on ovi auki yhteiskuntaan, ystäviä, joiden kanssa jakaa köyhyys samalla kun jaetaan päämäärä ja opettajia, joiden koko ammattitaito keskittyy opiskelijan kehittämiseen valioyksilöksi. Yliopisto-opiskelijan köyhyydellä ei ole mitään tekemistä sosiaalisesti syrjäytyneen kauhun ja pelon kanssa, kun herää yöllä ja tuntee olevansa arvoton, ja aamun lehdessä keskiluokkainen voittajaluokka simputtaa juuri sinua yhteiskunnan syöpäläiseksi.

1.6 Kun valo lisääntyy, paska näkyy paremmin

Ohjasimme ja sovitimme Jukan kanssa kesällä 2007 Ylioppilasteatterin Mustikkamaalle Paavo Haavikon näytelmän *Agricola ja kettu*. Jälleen kokonaisuus epäonnistui, vaikka jotkut kohtaukset olivat hyviä. Halusin kertoa Euroopan unionista ja Suomen alamaisuudesta milloin mihinkin suuntaan, ja ymppäsin piispa Agricolan hahmoon piirteitä omasta osattomuuden kokemuksestani. Lopputulos oli hybridi, josta saattoi hyvällä tahdolla lukea viittaussuhteita todellisuuteen, jos katsoja oli valmiiksi virittynyt ja näki vihjeet.

Samaan aikaan valitin *Voiman* päätoimittajalle, että en saa otetta draamatekstiin, en saa kairattua siihen omia ajatuksiani tai tunteitani, ne eivät kerro mistään todellisesta. Miksi käsittelen Suomea ja Euroopan unionia muinaisen piispan ja Ruotsin kuninkaan fiktiivisen suhteen avulla? Jylhämö ehdotti, että alkaisin kohdella teatteritekstejä samalla otteella kuin editoin lehtitekstiä: röyhkeästi ja samalla tavalla jäsenellen. Aloin pohtia miksi en käyttäisi tekstiä, joka viittaa suoraan todellisuuteen, joka tapahtuu juuri nyt. Joka toimii lehtiartikkelin pelisäännöillä.

Agricolan loppukaronkassa kerroin Ylioppilasteatterin johtajalle Salla Taskiselle löydöstäni Ryhmiksellä keväällä 2006. Kysyin, voisinko tulla YT:lle testaamaan, kuinka autenttiseen materiaaliin pohjautuva teksti voisi toimia. Salla raivasi samantien tilaa ja pienen budjetin. Kun kerroin *Voimassa* Kimmolle, että aion tehdä dokumenttidraamaa poliittisesta aineistosta, hän innostui, koska voisin käsitellä samoja aiheita sekä lehdessä että teatterissa. Niin minusta tuli – teatterin avulla – politiikasta ja taloudesta kirjoittava toimittaja. Jukka antoi sysäyksen käsitellä autenttista tekstiä kuin runoutta. Jukka neuvoi ajattelemaan mittakaavaa, mitä tunteita tekstissä kulkee.

Syksyllä 2007 aloin suunnitella *Valtuusto*-nimistä näytelmää yhdessä dramaturgi Ruusu Haarlan, lavastaja-esitysdramaturgi Akse Petterssonin ja pukusuunnittelija Saara Ryyminin kanssa. Lukudraamaksi kaavailtu *Valtuusto* muuttui helmikuun 2008 ensi-iltaan mennessä koko illan poliittiseksi speaktaakkeliksi, ja lopulta demoluonteiseksi hassutteluksi ajateltu sarja *Valtuusto*-trilogiaksi, jonka jokainen esitys kesti yli kolme tuntia.

Kun saimme YT:n työryhmän kanssa trilogian viimeisen osan tehtyä syksyllä 2010, olin jo tehnyt sopimuksen Ryhmäteatterin kanssa siitä, että ohjaisin sinne *Eduskunta*-nimisen näytelmän. Siinä käsiteltäisiin autenttisen materiaalin avulla valtion poliittisia päätöksentekoprosesseja. Ensi-illaksi sovittiin 4. maaliskuuta 2011, sattumoisin syntymäpäiväni.

Käsittelimme esityksessä muun muassa suomalaista sosiaaliturvaa ja korruptiota, kuten Matti Vanhasen lautakasaskandaalin taustoja. Ennakkoesitysten jälkeen niskassani oli useampi mahdollinen herjaussyyte. Ensi-illan aamuna sain puhelun: Ryhmiksen taiteellisen johtajan puoliso Aina Bergroth oli päättänyt antaa minulle syntymäpäivälahjaksi oman sananvapausjuristin ja pyysi Jarkko Tontin ensi-iltaan eturiviin istumaan. Se oli sinä vuonna paras paketti.

Eduskunnan ensi-iltajuhlissa Ryhmäteatterin johtaja Esa Leskinen sanoi, että olisi järkevää tehdä jatko-osa. *Eduskunta II* tuli ensi-iltaan 27. syyskuuta 2012. Tutkimme ensin Jari Hanskan kanssa esityksen aiheita työparina, sitten mukaan tuli Ruusu Haarla rajaamaan ja valikoimaan materiaalia, ja lopulta koko käsikirjoitusryhmä. Kaikkiaan ennakkotöihin meni vuosi. Nyt suunnittelemme trilogian päätösosaa. Ensi-illaksi on kaavailtu syksyä 2014.

Ylioppilasteatterin ja Ryhmäteatterin työryhmissä on ollut vahva työmoraali ja hullunrohkeita ihmisiä. Meistä on tullut kollegio ja läheisiä ystäviä. Olemme hoitaneet toisiamme kuntoon samalla kun olemme penkoneet rakenteita, viipaloineet Helsingin kaupunkia ja Suomen valtiota ja tutkineet mihin raha menee, miksi viha kohdistuu heikkoihin, omiin lapsiin ja nuoriin. Meidän ensimmäinen mottomme oli: ”Tieto ei lisää tuskaa, se vähentää sitä.” Samalla kun olemme etsineet tietoa siitä, mitä on näennäisen vääjäämättömien tapahtumaketjujen takana, olemme saaneet ryhtiä siitä, että löydämme hyvien ja huonojen päätösten takaa samanlaisia ihmisiä kuin itse olemme.

Kolme kuukautta sitten, jouluaatonaattona 2012, tuskailin ravintola Coronan tupakkapaikalla Jukalle viimeisintä henkilökohtaista kriisiäni. Pelkään *Eduskunta*-trilogian kolmatta osaa. En ehdi elää. Sen pitää olla parempi kuin kaksi edellistä osaa yhteensä. Mokaanko taas viimeisen kolmanneksen? Kun se valmistuu, olen keski-ikäinen. Sanoin ymmärtäväni, että tällä kertaa olen angstinen siksi, että voin nykyään paremmin. Jaksan tuskailla elämääni ja kaivata sellaista.

”Kun valo lisääntyy, paska näkyy paremmin”, Jukka totesi. Mielestäni se on sopiva motto elämään yleensä, ja loistava uusi motto journalistisen dokumenttiteatterin konseptiin, jonka olemme yhdessä kollegojeni kanssa luoneet.

Toisessa ja kolmannessa luvussa aion nauttia siitä, että olen opiskellut ohjaajantaidetta. Puran millainen taideteoreettinen tausta, maailmankuva ja ihmiskäsitys *Eduskunta*-näytelmien takana on. Neljännessä osiossa laitan journalistin lasit päähäni ja yritän vastata kysymykseen miksi dokumenttiteatteria kannattaa tehdä. Mihin tarpeisiin journalistinen dokumenttiteatteri voisi vastata julkisessa keskustelussa, mitä journalismin puutteita sillä voisi täydentää, millaisia virheitä ja oivalluksia olen työryhmäni kanssa tehnyt. Viimeisessä, viidennessä luvussa annan joitakin hyväksi havaitsemiani toimintaohjeita.

2. ESTEETTINEN MONIÄÄNISYYS

Kandinesseessäni käsittelin *Valtuusto*-sarjan kahden ensimmäisen osan avulla dokumenttiteatterin ja journalismin suhdetta. Kirjallisessa opinnäytteessäni haluan purkaa *Eduskunta*-sarjan ohjauksissa tekemiäni taiteellisia valintoja. Ne ovat esteettisiä kokonaisuuksia, joiden tekotapa on kollektiivinen. Olen jäljittänyt tapani ohjata dokumenttiteatteria kolmeen peruspalikkaan: polyfoniset rakenteet tekstien, näkökulmien ja henkilöiden sommittelussa, polyfoniset, moniääniset rakenteet aiheen kuljettamisessa, ja kolmantena esitysten ilmiasu, jolla on juuret fyysisessä teatterissa.

Olen vuosia uskotellut itselleni, että olemme luoneet työryhmäni kanssa journalistisen dokumenttiteatterin konseptin tyhjästä ja ratkoneet kerronnan ja käsittelytavan ongelmia aina sitä mukaa kun niitä on tullut vastaan. Että ainoa selkeä taideteoreettinen pohjateos on Denis Guénounin *Näyttämön filosofiasta* napattu ajatus teatterista kansankokouksena.

Lähtökohta tilan suunnittelulle oli amfin muotoinen katsomo siksi, että se muistutti antiikin teatterin katsomomallia. Antiikin Kreikassa teatterissa käsiteltiin kaupunkivaltion yhteisiä asioita, katsojat ja esiintyjät muodostivat ympyrän: yhteiset asiat koskettavat samalla tavalla kaikkia, esiintyjät eivät poikkea katsojista. Teatteri on väenkokous ja se on julkinen. Halusin tuoda politiikan lähelle, esittää sen normaalina ihmisten välisenä toimintana, poistaa teknokratian myötä politiikkaan iskostuneen rituaalisen munkkilatinan ja rikkoa etäännyttävän kuvan politiikasta pelkkänä pelinä.

”Teatteri on sidoksissa kulttikokouksesta irti tempautuneeseen kaupunkivaltioon ja pyrkimykseen tuottaa profaania, siviiliä – jopa politiikkaa”, Denis Guénoun kirjoittaa.² (Guénoun 2007, 55)

Kun aloin kirjoittaa tätä opinnäytettä, vilkaisin omaan kirjahyllyyni. Huomasin, että se on täynnä taideteoriaa ja teoksia, jotka ovat mullistaneet käsitykseni teatterista jo ennen teatterikouluaikaa, kun tein ensimmäisiä omia ohjauksiani. Teokset ovat vaikuttaneet niin oleellisesti ajatteluuni, että noudatan edelleen niiden oppeja vaistomaisesti. Nämä teokset ovat solahtaneet omaan käsitykseeni ihmisyydestä, taiteesta ja kerronnasta, mutta toisaalta muuttaneet sitä, tehneet tietoiseksi siitä, että minulla on oma kieli, joihin teokset ovat ehdottaneet uusia tasoja ja käsittelytapoja.

Tärkein ohjaajan oppikirjani on ollut Mihail Bahtinin teos *Dostojevskin poetiikan ongelmia*.³ Olen alun perin napannut sen isoäitini kirjahyllystä, kun hain ensimmäisiä kertoja TeaKin ohjaajalinjalle 1990-luvun lopulla.

Lisäksi esitysten sisältöihin ovat vaikuttaneet oleellisesti työryhmän muiden jäsenten käsitykset taiteesta ja heidän teoreettiset taustavaikuttajansa, sekä mentoreideni ja opettajieni ohjaamat teokset ja heidän jakamansa ideat.

Käytän erilaisia kerronnan ja dramaturgian keinoja, kuten autenttista, suoraan kokousteksteistä tai haastatteluista poimittuja repliikkejä, musiikillisia tai käsikirjoitettuja välikommentteja, animoituja kaavioita, käsikirjoitettuja poeettisia ja informatiivisia, aiheen kokoavia monologeja, jotka on laitettu autenttisen, Helsingin entisen apulaiskaupunginjohtajan, mutta meidän esityksissämme täysin käsikirjoitetun virkamiehen Pekka Korpisen suuhun.

Korpisen monologeja voisi kutsua lehtitermein kolumneiksi silloin, kun ne ovat sävyltään poeettisia, tai tutkiviksi asiareppareiksi, kun ne ovat sävyltään informatiivisia. Yleensä ne ovat sekä että.

Pyrin erottelemaan käsikirjoitetun ja autenttisen materiaalin mahdollisimman tarkasti toisistaan. Sen lisäksi esityksissä on alusta asti käytetty videomateriaalia, joka on muuttunut matkan varrella eniten sisällöllisesti ja näkökulmiltaan.

Monet välineet olen perinyt tiedostamattani suoraan dokumenttiteatterin ensimmäiseltä innovaattorilta. Ensimmäisessä osiossa kuvailemani *Helsingin taivaan alla* -teos rakennettiin Erwin Piscatorin metodien mukaan. Piscator loi dokumenttiteatterin käsitteiden, metodien ja filosofian perusprinsiipit jo sata vuotta sitten. Leskinen ja Myllyaho puhuivat silloin ”uusbrechttiläisyydestä”, mutta itse nappasin esityksestä kerronnallisia metodeja miettimättä sen kummemmin, keneltä ne ovat peräisin. Kun kerroin ohjaaja Mika Myllyaholle, että aion ryhtyä suunnittelemaan dokumenttiteatterin konseptia, Mika ehdotti, että käyttäisin yhtenä kerronnan keinona videomateriaalia.

Janne Junntila kirjoittaa *Dokumenttiteatterin uusi aalto* -kirjassaan, että Piscatorin dokumenttiteatterissa katsojia puhuteltiin suoraan ja monimediallisesti jo 1920-luvulla. Hän otti käyttöön eepin kertojahahmon, jollaista olen myös itse käyttänyt. Piscatorin teokset ovat *Eduskunta*-esitysten suoria esivanhempia, sillä myös hän käsitteli esimerkiksi

lainsäädäntöä ja lainvalmistelua, kuten § 218 -esityksessä (Volksbühne, 1929), jossa kampanjoitiin abortin kieltävän lain muuttamisen puolesta.⁴

2.1 Polyfoniset rakenteet muodossa ja sisällössä

Mihail Bahtin määrittelee, että Dostojevskin romaanien perusominaisuus on ”itsenäisten, toisiinsa sulautumattomien äänten ja tietoisuuksien moneus, täysiarvoisten äänten aito polyfonia.” (Bahtin 1991, 20)

Polyfonisessa rakenteessa ei ole yhden tekijän tietoisuuden valottamaa objektiivista maailmaa, vaan ”tasa-arvoisten tietoisuuksien ja heidän maailmojensa moneus yhdistyy jonkin tapahtuman ykseyteen, jossa tietoisuudet säilyvät kuitenkin toisiinsa sulautumattomina.”

Se, että löysin dokumenttiteatterissa tapani ajatella tekstiä ja henkilöitä moneuden kautta, johtuu siitä, että opiskelin musiikkia Lahden musiikkiopistossa ja konservatoriossa neljävuotiaasta 17-vuotiaaksi, pääaineinani sello ja klassinen laulu, pakollisina sivuaineina vuosikausien opinnot musiikin teoriaa, säveltapailua ja kontrapunktia. Lapsena ja nuorena kuuntelin erityisen intohimoisesti Palestrinan ja muiden renessanssisäveltäjien polyfonista musiikkia. Polyfonia musiikissa tarkoittaa moniäänisyyttä, jossa vähintään kaksi äänistä on itsenäisiä sekä rytmensä että melodiansa suhteen, eikä niitä voida selkeästi jakaa melodiaääneen ja sitä säestäviin ääniin.

Polyfoninen musiikki on samanaikaisesti villiä ja kurinalaista, useiden rinnakkaisten, itsenäisten laulajien ja soittajien polveileva kudelma, jossa jokainen laulaa tai soittaa omaa täydellistä melodiaansa. Jokainen kudelma on yhtä tärkeä. Tapani ajatella teatteria on musiikin läpätunkema. Kun ohjaan, näen tilanteet ja kohtaukset erilaisina musiikillisina motiiveina, ajattelen kohtausten välistä dynamiikkaa tempovaihteluiden kautta.

Kun tarkkailen esityksissä poliittisia eleitä, yhteiskunta näyttäytyy samankaltaisena useiden ristikkäisten äänten ja mielipiteiden kudelmana. Työryhmän tehtävä on paljastaa yleisölle käsiteltävien aiheiden moniäänisyys, ristiriitaisuus ja tapahtumien rinnakkaisuus.

2.2 Psykofyysinen eleiden teatteri

Kolmas selkeä pohjaoppi, joka vaikuttaa valintoihini näyttelijäntyössä, siihen millä tavalla ohjaan käänteet ja henkilöiden vaikuttimet, on fyysisen teatterin traditio, jonka omaksuin Lahden Nuorisoteatterissa 1990-luvun alussa.

Nuorisoteatteriinkin päätyi Teatterikorkeakoulun kuohunnan sivutuotteina kaksi ohjaajaa, jotka käyttivät fyysisen teatterin metodeja. Kun aloin tehdä ensimmäisiä kokeiluja autenttisen poliittisen tekstimateriaalin kanssa, lähdin kuivien luentakokeilujen jälkeen hakemaan tekstiin eloa psykofyysisistä eleistä. Esittämisen estetiikka on paljon velkaa myös karnevalismille, josta lisää myöhemmin.

Journalistisessa dokumenttiteatterissa henkilöiden väliset tilanteet eivät kestä juuri lainkaan psykologisia kuljetuksia, sillä ne alkavat heti luoda viittaussuhteita teokseen, eivät todellisuuteen.

Saatamme käsitellä henkilöitä henkilökohtaisella tasolla, mutta emme lähde psykologisoimaan tekojen motiiveja. Kaupunginjohtaja Jussi Pajusen kohdalla esimerkiksi näytimme vain faktat. Alepa-konsernin perillinen Jussi Pajunen myi itse Helsingin Perunatorilla huumeita ja oli ongelmanuori. Päästyään kiinni valtaan aikuisena hän ei tunnista ongelmanuoria, vaan ajaa alas 2000-luvulla Helsingin lastensuojelun rakenteita. Laitoimme kaksi asiaa rinnakkain, mutta emme vetäneet niiden väliin väitteitä Pajusen motiiveista.

Dokumenttiteatteri ei kestä, ainakaan ilman selkeää erottelua, psykologisia henkilöitä. Tähän vaikuttaa myös journalistinen etiikka. En voi mennä väittämään mitään henkilön päänsisäisestä maailmasta tai hänen suhteistaan muihin esityksen henkilöihin. Johtopäätöksiä voi tehdä ainoastaan teoista ja niiden ristiriidasta henkilön muihin tekoihin tai puheisiin.

Pyrimme luomaan näyttämölle tilanteita, jotka kertovat henkilöiden poliittisista eleistä, ei henkilökohtaisesta elämästä. Se ei ole yhteisön kannalta oleellista. Näyttelijät ovat roolissa ollessaan kontaktissa pääasiassa yleisöön. He rakentavat henkilönsä pöytäkirjojen teksteistä, psykofyysisen näyttelijäntyön pohjalta, asiakärjen kautta. Henkilöistä tehdään kärjistettyjä ja groteskeja.

Jotta näyttämö olisi yhtä vetovoimainen kuin ”oikea” todellisuus, näyttelijät eivät pyri imitoimaan alkuperäisiä kohteitaan. Tarkinkin jäljitelmä jää vain kopioksi, ja silloin näyttämön todellisuus olisi vähemmän kuin esikuvansa. Imitaation ongelma on myös se, että etenkin *Eduskunta-*

esityksissä poliitikot ovat usein valtakunnan julkkiksia. Yleisö keskittyisi seuraamaan, miten hyvin imitaatio onnistuu, ei sitä, mitä poliitikko sanoo.

2.3 Dramaturgian ja esitysten kontrapunkti

En millään muotoa halua verrata itseäni Dostojevskiin, ennemminkin olen saanut vaikutteita Mihail Bahtinin oivalluksista venäläiskirjailijan tekstuaalisten rakenteiden moniäänisyydestä. Keskenään ristiriitaiset ja estetiikaltaan hyvin erilaiset materiaalit voidaan asettaa rinnakkain ja lomittain.

2.3.1 Kontrapunkti ja sokraattinen dialogi

Kun ohjaan esitystä, huomaan jälkeinpäin, että se sisältää jo seuraavan esityksen aihiot. Vuosina 2008–2012 tehdyt viisi dokumenttiteatteriesitystä, kolme *Valtuustoa* ja kaksi *Eduskuntaa*, ovat samaa jatkumoa, yhtä isoa teosta. Moniäänisyys näkyy paitsi esitysten sisällä ja välillä, myös niiden tekotavassa. Ne ovat kontrapunktisessa suhteessa toisiinsa. Kontrapunkti on kahden tai useamman melodian hallittua yhdistämistä yhtäaikaiseksi. Kun uusi melodia lisätään olemassa olevaan melodiaan, uuden osan sanotaan olevan kontrapunktissa vanhan osan kanssa.

Eduskunta I -esityksessä ensimmäinen puoliaika ja toinen puoliaika ovat kontrapunktisessa suhteessa toisiinsa. Ne ovat itsenäisiä, omalakisista kokonaisuuksia, kahden osan välillä tapahtuu muodon käänne. Ensimmäisessä osassa seurataan Lex Soininvaaran valmistelua alusta, vaihe vaiheelta aina siihen asti kun laki astuu voimaan. Toinen osa on assosiatiivisesti sommiteltu kolmen luennon sarja, jossa käsitellään talouspolitiikkaa ja sen salattua puolta: poliittisesti tuettua harmaata taloutta eli eliitin veronkiertoa, Matti Vanhasen lautakasaa ja systeemistä korruptiota, jossa valvovat viranomaiset, suurpääoma, virkamiehet, poliitikot ja liikemiehet muodostavat suljetun yläportaon, jonne talousrikospoliisit eivät saa otetta. (Ks. Liite 1, *Eduskunta I*, synopsis)

Bahtin määrittelee kirjassaan sokraattisen dialogin käsitteen, joka liittyy käsitteeseen inhimillisen ajattelun dialogisesta luonteesta. Päämääränä on

etsiä totuutta, jota etsitään dialogisesti, vastakohtana valmista totuutta tavoittelevalle viralliselle monologisuuudelle, ”niiden ihmisten naiiville itseluottamukselle, jotka luulevat omistavansa joitakin totuuksia.”

”Totuus ei synny eikä sijaitse yhden ihmisen päässä: se syntyy totuutta yhdessä etsivien ihmisten välillä, heidän dialogisessa kanssakäymisessään.” (Bahtin 1991, 162) Tätä dialogia lähdimme kehittämään ensimmäisessä *Eduskunnassa*, ja veimme ajatusta eteenpäin toisessa.

Eduskunta I:ssä rinnakkain polveilevat tarinat, jutut, kertomukset, kaikki autenttista haastatteluista poimittuja, sekä kokouspöytäkirjat ja videomateriaali muodostivat keskenään ristiriitaisen äänten kuoron, jossa kuultiin yhtä lailla lain rajamailla käyskenteleviä rakennusurakoitsijoita kuin talousrikospoliisejakin. Kun tarkistimme väitteitä, itsekin poliittista korruptiota harjoittanut rakennusurakoitsija ”Paroni” oli rehellisempi kuin vaikkapa valtiovarainministeriön virkamies Ilkka Harju, joka yritti haastattelussa kusettaa niin paljon kuin kehtasi.

Eduskunta I on esityksenä kontrapunktisessa suhteessa seuraajaansa, *Eduskunta II* -esitykseen. Tämä johtuu siitä, että käsiteltävät aiheet vaikuttavat kriittisen näkökulman painopisteisiin ja käsittelytapaan. Erityisen tarkastelun kohteena ovat aina hallituspuolueet. Se johtuu siitä, että suhteessa valtaan oppositiopuolueet ovat enemmistöparlamentarismissa yhdentekeviä.

2.3.2 Kritiikin kärki suuntautuu tapauskohtaisesti

Yritän kuvata jokaisessa näytelmässäni puolueiden positiot tapauskohtaisesti ja tarkastella niitä yksittäistapausten kautta. Ainoa, mutta sitäkin määrittävämpi poikkeus polyfoniseen lähtökohtaani on se, että olen nostanut Pohjoismaisen hyvinvointivaltion, eli tasa-arvoon tähtäävän sosiaalisen markkinatalouden, objektiiviseksi päämääräksi. Se on hyvyys, totuus ja kauneus, jonka kautta kaikki poliittiset eleet määrittyvät.

Eduskunta I esityksessä kritisoidaan ennen kaikkea keskustaa, vihreitä ja kokoomusta. Demarit saavat piiskata itse itsensä. Esityksen hallituspuolueisiin kohdistuva kritiikki nousee siitä, että puolueet tekevät surkeaa sosiaalipolitiikkaa ja sinivihreä hallitus edistää lainsäädäntöä, joka tukee veronkiertoa ja nakertaa myös vaalirahaskandaalissa ryvettyneiden lainsäätäjien ja päättäjien legitimitettiin. Millaista tilannetajua osoittaa se,

että keskellä vaalirahaskandaalia hallitus edistää hanketta, jolla korruptioepäilyjen ryvettämien päättäjien omat omistukset muuttuisivat salatuiksi? *Helsingin Sanomien* toimittaja Jyrki Räikkä väitti pääkirjoitussivullaan, että esitys on äärivasemmistolaisista poliittista propagandaa.⁵

Eduskunta II kääntää tarkastelukulman ja kritiikin kärjen vasemmistoon. Sateenkaarihallituksessa istuvat vasemmistopuolueet ovat naimisissa todellisuudesta ja yhteiskuntavastuusta erkaantuneiden työmarkkinajärjestöjen kanssa. Vasemmistolaiset nähdään kellokkaina ja nousukkaina, jotka konsensusmantrallaan polkevat kaikkein heikoimpia ja siunaavat johtajien ylisuuret bonukset ja työpaikkojen valumisen ulos maasta. (Ks. Liite 2, *Eduskunta II*, synopsis)

Demokraatti-lehden arvostelija väitti, että olin tehnyt esityksen vain parantaakseni omaa katu-uskottavuuttani.⁶

Poliittinen kuvani on monipuolistunut esityssarjaa tehdessäni, ja voin kavahtamatta nostaa tasaveroisiksi sankarihahmoiksi vasemmistoliittolaisen ja kokoomuslaisen. Lähes kaikilla puolueilla on nykyään niin sanottu kaksoiskärki. Usein ideologiset erot ovat suurempia puolueiden sisällä kuin niiden välillä. En ole sitoutunut yhteenkään poliittiseen ideologiaan. Siksi esitysten välillä sankari saattaa muuttua konnaksi ja toisin päin. Kokoomuksen Ben Zyskowicz esiintyi *Eduskunta I*:ssä sosiaalipolitiikan kysymyksissä kovanaamana, mutta *Eduskunta II*:ssa hänet näytettiin hyvässä valossa, koska hän kritisoi harvinaisen kärkkäästi ylisuuria optio- ja bonusjärjestelmiä.

2.3.3 *Seikkailun juonessa riittää reagointi*

Eduskunnissa olen käyttänyt seikkailun juonirakennetta, sen bahtinilaisessa mielessä. Toisin kuin draamaohjauksissani, en ole kiinnittänyt lainkaan huomiota sosiaalipsykologiaan, luonteisiin tai sisäisiin valintoihin. Juoni on ”henkilöitä verhoava puku”.

”Aristokraatin pukuun pukeutunut ihminen toimii ihmisenä: ampuu, tekee rikoksia, pakenee vihollisiaan, voittaa vastoinkäymisiä jne. [...] Hänen ikuisen inhimillisen luontonsa – itsesuojeluvaiston, saavutusten ja voiton tahdon,

omistamisen ja aistillisen rakkauden halun – sanelemat tehtävät määrittävät seikkailun juonen.” (Bahtin 1991, 155–156)

Esimerkiksi *Eduskunta II:ssa* hippilehden rähjäisen toimittajan Susanna Kuparisen ja sliipatun oikeistolaisen syväkurkku Brunon kohtaamisia ei tarvitse selittää tai perustella sosiaalipsykologisella alustuksella. S+B-kohtaukset on litteroitu haastattelutallenteista. Esityksen maailmassa riittää, että toinen on utelias ja haluaa tietää ja toinen haluaa kertoa.

Seikkailun rakenteessa riittää, että ihmiset heittävätkin sosiaalisen viitan nurkkaan ja reagoivat ja toimivat tilanteen mukaan. Syntyy dialogia, joka on paikoin riitelevää ja konfliktinhaluista (riitakohtauksia poistettiin esityksestä, mutta ne vaikuttavat esitykseen jääneiden taustalla). Ennen kaikkea vastakohtainen parivaljakko on dialogisessa suhteessa, jossa toinen tyydyttää uteliaisuutensa ja toinen tyydyttää tarpeensa tyydyttää toisen uteliaisuus.

Lopputuloksena on autenttisuudessa reagoineiden ihmisten tulkinta suomalaisesta yhteiskunnasta. Seikkailun rakenne ei tarkoita, että tilanteiden tarvitsisi olla litteitä tekstillisesti. Seikkailun rakenne tarkoittaa henkilöiden tapaa sijoittua juoneen, mutta siihen on yhdistettävissä karnevalismin hengessä ylhäistä ja alhaista, viinan vetämistä samalla kun puhutaan salaisuuksista ja kabinettien vehkeilyistä, marxilaisista teorioista ja Alpo Rusista. Jokainen tunnistaa, että karnevalistinen, seikkailullinen yhdistelmä on täysin totuudellinen.

2.4 Työryhmän moniäänisyys

Dokumenttiesityksissä tapani tehdä taiteellista suunnittelua on hyvin erilainen kuin draamaesityksissä. Dokumenttiesityksissä olen eräänlainen ylin valintojen tekijä, päätoimittaja, jonka alaisuudessa työskentelee joukko itsenäisiä tekijöitä. Miellän etenkin taustatutkimusvaiheessa, että olen päätoimittaja, jonka alaisuudessa työskentelee joukko yhden henkilön toimituksia.

Eduskunta II -esityksessä valtiotieteilijä-taustatutkija-näyttelijä Jari Hanska oli politiikan- ja taloustoimittaja, toimittaja Reetta Nousiainen työmarkkinatoimittaja, dramaturgi Ruusu Haarla toimituspäällikkö, assitentti-taustatutkija Olga Palo eri toimitusten välillä sukkuloiva yleistoimittaja ja toimitussihteeri, lavastaja-esitysdramaturgi Akse Pettersson

AD ja editori, videokuvaaja Konsta Väänänen ja puvustaja Saara Ryymin kuvatoimittajia.

Näyttelijät olivat lihaksi tullutta tekstiä, joka jostakin maagisesta syystä myös itse kirjoittaa itseään. Ikään kuin kuin toimittajana jättäisi illalla nukkumaan mennessä kuivahkon jutun keskeneräisenä tietokoneelle. Aamulla teksti ja sen aihe ovat jostakin satumaisesta syystä saaneet pintaansa huumoria, valoa, lämpöä ja käänteitä, joita ei unissaankaan olisi itse keksinyt.

Eduskunta II:ssa itsenäisten tekijöiden muodostama kudelman on saanut yhä kärjistyneempiä piirteitä.

2.4.1 *Ensemble työssään*

Ohjaajan tärkeä ominaisuus on se, että hän valitsee ja hänen ympärilleen valikoituvat oikeat ihmiset, ja että ohjaaja itse änkeytyy sellaisten ihmisten lähelle, jotka katsoo parhaiksi mahdollisiksi tekijöiksi. Ohjaajan taito on delegoida työryhmän jäsenille tehtäviä, jotka soveltuvat heille parhaalla mahdollisella tavalla. Ohjaajan taitoa on luottaa ihmisiin, joiden kanssa tekee töitä ja jakaa heille vastuuta. Ohjaaja, joka onnistuu tässä, on työryhmän hyvällä kokoonpanolla ratkaissut puolet esityksestä jo etukäteen. Pitää nähdä ihmiset, kannustaa, vaatia ja osata pyytää anteeksi. Ohjaaminen vaatii pokkaa, mutta myös kykyä perustella omat kantansa ja myöntää, jos ei itse ehdi, jaksa, osaa tai tiedä. Minun lahjakkuuteni ei ole siinä, että osaan ratkaista viimeisen kolmanneksen. Lahjakkuuteni on siinä, että ympärilläni on ihmisiä, joiden kanssa ratkaisemme sen yhdessä.

Seuraavaksi kerron, millainen oli tyypillinen harjoituspäivä *Eduskunta II* -esitystä tehdessä. Tulen teatterille aamulla. Assistenttini Olga ojentaa minulle paperipinkan, kohtaus on toisen harjoituskierron versio täysistuntokohtauksesta. Silmäilen tekstin läpi. Se sisältää lauseita, joita en ole koskaan aiemmin nähnyt. Sen lisäksi kohtauksesta on kadonnut paloja, jotka olivat siinä vielä edellisenä päivänä. Lisäykset ja poistot on tehty edellisenä iltana tai aamulla, kun Ruusu on käynyt kokouskohtauksen läpi ja ottanut löysät pois, ja Jari Hanska lisännyt sinne selittäviä jaksoja, joissa avataan vaikkapa eläkeyrityksen vakavaraisuuslaskelmia.

Kävelen saliin, johon on ilmestynyt Aksen ja näyttämömestari Joukka Kuusimäen pohdintojen tuloksena rappusia ja pylviä, joista muistan

hämärästi keskustelleeni pari lausetta edellisellä viikolla. Koska olemme joutuneet luopumaan Pengerkadun amfia muistuttavasta katsomomallista, Akse ja Joukka ovat halkaisseet Kino Helsingin katsomon käytävällä, alentaneet näyttämön ja pengertäneet sen, että näyttelijöiden ja yleisön välinen kuilu loivenisi mahdollisimman pieneksi. Emme halua rituaaliteatteria vaan kansankokouksen.

Istun katsomoon, näyttelijät alkavat valua Ryhmäteatterin Helsinginkadun näyttämölle. Sen keskellä seisoo Akse ja heiluttelee kummallista häkkyrää. Hän on löytänyt varastosta mustan telineen, jossa on valtava vessapaperirulla. Akse ilmoittaa, että mitä tahansa tapahtuukin, minun täytyy miettiä ohjauksellisia tilanteita, joissa paperirullaa ja telinettä voidaan käyttää, koska kapine on tyylikäs ja tuntuu oikealta suhteessa esityksen sisältöihin.

Täysistuntokohtaus, jota teemme, on esityksen ensimmäinen eduskuntaan sijoittuva kohtaus. Täysistunnossaan eduskunta käsittelee hallituksen esitystä, jossa eläkeyhtiöiden vakavaraisuusrajaa halutaan laskea, koska yritykset ovat tehneet tappiota eivätkä yllä itse asettamiinsa tuottovaatimuksiin. Hallituksen esitys on hepreaa, sillä se on virkamies-, poliitikko- ja tutkijalähteidemme mukaan tullut käytännössä suoraan eläkeyrityksiltä. Esitys sisältää muun muassa vakuutusmatemaattisia kaavoja, joilla hallitus perustelee lakiesitystä. Kyse on harhauttamisesta, jolla pyritään nujertamaan kriittiset äänet. Kansanedustajan on vaikea kritisoida sellaista lakia, jonka sisältöä hän ei ymmärrä.

Perussuomalaisia esittävät näyttelijät Pihla Penttinen ja Martina Myllylä ilmestyvät kohtaukseen koululaisiksi puettuna. Puvustaja Saara Ryymin on tullut siihen tulokseen, että koska kyseessä puolue, joka on poliittisesti tiensä alussa, puolueen kansanedustajat ovat lapsia aikuisten maailmassa. Puvut tuottavat näyttelijäntyöllisesti uhmakasta ja tuihtuilevaa ilmaisua, joka tuntuu toimivalta ja oikealta. Aksen vaatimus takaraivossa sanon Pihlalle, että hallituksen esitys on tukku vessapaperia, jota Pihlan esittämä perussuomalaisten kansanedustaja Kauko Tuupainen väänentelee käsissään. Paperi kiemurtelee pitkin näyttämöä.

Kohtauksen taustalle screenille ilmestyy yhtäkkiä uusi kaavio, jonka Jari Hanska on selittänyt videosuunnittelija Ville Vierikolle ja Konsta Väänäselle. Konsta on animoinut vakavaraisuuskaaviosta mahdollisimman helposti ymmärrettävän käppyrän. Minäkin tajuan vihdoinkin mistä on kyse. Huomaan, että näyttelijöiden äänet kaikuvat ja valotilanne tukee vaikutelmaa suuresta

salista. Valo- ja äänisuunnittelijakaksikko Ville Mäkelä ja Markus Bonsdorff ovat tulleet siihen tulokseen, että eduskunnan suuri sali tehdään mahdollisimman ilmavaksi ja kohotetuksi, erotuksena muiden näyttämötilanteiden ankarasti ja tarkasti rajatuista neliöistä ja musiikillisemmista äänimaisemista.

Näyttelijät ilmoittavat, että he eivät ymmärrä, mistä kokouksessa puhutaan ja miten puolueet ja poliitikot asettuvat hierarkkiseen suhteeseen toistensa kanssa. Improvisoin näyttelijöille ja kertoja Jari Hanskalle selventäviä välikommentteja, joita Olga naputtelee lennossa koneelle pääkäsikirjoitukseen. Olen tarkoituksellisen provokatiivinen, tiedän, että välikommentit muuttuvat vielä moneen kertaan kun kokonaiskuva tarkentuu. Nyt niiden funktio on antaa välineitä ja suuntia näyttelijöille ja hauskuuttaa työryhmää.

Konsultoin Jaria jatkuvasti, tarkistan ovatko sisällöt asiallisesti ottaen oikeansuuntaisia, vaikkakin kärjistettyjä. Jari, joka näyttelee ja kirjoittaa yhtä aikaa, antaa mielestäni liian monimutkaisen ehdotuksen kertojanrepliikiksi. Prässään Jaria, nalkutan, että nyt ei ole kyseessä gradun esipuhe vaan näyttämötilanne.

Jari kimpaantuu ja improvisoi täysin kirkkaasti monimutkaisen eläkepolitiikkaan liittyvän kuvion kahdella virkkeellä. Olga naputtaa sen muistiin ja lisää pari tarkentavaa faktaa, koska hän on tutkinut eläkepolitiikassa taustavaikuttanutta Puro-Rantalan-työryhmää ja sen vaiheita viimeiset neljä viikkoa. Kahvitauolla Ruusu editoi, lisäälee ja lyhentelee kommentteja, poistaa tyhjiä täytesanoja ja turhaa toistoa, kohtauksen toinen versio printataan ja vanhat versiot heitetään roskiin. Tässä vaiheessa olemme treenanneet noin kaksi tuntia. On ruokatauko.

Ruokatunnin alussa keskustelen Ruusun kanssa harjoitellun kokouksen suhteesta muuhun kokousmateriaaliin. Ruusu kertoo miten on ajatellut kokousten väliset suhteet, mitä informaatiota paljastetaan missäkin kokouksessa. Hänen mielestään ensimmäisessä kokouksessa riittää, että näytetään puolueiden hierarkiat ja avataan keskeinen ongelma: kansanedustajat ovat pihalla kuin lumiukot, vaikka kyseessä on miljardi euroa. Jari Hanska lähtee soittamaan demareiden puoluetoimistoon ohjelmapäällikkö Säte Tahvanaiselle, koska on kuullut kiinnostavan tiedonjyvän eräältä haastattelemaltaan lähteeltä: eläkeyritysten edustajat istuvat demareiden omassa talousryhmässä, jota johtaa eduskunnan

puhemies Eero Heinäluoma. Jari haluaa tietää, miksi demarit pitävät talousryhmän jäsenten nimet salaisina, vaikka puolueen yksi keskeinen arvo julkisesti on avoimuus.

Ruokatunnilla kirjoitan viereisessä pizzeriassa alle tunnissa 8-sivuisen kohtauksen, jossa näytetään, kuinka Lasse Laatunen kaataa lakeja kulissien takana kabineteissa. Kohtauksen tärkein tietolähde ei ole minun haastattelemani. Kiireisen aikataulun vuoksi haastattelun teki Ruusun, Jarin ja Olgan muodostama kolmikko. Päästäkseni sisään materiaaliin litteroin kohtauksesta mielestäni olennaiset kohdat itse. Kuulen nauhalta, kuinka rentoutuneeksi haastateltava muuttuu, koska haastattelijat ovat täysin sisällä aihesisällöissä. Haastateltava sanoo ääneen, että ”Oho, te olette paljon kunnianhimoisempia kuin luulin”.

Kun kuuntelen kolmikön tekemiä kysymyksiä, oivallan, että he kaikki ovat omien asiasisältöjensä ja tutkimuslinjojensa asiantuntijoita ja tietävät niistä huomattavasti enemmän kuin minä. Voin rauhassa valikoida haastattelusta kiinnostavimmat palat. Haastateltava puhuu hyvin, koska tuntee olonsa luottavaiseksi, hän puhuu kiinnostuneille ihmisille, joille hänen ei tarvitse selittää kaikkea alusta asti.

Haastateltavalla on loistavat tiedot. Kun olen kirjoittanut kohtauksen perusrungon, delegoin Jarin tehtäväksi etsiä lisää lähteitä, jotka avaavat ja monipuolistavat päälähteen kertomusta eri näkökulmista. Jari soittaa ruokatunnin aikana kahdelle eri henkilölle selvitettyään ensin, ketkä ovat olleet silminnäkijöitä, kun Laatunen ajoi kumoon kyseistä lakiehdotusta. Jarin haastattelemat henkilöt tuovat uusia näkökulmia ja tarkentavat faktoja, mutta vahvistavat myös päälähteen, ”Hemulin”, väitteet.

Lykkäämme harjoitusten alkua, että ehdin ympätä Jarin löydökset osaksi kohtausta. Iltapäivän harjoitukset alkavat. Heilutan kohtausta näyttelijöille ja sanon, että nyt on tiedossa kovaa kamaa. Lavastamme kokoushuoneen sillä aikaa, kun Akse on poissa. Heitän kokouspöydän päälle keinopalmun, jota Akse vihaa. Matti Onnismaa, joka näyttelee Lasse Laatusta, hyppää pöydälle, ja potkaisee palmun alas. Se hajoaa. Rekvisitööri Viivi Kuusimäki hakee palmun ja korjaa sen. Akse palaa harjoitukseen, näkee palmun pöydällä ja kihisee raivosta. Kahvitauon aikana palmu on kadonnut. Akse sanoo, että on piilottanut sen. Vaadin Aksea palauttamaan palmun välittömästi. Akse kieltäytyy ja sanoo, että esityksessä, jonka visuaalisesta yleisilmeestä hän

vastaa henkilökohtaisesti, ei käytetä mitään niin typerää ja mautonta. Uhkailuistani huolimatta palmu pysyy kätöksässään enkä näe sitä enää koskaan.

Myöhemmin seuraavalla viikolla Aksen vessapaperiteline ja Tuupaisen perässään raahaama vessapaperivana toimivat alkusysäyksenä kohtaukselle, josta tulee esityksen tärkeimpiä. Oivallan, miten voin näyttää eläkemafian julkisuudelta piiloutuneet näkymättömät kädet. Se on salaseura, joka liikuttelee miljardeja euroja julkista rahaa vailla poliittista kontrollia. Mustiin huppuihin naamioituneet vakuutusmatemaatikot piirtelevät mystisiä kaavojaan vessapaperiin, ja kertoja ilmoittaa, että yleisö näkee nyt, mistä matemaattiset kaavat päätyvät hallituksen esityksiin ja eduskunnan suureen saliin.

Moniäänisyys tarkoittaa sitä, että kaikki tekevät itsenäisesti omaa taiteellista panostaan yhteisen päämäärän eteen. Kun on aika tehdä poistoja, jonkun kahden viikon työ saattaa kadota minuutissa. Kukaan ei ole koskaan protestoinut. En usko, että tekotapa olisi mahdollinen, ellemme käsittelisi aiheita, jotka ovat yhteisiä ja julkisia. Egot laitetaan syrjään ja vaikka kaikilla on oma vastuualueensa, reviiirajoja ei ole. Robin ratkoo ohjauksellisia pulmia, minä käsikirjoitan ja teen ohjausvalinnoillani dramaturgiaa, Ruusu tekee aiherajauksia ohjaamalla keskustelua ja karsimalla materiaalia, joka ei sytytä häntä.

2.5 Älykäs näyttelijä on utelias

Dokumenttiteatteri, materiaalin autenttisuus ja esityksen kasaaminen prosessidramaturgiana on näyttelijöille koettelevaa ja pelottavaa. YT:n näyttelijöistä oli tullut kolmessa vuodessa dokumenttiteatterin ammattilaisia. Kun siirtyminen Ryhmäteatteriin tuli ajankohtaiseksi, päädyin malliin, jossa puolet *Eduskunta*-työryhmän näyttelijöistä olisi ylioppilasteatterilaisia, puolet näyttelijäntyön ammattilaisia.

Tein Akse Petterssonin kanssa karkean nelikentän. Sen ääripisteet olivat kuuma–kylmä, hidas–nopea, nimenomaan laadullisessa, näyttämöllä ilmenevässä psykofyysisessä mielessä. Jokainen näyttelijä on perusdynamikaltaan erilainen. Halusin nelikentän jokaiseen neliöön kaksi nimeä, joista toinen on YT:läinen, toinen ammattinäyttelijä. Halusin olla varma, että koska esityksessä käsitellään heterogeenista todellista yhteisöä,

kansanedustajia ja virkamiehiä, työryhmässä pitää olla riittävästi erityyppisiä näyttelijöitä eikä esimerkiksi vain nuoria blondeja anorektikkonaisia ja keski-ikäisiä lihaksikkaita brunettemiehiä.

Halusin, että jokaisella ammattilaisella olisi tausta yhteisöllisessä tekotavassa. Kaikki *Eduskunta*-sarjan ammattilaiset ovat olleet jossakin vaiheessa Ylioppilasteatterissa tai tehneet kokeellisia projekteja, ja he ovat kokonaisvaltaisesti teoksista vastuuta ottavia antinarsisteja. Dokumenttiteatteria tehdessä on erityisen tärkeää kiinnittää huomiota näyttelijävalintoihin, sillä parhaimmillaan näyttelijät ovat yleisön puolustajia, ja kun käsitellään yhteiskunnallisia aiheita, ego ei saa asettua tielle. Aihe sanelee kaiken, ja näyttelijän on hyväksyttävä se.

Eduskunnan näyttelijät, Santtu Karvonen, Pihla Penttinen, Piia Peltola, Mitro Härkönen, Robin Svartsröm, Noora Dadu, Matti Onnismaa, Martina Myllylä ja Jari Hanska, ovat eettisimpiä näyttelijöitä, joihin olen koskaan törmännyt. He eivät ole papukaijoja, eivätkä siksi suostu sanomaan näyttämöllä ainuttakaan repliikkiä, jonka sisältöä he eivät ymmärrä.

Eettisyys yhdistyy kunnianhimoon: he haluavat, että aihe kantaa, että tilanteet ovat selkeitä. Näyttelijät vaativat käsikirjoitus- ja taustatiimiä selittämään monimutkaiset kokonaisuudet yksinkertaisesti ja pelkistetysti, vaativat faktoja ja sitä, että he tajuavat kokonaiskaaren.

2.5.1 Utelias näyttelijä suojelee sisältöjä

Näyttelijöiden eettisyys on tuottanut parempaa estetiikkaa lavalle. Näyttelijät käyvät ”haluan ymmärtää” -kampanjaa itsensä ja yleisön puolesta. Käsikirjoittajilta se vaatii nöyryyttä ja sitä, että joudumme selkiyttämään ja rajaamaan asiakokonaisuuksia työryhmälle. Koko ajan uhkaa sama vaara kuin eliittiä, jonka aivoituksia yritämme avata. Kun perehtyy talouteen ja politiikkaan, alkaa käyttää kapulakieltä, joka on vanha vallankäytön muoto.

Vaikka Suomi ei ole samalla tavalla luokkayhteiskunta kuin vaikkapa Iso-Britannia, jossa yhteiskuntaluokan kuulee kielestä, meillä on retorisesti ja sanastoltaan rahvaasta erkaantunut hallitseva luokka, kielellinen sisäpiiri. Ilman näyttelijöiden ja dramaturgi Ruusu Haarlan jatkuvaa vaatimusta konkretisoida ja avata käsitteitä, syyllistyisimme helposti vallan toisintamiseen. Sen sijaan, että puramme ja läpivalaisemme vallan rakenteita,

toisinnamme rakenteet yhtä etäännyttävänä näyttämöllä. Silloin katsojista tulisi jälleen kerran poliittisen rituaalin ulkopuolisia tarkkailijoita, mutta nyt pääsylipun hinnalla.

Näyttelijät edellyttävät, että kirjoitan kertojalle politiikan kiemuroita selventäviä välikommentteja, ja he vaativat Jari Hanskaa pitämään aiheita selkiyttäviä luentoja. Näin tapahtui esimerkiksi *Eduskunta II:n* harjoituskaudella, jolloin Jari sai vastuulleen selittää työryhmälle mikä on vaikkapa vakavaraisuusraja eläkeyhtiöissä ja miten se määrittyy.

Eduskunta I -esitykseen näyttämölle päätynyt kaavio hallintarekisteristä on pääpiirteissään sama, jonka Jari piirsi näyttelijälämpiössä, kun hän selitti työryhmälle miten omistusten salaus ja veronkierto käytännössä liittyvät toisiinsa, ja mikä hallintarekisteri on. Kun aloimme tehdä samaa kohtausta laajana versiona näyttämölle, aloimme ympätä siihen liikaa materiaalia ja lopulta kohtaus muuttui joka puolelle rönsyileväksi sekasotkuksi. Näyttelijä Pihla Penttinen sanoi, että hän ei ymmärrä enää mitään. ”Jari, voisitko palata takaisin ihan ensimmäiseen kaavioon, jonka piirsit seinään kaksi viikkoa sitten”, Pihla sanoi. ”Ymmärsin siitä kaiken.” Teimme Pihlan ohjeiden mukaisesti, palautimme ensimmäisen version ja sen selkeät rajaukset, täydensimme sitä hieman ja kaikki ylimääräinen selitys siivottiin kohtauksen ympäriltä. Korpisen luentokohtauksesta tuli toimiva, mutta en usko, että näin olisi tapahtunut ilman Pihlaa, joka piti huolen omasta ja katsojan oikeudesta pysyä kärryillä.

Lopulta silta tekstin ja yleisön välillä ovat ensemblen lavalla esiintyvät jäsenet. Kun näyttelijät ovat sisäistäneet kompleksisen kokonaisuuden ja suostuvat puhumaan ja esittämään kohtaukset ja sen sisältämät repliikit, on hyvin todennäköistä, että myös yleisö ymmärtää ja pysyy suurimman osan aikaa kartalla. Työryhmäni näyttelijöiden älykkyys on paitsi sivistyneisyyttä, myös ennen kaikkea uteliaisuutta ja halua ymmärtää. He eivät halua katsella ihmismuuria, joka torjuu esityksen siksi, että se on liian vaikea, eivätkä näyttelijät halua näyttellä tilanteita, joissa ei ole jännitettä siksi, että sen pohjavire tai tarkoitus on epäselvä.

Samalla näyttelijät pitävät huolen siitä, että iso taustatyö ei valu hukkaan. On aivan sama, miten hienoja löytöjä tutkimustiimi tekee, jos yleisö ei ymmärrä löydettyjen syy-seuraussuhteiden tai havaintojen merkitystä.

2.6 Kollektiivisuus vaatii turvaa

Vaikka en ensimmäistä *Eduskuntaa* suunnitellessani vielä tiennyt, tuleeko myös *Eduskunnasta* trilogia, pidin sitä todennäköisenä mikäli tyyllilaji uppoaa yleisöön. Päätin jo silloin, että kaikki, jotka lähtevät mukaan ensimmäiseen osaan, ovat itsestään selvästi mukana myös jatko-osissa.

Ensemble-henkeen vaikuttaa olennaisesti se, että ihmiset tietävät olevansa mukana omalla oikeudellaan. Kun tekee esityssarjaa, harjoituksissa tai etenkin esityksissä ei saa olla pääsykoehenki, jossa näyttelijän tai suunnittelijan onnistuminen ratkaisee sen, pyydetäänkö mukaan seuraavaan. Epävarmuus tulevaisuudesta on epäonnistumisen paras tae. Koska tekotapa on stressaava, en halua työryhmän jäsenille ylimääräistä stressiä siitä, kuuluuko joukkoon vai ei. Ensemble on perhe. Se saattaa olla välillä riitaisa, mutta kaikilla on kyseenalaistamaton oikeus olla perheen jäsen.

Työryhmien dynamiikassa kannattaa kiinnittää huomiota johdonmukaisuuteen. Jos esityksen viesti ylistää tasa-arvoa ja ihmisoikeuksia, pitää elää niin kuin opettaa. Jos luo hierarkkisen ja turvattoman yhteisön, ristiriita teoksen viestin kanssa on sovittamaton. Dokumenttiteatterin tekemisen metodit ovat usein myös pelottavia ja tuottavat pelkoa. Kriittinen mutta luotettava taustayhteisö auttaa sietämään tekoprosessin kauhistuttavia puolia.

2.7 Videot kapinan välineenä

Kaikissa esityssarjan esityksissä videoilla on ollut tärkeä osuus. Videot ovat perimmiltään vain yhtä asiaa varten. Ne ovat kapinaa. Otamme julkisen tilan haltuun, menemme sinne, minne ei saisi mennä.

Olen kehittänyt videomateriaalin dramaturgisia funktioita suhteessa dokumenttiteatteriin tietämättä, että Piscator pohti samaa asiaa kirjassaan *Das Politische Theater* vuonna 1929. Hän jaotteli filmin funktion kolmeen kategoriaan, joista huomaan nyt käyttäneeni kaikkia. *Opastava*, eli dokumentaarinen filmi, antaa esityksen aiheelle ajallista ja tilallista ulottuvuutta. *Dramaturginen* filmi edistää tarinaa ja ”voi säästää vuorosanoja”. *Kommentoiva* filmi tähdentää yleisölle merkityksiä ja painottaa esityksen moraalista viestiä. (Junttila 2012, 37)

2.7.1 *Kommentoiva filmi*

Valtuusto III päättyi kännykkäkameroilla ja kahdella videokameralla tallennettuun työryhmän demonstraatioon, jossa ”Helsingin kaupunginvaltuutetut” ja apulaiskaupunginjohtaja ”Pekka Korpinen” pidätetään Talin golfkentällä.⁷ Olimme selvittäneet Ruusu Haarlan ja Olga Palon kanssa, että Talin golfkenttä, eliitin suljettu klubi, maksaa naurettavan halpaa vuokraa. Talin kenttä on Kulosaaren kokoinen alue asuntopulan riivaaman Helsingin keskusta-alueella.

Otin yhteyttä kaupungin kiinteistövirastoon, joka kertoi yllättävän lisätiedon: Kaupunki paitsi vastaanottaa naurettavan halpaa vuokraa, myös tukee Talin eliittikerhoa yli puolella miljoonalla eurolla vuodessa, maksaa rakennusten kunnossapidosta ja menettää noin viisi miljoonaa euroa vuodessa tuloja, mikäli alueelle rakennetaan kaupunkilaisten kipeästi kaipaama puistomainen vuokrataloalue. Kaupungin liikuntaviraston johtaja Anssi Rauramo on klubin jäsen, samoin kuin moni kaupungin poliittisen ja virkamieseliitin päättäjä. Myöhemmin paljastui, että myös Pekka Korpinen on klubin jäsen.

Valtasimme symbolisesti Talin kentän takaisin kaupunkilaisille, ja saimme kimppuumme vihaiset golfarit. Kaikki tallentui nauhalle. ”Painukaa vittuun täältä, sossupummit”, oli aika yleinen haukkumasana, mikä oli sinänsä kornia golfklubin jäseniltä, kun heidän suljettu harrastuksensa vie noin miljoonan verran verorahoja vuodessa. Paikalle tuli terrorismihälytyksen takia viisi poliisiyksikköä, kenttäpäällikkö ja karhuryhmä.

Työryhmä pidätettiin ja minut heitettiin näyttävästi Jari Hanskan kanssa poliisiauton takapenkille. Naureskeleva konstaapeli huijasi golfareita ja päästi meidät ulos syrjäisellä metsätiellä. Koska golfarit olivat käyneet meihin fyysisesti käsiksi, mitään syytteitä ei nostettu puolin tai toisin. Me emme olleet rikkoneet lakia, kotirauhan suoja ei koske golfkenttiä ja olimme harjoitelleet passiivista vastarintaa jo etukäteen Kansallisteatterin takana Kaisaniemen puistossa.

2.7.2 *Opastava filmi*

Eduskunta I -esityksessä videomateriaalina käytettiin Eduskuntatalon rappusilla mielenosoituksesta kuvattua materiaalia. Mielenosoitus oli järjestetty samaan aikaan, kun eduskunta äänesti Matti Vanhasen ja hallituksen luottamuksesta keskellä korruptio- ja vaalirahaskandaalia lokakuussa 2010. Portaille oli kokoontunut merkillisen sekalainen porukka opiskelija-aktivisteista syrjäytyneisiin.

Harvalukuisuudesta huolimatta heterogeeninen seurakunta antoi osviittaa siitä, että aiempaa laajemmat kansalaispiirit ovat alkaneet kyllästyä niin sanottuun maan tapaan, jossa poliitikot ja muut sisäpiirit suhmuroivat suljettujen ovien takana. Ilmapiiiri vaihteli huvittuneesta synkän aggressiiviseen, ja jotkut kuvaaja Konsta Väänäsen kommentit ennakoivat perussuomalaisten seuraavan kevään vaalivoittoa.

Opastavalle filmille ovat sukua myös *Valtuusto I* ja *II* -esitysten kommentaarit, joissa valtuutetut seikkailivat kaupungilla ja törmäytimme heidän juhlapuheensa katujen todellisuuteen. *Valtuusto II* -esityksen aikaan käytiin kunnallisvaaleja. Esityksen käänne on kohta, jossa työryhmän jäsen seisoo Ylioppilasteatterin edessä vaalimökkien valtaamalla aukiolla, ja kertoo Sauli Niinistön pahvikuvan edessä vaihe vaiheelta kuinka paljon lomakkeita ja byrkoratiaa vaaditaan siihen, että saa Kelan tukemaa terapiaa.

Samoin tilallista ja ajallista ulottuvuutta tavoiteltiin valtiovarainministeriöön suunnatulla videoiskulla, joka tehtiin *Eduskunta I* -esitystä varten. Video rajautui pois esityksestä, mutta julkaisimme siitä lopulta pari lyhyehköä klippiä *Voiman* verkkolehdessä *Fifissä*. Videolla painostin yhdessä Jari Hanskan kanssa valtiovarainministeriön virkamiestä, lainsäädäntöneuvos Ilkka Harjua, joka on yksi pääpukareista omistusten salaamista edistävässä lainsäädäntöhankkeessa.⁸

Harju liikkuu verosuunnittelun ja veronkierron harmaalla alueella. Samaan aikaan, kun Harju itse puliveivaa lakeja ministeriössä, hän luennoi työajalla sijoittajille kalliiseen hintaan siitä, kuinka veroja on helpointa kiertää. Esimerkiksi samana keväänä kun Harju oli itse valmistelemassa omistusten salaamista eli hallintarekisteröintiä edistävää lainsäädäntöä, hän luennoi verosuunnittelusta Sijoitusakatemian seminaarissa, jonka sisäänpääsymaksu oli 790 euroa henkilöltä. Harju toimi yhtenä innoittajana *Eduskunta I:n* veronkiertoluennolle, jonka ”Pekka Korpinen” veti Pengerkadun

keskiluokkaiselle yleisölle, pelkän muutaman kympin pääsylipun hinnalla, eli ”ihan helvetin halvalla”.⁹

Kun menimme haastattelemaan Harjua, olimme sopineet strategian. Jarilla oli kaikki päivämäärät ja faktat tuoreessa muistissa, joten hän hoitaa peruspommittamisen. Minä taas tuijotan Harjua vakavana ensimmäiset 20 minuuttia sanomatta sanaakaan ja alan sopivassa saumassa puhua moraalista.

Olimme myös suunnitelleet Jarin kanssa, että tietyssä vaiheessa *Voima*-lehden nimissä tehtyä haastattelua Jari muuttuu Pekka Korpiseksi, iskee neuvotteluhuoneen pöydälle putkikassillisen rahaa ja kysyy Harjulta, miten rahat kannattaisi sijoittaa niin, että verot voi kiertää mahdollisimman tehokkaasti. Minun taas oli tarkoitus vetää esityksessä käytetty pupuhattu päähän ja itkeä Korpisen ja veronkierron pahuutta. Ja Konsta kuvaa.

Konsta Väänänen on härskkein tuntemani videokuvaaja, joka tunkee kameransa haastateltavan ihoon kiinni, eikä kavahda erikoislähikuvaa. Harjun hikoilevat ihohuokokset tarttuivat kuvaan hienosti, mutta sen sijaan, että olisin saanut tiristettyä itseni itkuun, repesin nauruun ja naamioin sen eräänlaiseksi vikinäksi. Harjun ilme ei värähtänytkään, paitsi inhosta.

Pelleilimme hetken aikaa ja lopetimme kylmästi tuijottavan Harjun selvästi aika krapulaisen pleksin murtumatta hetkeksikään. Kun vaihdoimme takaisin siviiliin, haastattelu jatkui normaalisti. Harju kysyi vain miten voimme elää itsemme kanssa, jotakin sinne päin. Demo-osuus meni pieleen, mutta haastattelun sävy muuttui. Olimme kaikki hieman pois tolaltamme, paitsi Konsta, ja pääsimme aiheessa yhtäkkiä aika syvälle.

Näytimme koko tallenteen työryhmälle heti tuoreeltaan samana päivänä, ja he kiljuivat inhosta meidän kaikkien puolesta. Esitysdramaturgi-lavastaja Akse kiteytti videon näin: ”Siinä kolme tyhmää kusipäätä kiusaa toisiaan.”

Silti olen tyytyväinen, että video tehtiin. Videoiden tarkoitus on alittaa työryhmän häpeäkynnys. Ne tuovat todellisuuden saliin, esimerkiksi valtiovarainministeriö ei ole myyttinen paikka, vaan rakennus Kruununhaassa.

Videot pakottavat meidät seisomaan viestimme takana, törmäyttämään sen reaaliympäristöön ja kaikille kiinnostuneille, niillekin, jotka kävelevät ohi. Se tarkoittaa omaa suhdetta materiaaliin. Videoiden tekeminen on hirvittävän pelottavaa. Harju-tilanteen kaltainen häpeä on pahinta, siihen verrattuna lukemattomat vartijoiden ja poliisien väliintulot ovat pikkujuttu.

2.7.3 Dramaturginen filmi

Eduskunta II -esitys alkaa videolla, joka on kuvattu Björn Wahlroosin *Markkinat ja demokratia* –kirjan julkistamistilaisuudessa keväällä 2012. Akkreditoituimme *Voiman* ja *City*-lehden toimittajina. Paikalla olivat itseni ja guerilla-kuvaaja Konstan lisäksi Jari Hanska Pekka Korpisen sekä Pihla Penttinen ”sossuasiakas”-roolihahmossaan. Sossuasiakas on nuhjuinen, onelinereita harvakseltaan viljelevä nuhanenäinen syrjäytynyt, joka aikoo vielä joku päivä pärjätä.

Sossuasiakkaan kaltaisen luuserin ilmaantuminen keskelle Otavan julkistamistilaisuuden hyvinvoivan lupsakkaa ja siistiä talousjournalistien, kustannustoimittajien ja EVAn eliittiä aiheutti sekä Pihlassa että minussa itsessäni valtavaa häpeää. Istuin yleisön joukossa ja juttelin mukavia kollegojeni kanssa kylmän hien valuessa selkäni pitkin.

Halusin vajota maan alle, koska olin rikkomassa sosiaalista koodia. Pihla oli kauhuissaan, mutta uskalsi lopulta kohdata Wahlroosin roolinsa suojista. Penttisen sossuasiakas ojentaa Wahlroosille julkistamistilaisuuden päätteeksi kukkasen ja toivottaa hyvää kevättä. Sen jälkeen sossuasiakas sanoo kameralle: ”Mun nuha paranee ku mä alan menestyä.”

”Matti Apunen tuijotti minua todella epäluuloisesti koko tilaisuuden ajan”, Pihla kertoi jälkeenpäin. Videolla se ei näy, mutta Pihla kertoi myös, että Wahlroosin kasvot olivat värähtäneet inhosta, kun Pihlan nuhjuinen sossupummi ojensi hänelle kukan. Silti aina korrekti Wahlroos sanoi lyhyesti kiitos, ja Pihlan tönäisi syrjään joku Otavan kustannustoimittajista.

Hanska muilutti itsensä tilaisuuteen siistin ja asiallisen Pekka Korpisen roolihahmossa. Wahlroosille oli varattu tilaisuuden jälkeen Otavan kabinetti, johon ei päästetty ketään, joka ei ollut ilmoittautunut ennalta – paitsi Hanska, joka sai Otavan ystävälliset kustannustoimittajat helymään. Hanska jonotti vuoroaan yhdessä Ylen kuvausryhmän ja muiden tiedotusvälineiden kanssa.

Kun audienssi alkoi, Hanska käveli sisään Pekka Korpisen roolihahmossa ja pyysi omistuskirjoitusta Wahlroosilta. Samalla Hanska keskusteli Wahlroosin kanssa valtion omistajaohjauspolitiikasta. Wahlroos ei hätkähtänyt Hanskan hidasta ja hiljaista puhetaapaa, vaan sanoi, että hänellä on hieno nimi, ja kertoi tuntevansa erään toisen Pekka Korpisen, joka on entinen apulaiskaupunginjohtaja.

Paljastimme kahdella kohtaamisella näkymättömiä hierarkioita ja sen, kuinka normatiivinen keskiluokan elinpiiri on. Me emme näe köyhiä, sillä he eivät kuulu samaan kuvaan. Video paljastaa Suomesta myös suloisia piirteitä: me elämme edelleen aika rauhallisessa yhtenäiskulttuurissa. Pihlan sossuasiakkaan kaltainen hahmo saa niiskuttaa ja nyhjöttää Suomen vaikutusvaltaisimman miehen kirjanjulkistamistilaisuudessa ilman, että kukaan soittaa poliisit tai tainnuttaa hänet etälamauttimella.

3. VAKAVA-NAURULLISUUS

Tarkastelen henkilöiden polyfonisuutta ja Bahtinin vakava-naurullisuuden käsitettä *Eduskunta I:n* Osmo Soininvaaran henkilökuvan muotoutumisen kautta. *Eduskunta*-esityksissä päähenkilöt ovat ristiriitaisia. Henkilöt eivät hahmota sitä itse, vaan yleisö on heitä viisaampi. Tätä kutsutaan draamalliseksi ironiaksi. Yleisö on henkilöitä viisaampi siksi, että juuri tähän esitykset tähtäävät. Pyrimme avaamaan poliittisia eleitä, jotka määritellään pragmaattisiksi tai vaihtoehtottomiksi, vaikka ne ovat ideologian läpäisemiä. Päähenkilöt paitsi toimivat itse ristiriitaisesti, ovat myös ristiriitaisten, keskenään riitelevien tulkintojen kohteita.

Valitsin Soininvaaran kirjallisen opinnäytteeni tarkastelukohteeksi siksi, että sain erityisen kovaa kritiikkiä tavasta, jolla esityksessä käsiteltiin Soininvaaran henkilöä. Annan esimerkin. Spin doctor Jussi Lähde ja elinkeinoelämän valtuuskunnan EVAn johtaja Matti Apunen saapuivat katsomaan *Eduskuntaa*. Olin kutsunut heidät sinne itse, varannut salin parhaat paikat ja mukilliset kädenlämpöistä rieslingiä. Strategiani on kutsua esityksiin henkilöitä, jotka vaikuttavat politiikkaan myös taustalla.

Sijoittajien veronkierto ja poliittinen tahto sen helpottamiseksi olivat syy, miksi raahasin Apusen paikalle. Hän ei koskaan nähnyt veronkiertojaksoa, sillä se sijoittui toiselle puoliajalle ja Apunen marssi Lähteen kanssa kiukkuisena ulos salista jo väliajalla. Näyttelijäntyön estetiikka oli heidän mielestään poliitikkoja ja Soininvaaraa kohtaan halventava. Lähteen mielestä *Eduskunta* ei ollut elegantti, kuten Dario Fon näytelmät, vaan ”esitys huitoo ympärilleen silmittömästi kuin juoppohullu”. Lähde myös syytti *Eduskunta*-esitystä vihan lietsomisesta, ja sälytti vastuullemme vaalien alla tapahtuneita väkivaltaisista selkkauksista.¹⁰

”Soininvaara ei ole lihava”, Apunen sanoi minulle, kun keskustelimme esityksestä myöhemmin Ylen kuppilassa *Pressiklubin* jälkeen, ja jatkoi, että Soininvaaran ajama laki oli hänen mielestään ihan perusteltu. Jälkimmäistä argumenttia pidin kiinnostavampana siksi, että se nousee Apusen maailmankuvasta ja ihmiskäsityksestä. Silloin aiheesta voi väitellä. Apunen ei kannata ”hyysäystä”, itse olen kukkahattutäti henkeen ja vereen. Sitten voidaankin jo läjäyttää pöytään tilastoja, laskelmia, Ayn Randin itsekkyyden filosofia ja Immanuel Kantin kategorinen imperatiivi ja aloittaa debatti.

3.1 Päähenkilöt ovat pyyteettömiä

Bahtinin mukaan Dostojevskin sankareilla ”– – maailmankatsomuksen korkeimmat periaatteet ovat samat kuin konkreettisten persoonallisten elämäkokemusten periaatteet. Tämän ansiosta persoonallinen elämä sulautuu maailmankatsomukseen, ja mitä intiimein elämyksellisyys ideaan.” (Bahtin 1991, 119)

Kun itse puhun sankareista, tarkoitan protagonisteja, päähenkilöitä. He eivät välttämättä ole hyviä, mutta eivät pahojakaan. He ovat monimutkaisia ja pyrkivät toteuttamaan maailmankatsomuksensa poliittisten eleiden, valintojen ja tekojen avulla. He ovat oman elämänsä sankareita, joiden teot eivät silti välttämättä määriy yleisen edun kannalta sankarillisina.

Pyrin esityksissäni kuvaamaan poliitikot ja vallankäyttäjät idean ihmisinä. Bahtin määrittelee idean ihmiset absoluuttisen pyyteettömiksi, mutta pyyteettömyys ei tarkoita tässä objektiivista luonteenpiirrettä, eivätkä teot määriy ulkoisesti pyyteettöminä.

Bahtin määrittelee aatteellisuuden ja pyyteettömyyden synonyymeiksi. Siksi esimerkiksi Dostojevskin *Rikoksen ja rangaistuksen* päähenkilö Raskolnikov, joka murhaa koronkiskurieukon ja hänen sisarensa, on silti omassa ideoiden sfäärissään pyyteetön ihminen. Kun käsitelen teoksissani vallankäyttäjii ja heidän tekojaan, ajattelen, että ennen kaikkea teot määriytyvät sen kautta, että niiden tekijät uskovat ajavansa parasta mahdollista hyvää.

Eri asia on, miten poliittiset eleet tai niiden tekemättä jättäminen, joka sekin on valinta, vaikuttaa vaikkapa yhteiskunnan heikoimpiin. Dokumenttiteatterissa henkilön ristiriita nousee hänen tekojensa ja lausuntojensa ristiriidasta, ristiriita tuottaa tilanteet ja toiminnan.

Journalistisen dokumenttiteatterin tekijän kannattaa luottaa omiin havaintoihinsa, tietenkin tarkistettuaan ne ensin mahdollisimman tarkasti useasta eri lähteestä. Osmo Soininvaara nauttii harvinaisen laajaa luottamusta ja arvostusta Suomessa. Arvostan monia hänen saavutuksiaan ja aivoituksiaan suuresti. Silti kannattaa tukeutua omaan järkeilyyn ja verrata kriittisesti eri lähteitä keskenään.

Olin alkanut pohtia vihreän vaikuttajan ja kaupunginvaltuutetun Osmo Soininvaaran arvomaailmaa viimeistään tehdessämme *Valtuusto III* -esitystä Ylioppilasteatterille vuonna 2010. Esityksessä käsiteltiin kaupunginjohtaja Jussi Pajusen ja kaupungin johtavien virkamiesten laatimaa leikkauslistaa,

jossa ehdotettiin lähes sadan lähipalvelun lakkauttamista, kuten koulujen, kirjastojen, terveystieteiden ja nuorisotalojen. Yhtenä perusteena käytettiin sitä, että ihmiset ajavat joka tapauksessa palveluihin autolla, joten niiden ei tarvitse sijaita lähellä.¹¹

Soininvaara asettui tukemaan listaa.¹² Hänen mielestään Helsingillä ei ole varaa ylläpitää nykyisen kaltaisia lähipalveluja. ”Pidetään tärkeänä säilyttää lähikirjastot, jotta lapset pääsisivät kävellen kirjastoon. [...] Niiden kaupunginosien kannalta, joilla ei nyt ole omaa lähikirjastoa, olisi parempi, että lähikirjastot korvattaisiin harvemmalla kirjastoverkolla, joka sijaitsisi keskeisemmällä paikoilla”, Soininvaara pohtii blogissaan. Hän ei ehdota uusiin kaupunginosiin omia lähikirjastoja, vaan verkoston harventamista.

Kaupunginvaltuuston kokouksissa Soininvaara näyttäytyy leikkaajana. ”Ei tule mitään siitä, jos me epäilemme omaa organisaatiotamme, omia virkamiehiämme. Olen vähän ihmeissäni [...] että on ihan suorastaan syntiä perustella jotakin asiaa sillä, että se säästää rahaa.”¹³

Suomen Kuvalehden toimituspäällikkö Jari Lindholm kirjoitti SK:n verkkosivuille erinomaisen artikkelisarjan, jossa hän paljasti leikkauslistan väestökäppyrät ja laskelmat tuubaksi.¹⁴ Kaupunkilaisten ja valtuutettujen enemmistö alkoi epäillä säästöjen mielekkyyttä.

Valtuusto III -esityksen sankarihahmoksi noussut Helsingin opetuslautakunnan puheenjohtaja, kokoomuksen kaupunginvaltuutettu Pia Pakarinen on esimerkillinen poliitikko: hän jalkautui. Pakarinen vieraili kaikissa lakkautuslistan kouluissa ja tarkasti kartan kanssa oppilaiden koulureitit. Hän muun muassa suositti listalta otettavaksi pois sellaiset koulut, joiden oppilaiden koulumatkasta tulisi liian vaarallinen moottoritien ylityksen vuoksi. Pakarisen huomio oli se, että jos esimerkiksi koulussa on suuri ruokala, se johtaa siihen, että koulun tilankäyttö ei ole tehokasta suhteessa lapsilukuun.

Hätkähdyttävien huomioiden Soininvaarasta oli se, että vaikka hänellä on ihan päteviä ideoita ja ehdotuksia, ne eivät usein kestä tarkastelua suhteessa kokonaisrakenteeseen. Soininvaaran käsitys tehokkuudesta ja tuottavuudesta hämmentää. Kun kaupunginvaltuusto äänesti Pajusen säästölistan nurin, Soininvaara harmitteli sitä puheenvuorossaan.

”Kun katsoo tätä säästöesitystä, ja kuinka vaikeaa se on, niin kyllä tämä vähän pahalta näyttää. Kun tämä ei tule riittämään alkuunkaan, tämä on aivan murto-osa siitä, mitä meidän pitäisi tehdä.”

”Moni asia voitaisiin liikelaitostaa, tai niistä voisi tehdä ns. Taseyksiköitä. En tiedä, onko tämä hyvä ratkaisu, mutta joka tapauksessa sitten niillä tulee insentiivi itse keksiä, millä tavalla rahaa käytetään paremmin.”¹⁵

Soininvaaran visioissa julkisten palvelujen taseyksiköt tuottavat tehokkuutta ja kilpailua, joka on kaikkien etu. Mutta esimerkiksi jo nyt koulut maksavat tiloistaan kaupungille korkeaa vuokraa, joka on pois varsinaisesta opetustoimesta. Taseyksikön tehtävä on tuottaa voittoa. Se taas tarkoittaa kannustetta eli insentiiviä vaatia mahdollisimman kovaa vuokraa. Hyvä, mutta onko kouluilla muuta vaihtoehtoa kuin maksaa kaupungin tilayhtiön vaatimaa vuokraa?

Markkinatalouden pelisääntöjen mukaan markkinoilla pitää olla kilpailua ja paras tarjous voittaa. Mutta millä tavalla julkiset koulut kilpailuttavat tiloja? Ei Herttoniemen yläaste voi laittaa koulutilaa julkiseen kilpailutukseen. Mihin koulu muuttaisi? Johonkin yksityisen palveluntarjoajan tyhjään tehdaskiinteistöön Vallilassa?

Pakarisen johtopäätös sen sijaan on johdonmukainen. Hän kirjoittaa blogissaan 9. helmikuuta 2009, että koulujen tuottavuutta ei voi mitata kuinka tehokkaasti neliömetrejä käytetään per ipana, vaan tehokkuutta ja tuottavuutta pitää arvioida sen mukaan, kuinka moni oppilas ”selviytyy ulos koulutusputkesta täysjärkisenä” ja jatkaa töihin tai jatko-opintoihin.¹⁶

3.2 Idean ratkaisussa koko aito elämä

Olin journalismin puolella *Voima*-lehdessä seurannut suomalaista sosiaaliturvaa uudistaneen Sata-komitean työskentelyä jo vuodesta 2009. Soininvaara johti komitean perusturvaajaostoa, jota pidettiin komitean tärkeimpänä. Perusturva oli jäänyt pahasti jälkeen. Samaan aikaan köyhien ja varakkaiden terveys- ja kuolleisuuserot jatkoivat kasvuaan ja Tilastokeskus julkaisi tiedotteen, jossa kerrottiin syrjäytymisen periytyvän jo kolmanteen polveen.¹⁷

Ääniharava Soininvaara oli jättänyt eduskunnan näyttävästi edellisen vaalikauden jälkeen ilmoitettuaan, että oli kyllästynyt politiikkaan. Yllättäen hän asettui ehdolle eduskuntavaaleissa 2011. Sata-komitea oli jättänyt loppumietintönsä keväällä 2010, ja syksyllä 2010, jolloin pohdin *Eduskunta-*

esityksen aiheita, oltiin tilanteessa, jossa Sata-komitean ehdotukset alkoivat vähitellen putkاهدella ulos uusina lakeina, joista äänestettiin eduskunnassa.

Haastattelin yhdessä *Voiman* päätoimittajan Kimmo Jylhämön ja taloustoimittaja Otto Bruunin kanssa Soininvaaraa perusturvajaoston ja Sata-komitean aikeista *Voiman* numeroon 1/2009.¹⁸ Haastattelussa Soininvaara väitti, että köyhyyden syynä on usein heikkolahjaisuus. Yritimme prässätä Soininvaaraa myöntämään, että myös rakenteet generoivat köyhyyttä ja tuottavat sitä, mutta hän ei taipunut kannassaan. Käytin haastattelua *Eduskunnassa* avainkohtauksena Soininvaaran arvomaailman monimutkaisuuteen:

SUSANNA KUPARINEN

Minun korvaani sana heikkolahjaisuus sorahtaa. Kuten sanoit itse, kyseessä on heterogeeninen joukko ihmisiä. Ja jos esimerkkinä tästä luokasta nostetaan juuri heikkolahjaiset, se on arveluttavaa.

KIMMO JYLHÄMÖ

Viet käsitteen [köyhyyden] psykologisoinnin piiriin, kun juurrutat sen niin, että se olisi tietty ydin tai välttämätön ominaisuus yksilössä, joka tuottaa tämän tilanteen, kyseisen yksilön köyhyyden.

SOININVAARA

Nyt sinä sotket tämän argumentin niin, että paloautot ovat punaisia, punaiset autot ovat paloautoja. Tarkoitin, että erittäin vaikeasti hoidettava joukko tässä porukassa ovat ne, joilla on mielenterveys- tai lahjakkuusongelmia. Kun ne oikeastaan ovat vammaisia, mutta heillä ei ole lääketieteellistä diagnoosia, niin he eivät pääse mihinkään järjestelmiin sisään. Ruotsissa ja Hollannissa pääsee.

Joulukuussa 2010, itsenäisyyspäivän molemmin puolin, eduskunta äänesti läpi Lex Soininvaaraksi kutsutun lain, joka rankaisi erityisesti köyhiä, minimitoimeentulon varaan pudonneita nuoria. Sata-komitean loppumietinnöstä poimitun Lex Soininvaaran 10 § määrittelee, että 19–25-vuotiailta nuorilta voidaan leikata 20–40 prosenttia sosiaalitoimiston myöntämästä minimitoimeentulotuesta (417 euroa), jos nuori syystä tai

toisesta kieltäytyy työstä tai koulutuksesta. Vähimmillään nuorelle voi jäädä elämiseen vain 250 euroa kuukaudessa.

Laki laadittiin, koska köyhien turvaverkossa oli porsaanreikä.

Työvoimatoimistolla on jo vuodesta 2006 ollut käytössään sanktio, jolla leikataan työmarkkinatukea, jos henkilö syystä tai toisesta keskeyttää opinnot tai työllistämistyön. Nämä henkilöt kääntyivät seuraavaksi sosiaalitoimiston puoleen, jossa tällaista karenssipykälää alle 25-vuotiaille ei vielä ollut.

Kun *Eduskunnan* harjoitukset alkoivat tammikuussa 2011, päätimme työryhmän kanssa, että Sata-komitea voisi toimia esityksen aiheena. Sitä ehdotti näyttelijä Robin Svartström huomattuaan, että aina kun puhuimme harjoitustauolla Sata-komiteasta, kiihdyin. Päätimme hylätä vaalirahoituksen esityksen ensimmäisen puoliskon pääaiheena ja keskittyä sosiaalipolitiikkaan.

Aloimme selvittää tarkemmin Lex Soininvaaran taustoja. Lähteet sosiaali- ja terveysministeriössä ja eduskunnassa kertoivat, että Soininvaara oli ajanut lakia läpi koko arvovallallaan. Soitin itse Soininvaaralle, ja hän vahvisti puhelinkeskustelussa, että oli kannattanut lakia. Otimme keskustelun näytelmään. Soininvaara sanoi:

SOININVAARA

Jos työkkärissä joutuu karenssiin, niin silloin myös sosiaalitoimistossa pitää joutua karenssiin. Parasta olisi ollut, että työkkärin karenssisääntöä olisi muutettu.

KERTOJA

Nyt ei ole kyseessä työkkäri vaan sossu.

SOININVAARA

Jos joutuu karenssiin työkkärissä, pitää joutua karenssiin myös sossussa. Symmetriavirhe piti korjata.

Eduskunnan ensi-ilta oli 4. maliskuuta 2011. Vajaa viikko sen jälkeen Soininvaara kielsi julkisesti verkkolehti *Uuden Suomen* puheenvuoro-palstalla kannattaneensa Lex Soininvaaraa. Silti Soininvaaran omasta blogista voi löytää vastakkaisen kannan, jonka hän on kirjoittanut alle vuosi aiemmin.¹⁹

Mietin Soininvaaran logiikkaa. Jos hänen mielestään syrjäytyneet ovat vähälahjaisia, lähes vammaisia, miksi hän kannattaa lakia, joka rankaisee

syyntakeettomia ihmisiä? Kaikki eduskunnan sosiaali- ja terveysvaliokunnan kuulemat asiantuntijat vastustivat lakia muun muassa sillä perusteella, että sosiaalihuollon rakenteet ovat niin huonossa kunnossa, että minimitulon leikkaus tehdään helposti automaattisesti ilman tukitoimia, koska niihin ei ole rahaa ja aikaa.

Bahtin kirjoittaa, että Dostojevskin sankareissa on ”suuri ajatus, jota he eivät ole vielä ratkaisseet”, heidän kaikkien pitää ”ratkaista ajatus”. Tässä ajatuksen eli idean ratkaisussa on koko heidän aito elämänsä. (Bahtin 1991, 131)

Soininvaaran tragedia on se, että hän yrittää ratkoa köyhyyttä avaruusgeometrialla. Hän elää ideoiden maailmassa ja kuvittelee, että ylätaso riittää. Se ei tarkoita sitä, etteikö Soininvaara olisi sivistysporvari, jolla on sosiaalinen omatunto. Hänen ongelmansa on se, että koska hän ei tunnista omaa ideologista pohjaansa ja nauttii mainetta tahmaisen politiikan yläpuolelle nousseena riippumattomana järkenä, hän yrittää tunkea neliön muotoista palikkaa ympyrään.

3.3. Ambivalentti Soininvaara

Soininvaara rakentui täysin bahtinilaisittain. Soininvaara on sitoutunut köyhyyden ongelman ratkaisemiseen. Hänen ideansa on vilpitön ja pyyteetön. Kukaan ei jaksaisi kantaa Soininvaaran työtaakkaa populistisista tai valheellisista saatikka pahantahtoisista syistä. Tiedän sen kokemuksellisesti, samoin työryhmäni kollegat. Emme jaksaisi nähdä vaivaa esitysten eteen, elleimme uskoisi siihen, että politiikka on tärkeää. Lähtökohta ei ole kyyninen.

Soininvaara esiintyy ensimmäisellä puoliajalla yhteensä viidessä kohtauksessa.²⁰ Lisäksi hänestä puhutaan lähes kaikissa kohtauksissa. Ensimmäisen puoliajan näkökulmahenkilö on STM:n virkamies, jota haastattelin nimettömänä. Hän on työskennellyt Soininvaaran alaisuudessa ja oli ministeriössä valmistelemassa Lex Soininvaaraa. Hän kuvaa Osmaa taitavaksi poliitikoksi.

”Ode tilastotieteilijän kyvyillään vie meidän virkamiesten hommat. Mutta pohjimmiltaan Ode on poliitikko, ja hyvin ovela. Hänellä on juustotarjotin, hän kulkee sen kanssa ja tarjoaa jokaiselle sen palan, mitä kulloinenkin henkilö haluaa”, virkamies luonnehtii.

Esitysdramaturgi Akse Pettersson halusi näyttämölle kuntopyörän kuvaamaan Sata-komiteaa, eikä ole sattumaa, että Soininvaara on profiloitunut innokkaana pyöräilijänä. Akse perusteli käsiohjelmassa ensimmäisen puoliajan keskusmetaforaa näin:

”Kuntopyörä on tehokkuuden irvikuva. Sillä ei pääse mihinkään, vaikka kuinka kovaa polkisi. Slavoj Zizek, slovenialainen filosofi ja yhteiskuntakriitikko, on kirjoittanut ns. post-ideologiasta. Hänen mukaansa tämä uusi ideologia on kuin kahvia ilman kofeiinia, kermaa ilman rasvaa, olutta ilman alkoholia tai – nykyaikaisen politiikan uudelleenmäärittely asiantuntijahallinnon taitona, toisin sanoen politiikkana ilman politiikkaa.”

”Samoin myös Osmon analyttisyys on järkeä, josta näennäisesti puuttuu tunteet ja järkeä ohjaava maailmankatsomus. Siispä pyörä ilman pyöräilyä ja matka vailla etenemistä. [...] Osmo on älykäs, mutta miltä näyttää Osmon edustama arvomaailma, se joka häntä ohjaa toimissa ja päätöksissä? Me väitämme, että pahin mahdollinen poliitikko on se, joka omaa ideologian jota kyseinen henkilö ei itse joko kykene tai halua tunnistaa, saatikka tunnustaa.”

Yhteiskunnallisessa draamassa keskiössä on usein yksilö, joka poliittisessa teatterissa on tietenkin poliitikko. Henkilö psykologisoidaan ja hänen motiivinsa pyritään selittämään. Ymmärtäminen samaistaa katsojan juuri siihen henkilöön, jota pitäisi tarkastella analyttisesti. Siksi olen osin tiedostamattakin ammentanut Bahtinin määrittelemästä karnevaalin maailmasta. Oma sovellukseni on eleiden tarkastelu ja rinnastaminen, en ota kantaa henkilöiden psykologiaan. En usko luonteisiin, ainoa, mistä voin tehdä johtopäätöksiä, on ihmisten teot ja niiden tarkastelu.

Määrittelin jo alussa, että katsomon ja näyttämön suhde oli yksi tärkeimpiä lähtökohtia, että se on amfi ja yleisö ympäröi näyttämön niin, että näyttelijöistä tulee osa kehää. Se on tori, kansankokous, jossa käsitellään yhteisiä asioita. Tori on myös karnevaalin areena. Bahtinilaisittain näen karnevaalin vakava-naurullisuutena, jossa äärimmäisen synkät aiheet, kuolema, pelko, syrjäyttäminen yhdistetään uutta luovaan tuhoon ja elämäniloon.

Siksi vakava-naurullinen, menippolaisen satiirin nauru on luonteeltaan rituaalista eikä välttämättä lainkaan keveää. Se on sukua sardoniselle naurulle, josta Olli Alho kirjoittaa kirjassaan *Hulluuden puolustuspuhe*. Sanan etymologian arvellaan viittaavan muinaisten sardinialaisten tapaan hylätä hyödyttömiksi käyneet vanhukset. Heidät sysättiin kylän muurien

ulkopuolelle autiomaahan kuolemaan yksin, ja kyläläiset nauroivat rituaalisesti kovaan ääneen peittääkseen kuolevien vanhusten valituksen.²¹

”Myös karnevaalin nauru on hyvin ambivalenttia”, Bahtin kirjoittaa. ”Karnevaalinauru on samalla tavalla suunnattu korkeimpaan, vallanpitäjien ja totuuksien vuorotteluun, maailmanjärjestyksen vuorotteluun. Nauru kattaa vuorottelun molemmat navat, se kuuluu vuorottelun prosessiin, kriisiin itseensä. Karnevaalinaurun aktissa yhdistyvät kuolema ja elpyminen, negaatio (pilkka) ja hyväksyminen (riemuitseva nauru).” (Bahtin 1991, 186)

Näyttämö on karnevaalitori, johon liittyy olennaisesti väärän kuninkaan päivä, jonka tärkein näytös on karnevaalikuninkaan narrimainen kruunaus ja sitä seuraava kruunun riisto. (Bahtin, s. 182)

3.4 Kärjistämistä, ei jäljentämistä

Karnevaalin maailmankuvaan kuuluu myös tuttavallisuus ja hierarkioiden romuttaminen. Kuninkaat ja narrit paiskaavat kättä, kalamuijat ja prinssit dokailevat samassa baarissa. Soininvaara on *Eduskunta I* -esityksen väärä kuningas. Hahmo rakennettiin bahtinilaisten vastakohtaparien kautta. Hän on klassinen karnevaalihahmo: alussa ”viisas hölmö” ja kaarensa lopussa ”traaginen narri”.

Santtu Karvonen, joka esitti Soininvaaraa, on hyvin fyysinen näyttelijä. Halusin, että Soininvaara tulee näyttämölle katsomon puolelta, hän on ”meidän Ode”, köyhien esitaistelija ja arvostettu asiantuntija, epäpoliitikko, joka perustaa maailmansa rationaaliseen ajatteluun. Halusin parodioida Soininvaaran hahmon ristiriitaiseksi. Hän on kuntoilija, jolla on iso maha, joten Santtu tunki keskiluokkaisesta raukeudesta viittaavan Marimekko-paidan alle tyynyn.

Kun näin Soininvaaran hahmon ensimmäisen kerran kiipeävän lavalle katsomosta vääjäämättömällä päämäärätietoisuudella Communicatoria räpläten, isoon mahaansa nähden uskomattoman monimutkaisella akrobaattisella liikesarjalla, jonka liikeradat Ode laski puhelimensa applikaatiolla, henkilö oli valmis. Soininvaara on yhdistelmä pehmeää, söpöä pullukkaa, eläimellistä voimapesää ja kovaa teknologiaa.

Santtu kehitti oudon, animaalisen vaappuvan kävelytyylin ja tyhjensi silmänsä autistiseksi, hypnoottisen sisäänpäinkääntyneeksi katseeksi: Osmo

elää avaruusgeometrian maailmassa, jossa erilaiset köyhyys- ja verokäyrät, kannustinlaskelmat ja karjalanpiirakat sinkoilevat avaruudessa ja Ode etsii leikkauspisteitä.

Santtu rikkoi Oden omaan maailmaansa vajonnutta henkilöä tarkoilla fyysisillä leikkauksilla. Ne ovat hetkiä, jolloin hän laskeutuu kuolevaisten joukkoon. Osmo polkee kuntopyörää maanisella vimmallä, sylki roiskuen, mutta kun jokin hänen ideansa ei mene läpi, katse tarkentuu intensiiviseksi ja teräväksi, katsekontakti on suora.

Esityksen alussa Soininvaara on ylivoimainen hahmo, kuningas, jonka kruununa keikkuu pyöräilykypärä. Hän pesee epäjohdonmukaisella nokkeluudellaan kolme *Voima*-lehden toimittajaa ja kertoo tilastotieteilijän taustastaan huolimatta älyttömän tarinan, jolla hän perustelee sitä, että köyhyyden syynä on palveluammattien kasvu. Niihin kelpaavat hänen mielestään ne, joilla on ulkonäköä ja sosiaalisia taitoja. Hän käyttää äärimmäisen yksityiskohtaista, satunnaista esimerkkiä, josta luo yleisen maailman lain.

”Näin kerran Hakaniemen torilla merimiehennäköisen skroden jätkän myymässä karjalanpiirakoita ja kukaan ei ostanut. Jos sellainen tulisi kadulla vastaan niin sen kiertäisi kaukaa.”

Tässä kohtaa revin autenttiseen haastattelumateriaaliin railon, ja ohjasin kyseisen skroden merimiehen näyttämölle Robin Svartströmin hahmossa. Aiemmin on näytetty, että Osmo käyttää kuntopyörän liike-energiaa sähkön generoimiseen. Hän on saanut lähes sydänkohtauksen puhuttuaan itsensä pussiin *Voiman* toimittajien kanssa ja elvyttää itse itsensä sähköiskuilla sydänalaa. Osmolla on ylivoimaiset voimat ja kyvyt.

Hän haluaa auttaa nuupallaan olevaa merimiestä ja päättää parantaa hänet sähkösokeilla takaisin kunnan elämään. Tepsihän se Osmoon itseensäkin vain hetki aiemmin. Epämääräinen ulkonäkö ja huonot sosiaaliset taidot johtuvat Osmon mielestä masennuksesta, katsoja voi päätellä. Osmo laittaa elektrodit merimiehen päähän ja polkaisee kuntopyörän liikkeelle. Sali pimenee, kun korkeajännite katkaisee sähköt, merimies kuolee lavalle valokaarella sätkien.

Kohtauksen opetus on, että usein vahvat yksilöt eivät ymmärrä, että keinot, jotka tepsivät heihin itseensä, eivät tepsivät ihmisiin, joiden ongelmat ovat usein paljon monimutkaisempia. Kun eräs kollegani sairasti masennusta, lääkäri ei suostunut antamaan hänelle terapialähetettä vaan kehoitti aloittamaan koripalloharrastuksen. Viittaan johdannossa mainittuun Matti Apusen

kommenttiin, tai vaikkapa oman isoäitini kokemuksiin. Köyhyys on erilaista keskiluokkaisen perheen yliopisto-opiskelijalla, mielenterveysongelmaisella ja kolmannen polven näköalattomalla työttömällä. Isoäitini havainto oli se, että vaikka hän itse taisteli itsensä ja koko suvun keskiluokkaan, kaikki eivät ole yhtä vahvoja. Tarvitaan rakenteita ja turvaa, aitoa kannustamista eikä vain rangaistuksia. Tuloksia joudutaan odottamaan pitkään. Ja lopulta, vaikka ihminen olisi kyvytön ja laiska, haluammeko silti, että hän kuolee nälkään?

Kyse on ihmiskuvasta. Jokaisella ihmisellä on halu toteutua, kyvyttömyys on oire, ei syy. Soininvaara käytti haastattelussa esimerkkinä laiskoista nuorista tuttavaperheensä sohvalla lojuvaa lasta. Voisin kuvitella, että Soininvaaran tuttavat eivät ole kolmannen perheen syrjäytyneitä tai rumia merimiehiä. Lex Soininvaara iskee ankarimmin niihin nuoriin, jotka eivät ole keskiluokkaisten perheiden saamattomia jälkeläisiä, joilta puuttuu turvaverkot ja jotka ovat sosiaalisesti kyvyttömiä. Olen itse ollut sellainen nuori. Kaiken tämän selitin lyhyellä kohtauksella, jossa tapetaan ihminen vahingossa, hyvántahtoisen eleen harmillisena lopputuloksena.

Kohtaus ja valojen sammuttaminen salista oli myös kommentti keskiluokkaiselle yleisölle, joka sai istua hetken pimeässä ja näki valojen syttyessä ensimmäisenä Osmon hämmentyneen ilmeen ja lattialla kuolinkouristelevan miehen. Me sallimme köyhyyden antamalla poliittisen mandaatin ihmisille, jotka asettavat meidän etumme köyhien edun edelle. Köyhyyttä tuotetaan lainsäädännöllä. Keskiluokka valitsee lainsäätäjät. Me olemme vastuussa.

Seuraavassa kohtauksessa näytetään Soininvaaran ja Sata-komitean kannalta kamala käänne. Työmarkkinajärjestöt Akava, SAK, STTK ja EK kaappaavat Sata-komitean rahat valtiovarainministeri Jyrki Kataisen (kok.) siunauksella. Palkansaajat ja suurpääoma rohamuavat edut itselleen, ja köyhät pidetään köyhinä. Lopussa Soininvaara näytetään murtuneena hahmona, joka joutuu itse rakenteiden uhriksi. Työmarkkinajärjestöt ja kokoomus pettävät lupauksensa, kaikki Soininvaaran tekemä työ valuu hukkaan.

Jäljelle jää vain ankara, Oden imagoa tahraava laki, joka kantaa hänen nimeään. Loppukohtauksessa Soininvaara näytetään kruununsa menettäneenä, surullisena, inhimillisenä, ristiriitaisena, traagisena narrina. Hän ei näe omaa virhepäätelmäänsä, vaan syyttää epäonnistumisesta kaikkia muita.

SOININVAARA

Olin sinisilmäisesti pannut paljon toivoa kokoomukseen pyrkimyksissä muuttaa sosiaaliturvan rakenteita niin, että köyhille aukeaisi edes jokin tie ulos köyhyydestä. [...] Minä oikeasti kuvittelin, että kokoomuksen kanssa olisi ollut mahdollista uudistaa sosiaaliturvajärjestelmää taloudellisen tehokkuuden lisäämiseksi. *(On niin surullinen ja vihainen, ettei meinaa saada sanaa kokoomus suustaan.)* Kokoomus tärväsi historiallisen mahdollisuuden, eikä uutta ihan heti tule.

Viimeisessä repliikissään Soininvaaraa esittävä Karvonen saa itselleen niin sanotun vapaan alueen. Soininvaaran silmästä tulee kyynel, mutta hän ei tunnista mikä se on. Hän maistaa outoa nestettä, toteaa sen suolaiseksi ja soittaa lääkärilleen, joka kertoo, että kyseessä on normaali, tunne-elämään piiriin kuuluva ilmiö. Ensin Soininvaara helpottuu, mutta ajautuu uudelleen tunteen valtaan. Hänen on vaikea sanoa kokoomus-puolueen nimeä, koska häntä itkettää, eikä julkinen itkeminen ole sallittua. Karvonen pidensi Soininvaaran änkytystä kokoomus-sanan kohdalla kerta kerralta niin, että sen kesto alkoi lopulta lähennellä viittä minuuttia. Yleisö ulvoi naurusta.

Kohtauksen järjettömyys teki kokemukselliseksi Soininvaaran maailmankuvan ja ihmiskuvan kaksinaisuuden, empatian köyhiä kohtaan mutta samalla vaatimuksen taloudellisesta tehokkuudesta. Näytimme Soininvaaran avulla, kuinka kohtuuton teko Sata-komitean työn vesittäminen on sen pääarkkitehdin kannalta. Lopuksi kertoja päättää Soininvaaran kaaren seuraavaan repliikkiin.

KERTOJA

Mutta miten kävi Osmon viisauden? Onko Osmon mielikuva siitä ”oikeudenmukaisesta ja tehokkaasta” mallista Lex Soininvaara? Tämä on hämmentävä johtopäätös. Selityksiä on tullut. Vika on milloin vätysten, heikkolahjaisten, milloin kokoomuksen, milloin vasemmiston. Etujärjestöt pilasivat työn. Soininvaara on tehnyt sosiaalisen insinöörityön mestariteoksen, mutta kukaan ei tätä ymmärrä.

3.5 Soininvaara-kohtausten poliittinen viesti

Ensimmäisen puoliajan ja Soininvaaran epäonnistumisen taustalla on kolme mantraa: taloudellisen tuottavuuden käsite, kannustamisen käsite, joka tarkoittaa rangaistusta, ja ”ketterä” julkinen sektori. Nämä mantrat, jalkautuessaan leikkauksiksi ja ankariksi laeiksi, generoivat köyhyyttä. Ihmiset tarvitsevat rakenteita, ja ne ehkäisevät syrjäytymistä. Sata-komitean haukat, ministeri Paula Risikko ja Soininvaara ”kannustivat” syrjäytymisvaarassa olevia nuoria. Haastattelin esitystä varten STM:n virkamiestä, jota kertoi, että rangaistusluonteisista kannustimista on tehty tutkimuksia, joiden mukaan sanktiot katkeroittavat ihmisiä ja syrjäyttävät heidät yhä kauemmas yhteiskunnasta. He esimerkiksi ajautuvat helposti pimeisiin töihin tai syvemmälle ongelmiin.

Soininvaara on pyyteetön, mutta hänen ratkaisumallinsa on virheellinen. Sosiaalipolitiikassa ihmisen pitäisi olla päämäärä *an sich*, ihmisen arvoa ei voi määrittellä taloudellisen tuottavuuden käsitteillä. Kvartaalitalous on huono mittari, sillä sosiaalipolitiikassa satsaukset kansalaisten hyvinvointiin ja tasa-arvoon näkyvät vuosien viiveellä. Kyse on lopulta poliitikkojen arvomaailmasta ja siten poliittisesta tahdosta. Sosiaalipolitiikassa tuottavuutta on hankala laskea siksi, että tulokset näkyvät usein ongelmien poissaolona. On vaikea laskea, kuinka paljon yhteiskunta säästää vaikkapa rikoksissa, joita ei tapahdu siksi, että kansalaiset mieltävät kuuluvansa yhteiskuntaan, eivät sen ulkopuolelle.

Keväällä 2012 Terveiden ja hyvinvoinnin laitos julkaisi tutkimuksen, jossa kerrottiin, että Lex Soininvaara oli lakina epäonnistunut. Sen kannustinvaikutukset olivat jääneet mitättömiksi.²²

4. MONOLOGISUUDESTA MONIÄÄNISYYTEEN

Edellisessä osassa kuvailin *Eduskunta*-esityksen esteettisiä kerronnan ja kärjistämisen keinoja. Ohjaajana käytän useita karnevalismin keinoja henkilöiden, kerronnan ja tilanteiden hahmottelemisessa. Myös ihmisenä asenteeni valtaan on karnevalistinen, näen hierarkiat, mutta yritän olla ottamatta niitä liian vakavasti. Toisaalta paketti, johon karnevaalin käärin, pyrkii olemaan mahdollisimman ankarasti journalististen metodien mukaan tehty, sillä esteettinen kärjistäminen vaatii rinnalleen asiakärjen ja vakavasti otettavan ”tarinan” yhteiskunnasta juuri nyt.

Koska teen eri dokumenttiteatterin lajityypeistä nimenomaan journalistista dokumenttiteatteria, käsittelen tässä osiossa *Eduskunta*-esitysten suhdetta journalismiin ja sivuan myös sitä, miten korjasimme tiettyjä kritiikkiä herättäneitä työtapoja *Eduskunta II* -esitykseen.

Janne Junntila määrittelee *Dokumenttiteatterin uusi aalto* -kirjassaan journalistisen dokumenttiteatterin keskeisen tehtävän yhteiskunnallisten asioiden ja tapahtumien tutkimiseksi. Erotuksena muista dokumenttiteatterin lajityypeistä journalistinen teatteri ei painota niinkään henkilön ja tämän kokemusten kuvaamista, vaan pyrkii ”nousemaan tapahtuma- ja uutiskohtaisen tiedon yläpuolelle ja hahmottamaan esityksissään syy-seuraussuhteita, yhteiskunnallisia rakenteita ja kehityskulkuja.” (Junntila 2012, 183)

Edelleen Junntila määrittelee journalistiselle dokumenttiteatterille uutismediaa syvällisemmän aiheiden käsittelyn. Hän näkee teatterin eduksi sen, että välineenä teatteri voi käyttää metaforia, rinnastuksia ja kuvia, joilla voi näyttää aiheen monimutkaisuuden ja laajemman kontekstin. (Junntila 2012, 183)

4.1 Moniäänisyys hämmentää: faktaa vai fiktiota?

Eduskunta I -esitys palkittiin vuoden teatteritekopalkinnolla maaliskuussa 2012. Teatterikeskuksen palkintoperusteissa sanottiin, että esitys on sekoitus faktaa ja fiktiota. Junntila analysoi kirjassaan, että osin syynä voi olla yleisön tottumattomuus. Esitystä ei osattu lukea, vaikka näyttämöllä ilmoitettiin,

mikä on poimittu suoraan autenttisista lähteistä, mikä on työryhmän omaa kommentaaria.

”Karnevalistinen esitystyyli ja vaihtelevat kerronnan keinot ilmeisesti söivät esityksen luotettavuutta. Toisaalta karikatyyrit ja kärjistäminen kuuluvat nekin perinteiseen poliittiseen journalismiin [...] Luotettavuusongelma esitykseen kuitenkin jäi.” (Junttila 2012, 241, 243–244)

Karnevalistinen inhimillisyys, eli ylhäisten ja alhaisten motiivien ja tekojen kietoutuminen yhteen, ei helposti solahda median ja teatterin kapeaan roolitukseen. Junttila pitää faktan ja fiktion sekottumista huolestuttavana ja katsoo, että samalla tavalla kuin journalismin, myös journalistiseksi itsensä määrittelevän dokumenttiteatterin pitää pystyä osoittamaan yleisölle ero tosiasioiden ja mielipiteiden välillä. (Junttila 2012, 241)

Kärjistäminen on väline, ei päämäärä. Faktojen on pidettävä, se kuuluu journalistisen etiikan ytimeen. Olen vastuussa siitä, että kritiikin kohteita ei kohdella epäreilusti, eikä heistä esitetä valheellisia väitteitä. Journalistin ohjeissa sanotaan, että tosiasiat ja sepite tai mielipide pitää erottaa toisistaan. Tämä erottelu ei ole ihan niin helppoa kuin voisi luulla.

Mikä on faktan, totuuden, mielipiteen ja näkökulman ero? Vaatimuksen tiukka noudattaminen vaatisi kaikkien arvojen riisumista pois, se poistaa analyysin ja tyypistää esimerkiksi keskustelun moraalista siihen, onko rikottu lakia vai ei. Objektiivisuus on ihanne, jota media-ala säätelee Suomessa tarkemmin kuin Suomen valtion lainsäädäntö edellyttäisi.

4.2 Onko mielipide fiktiota?

Kun *Eduskunta I:stä* kritisoitiin siitä, että siinä oli mahdoton erottaa mikä oli faktaa ja mikä fiktiota, väitän, että kyse oli myös siitä, että esitystä ei osattu lukea. Ilmoitimme aina, kun kyseessä oli toisen käden lähde, tai kun oli mahdoton sanoa, oliko esimerkiksi poliitikon kommentti totta vai ei. Usein ainoa, minkä kykenimme varmistamaan, oli se, että näin on sanottu, tulkinta jää kuulijalle.

Journalistinen etiikka näkyi ennen kaikkea siinä, että rajasin ulos sellaista materiaalia, joka ei ollut poliittisesti tai yhteiskunnallisesti kiinnostavaa, kuten henkilöön käyvät väitteet. Ketä lopulta kiinnostaa, onko Matti Vanhanen homo vai ei, verrattuna ristikuulusteluihin kahteen toisen käden

lähteeseen, jotka tunsivat henkilön, joka itse on ollut välittämässä Vanhaselle lahjuksia?

Junttila haastatteli kirjaansa myös minua, melko pian *Eduskunta*-esityksen ensi-illan jälkeen. Kommentoin haastattelussa suomalaisen median objektiivisuus-harhaa: ”Suomessa pitää opetella siihen, että tekijällä on oikeus tulkintaan ja lukijalla oikeus kriittisyyteen. Lopulta on olemassa hyvin vähän sellaista faktaa, joka ei erilaisista tulkintakulmista riippuen värjäytyisi aivan eri tavalla tarkastelijasta riippuen.” (Junttila 2012, 247)

Faktan ja fiktion erottamisen hankaluudessa väitän, että taustalla on ennen kaikkea suomalainen mentaliteetti, josta enemmän seuraavassa kappaleessa.

4.3 Objektiivisuus on mahdoton ideaali

Suomessa ”objektiivisuus” on ollut pitkään kyseenalaistamaton arvo, eräänlainen pragmatismien ja teknokratian ankara mutta oikeudenmukainen isovelji. Mitä pidemmälle 2000-luku etenee, sitä enemmän käsite on alkanut kärsiä inflaatiota. Objektiivisuus on harhaa. Todellisuus on joukko kilpailevia tarinoita, jotka tulevat kuulluksi usein sen mukaan, kenen suusta tarina kerrotaan, ei sen mukaan, onko tarinan sisältö asiallisesti ottaen totuudellinen tai pohjautuuko se faktoihin.

Media siivilöi tarkkaan, kuka saa puhua ja mikä puhujan roolitus on. Usein retorisesti parhaat kyvyt päätyvät etujärjestöihin, heille on kiva soittaa. Toimittajat ja etenkin päällikkötoimittajat valitsevat sen, mistä uutisoidaan, kenen kommentit uutiseen päästetään ja mikä on aiheen rajaus. Tiedän sen jo siksikin, että olen itse toimituspäällikkö.

Media on neljäs valtiomahti, osa vallan rakenteita ja vastuussa siitä, mitkä tarinat tulevat kuulluksi, mitkä vaiennetaan. Etenkin journalismissa objektiivisuus on ollut pitkään tekosyy, jonka perusteella journalistit väittävät olevansa vallan rakenteiden ulkopuolella ja sen viileitä tarkkailijoita. Samalla media usein unohtaa perustehtävänsä: suhtautua kriittisesti valtaan.

Kriittisyys ei automaattisesti tarkoita negatiivisuutta, vaan analyttisuutta, valppautta, kyseenalaistamista ja rinnakkaisten totuuksien kaiveltamista ja esille nostamista.

4.3.1 Sosiaalinen fantasia pönkittää valtaa

Toimittaja Janne Zareff kirjoittaa tuoreessa väitöskirjassaan, että tarina on journalismille välttämätön paha journalismin ihanteiden kannalta, eli objektiivisuuden, vallan ulkopuolelle asettumisen ja moniäänisyyden. Silti objektiivisen ideaaliin tuudittautuneelle medialle on luonteenomaista luoda yhteisiä myyttejä, tarinoita ja sosiaalisia fantasioita. ”Näiden täytyy perustua jaettuihin merkityksiin ja tulkintoihin, joten ne herkästi uusintavat vallitsevaa järjestystä. Se, mikä ei sovi konsensukseen, kuvataan yleensä vain vieraana tai toisena.”²³ (Zareff 2012, 86)

Samaa voidaan sanoa teatterista, jossa tarinan ja psykologisoinnin logiikka tuottaa tunkkaista ja passivoivaa poliittista viihdettä. Keskiluokka uudistaa omaa hegemoniaansa mediassa, näyttämöllä ja TV:ssä, jossa eliitit nähdään mustavalkoisesti sankareina tai pelkkinä pahuutta tuottavina herravihan kohteina, köyhät laiskoina pummeina tai surkeina passiivisina uhreina.

Yleisin tapa tarinan fasismille on ohittaa, sivuuttaa, jättää kertomatta, rajata ulos. Toinen yleinen tapa kuvata politiikkaa on inhimillistä keskeiset pelurit niin, että heidän poliittiset eleensä selitetään ja motivoidaan psykologisilla syillä. Silloin huomio kiinnittyy poliittisten eleiden syihin, ei seurauksiin. Se tuottaa empatiaa niitä tahoja kohtaan, joihin pitäisi suhtautua kriittisesti.

Haastattelin *Eduskunta I* -esitykseen erästä talousrikospoliisia. Hän sanoi minulle marraskuussa 2010, että ”Nykyajan suomettuminen on sitä, että suuria konserneja, suursijoittajia ja pörssiyrityksiä suojellaan. Niitä ei valvota, koska ei haluta keikuttaa venettä.”

Media poteroituu osaksi suomettuneita rakenteita, jos se ei vahdi ja näe valvontaviranomaisten, poliitikkojen, virkamiesten, etujärjestöjen ja pääomapiirien toisiinsa kietoutunutta vyyhtiä. Oleellista ei aina ole se, mistä uutisoidaan, vaan se, mitä ei nähdä kertomisen arvoisena. Median voima on maata mullistava. Haastatteleman talousrikospoliisi asetti toivonsa tiedotusvälineisiin, mainiten erityisesti *Helsingin Sanomien* taloustoimittajan Tuomo Pietiläisen. Kun Pietiläinen on paljastanut väärinkäytöksen lehdessä, julkinen paine tuottaa sen, että ”keissi” on pakko tutkia.

4.3.2 *Kommunikaatiota ei ole ilman tarinaa*

Junttilan mukaan teatteriin kuuluu elimellisesti tarinallisuus. Sama pätee myös journalismiin. Siksi journalistinen dokumenttiteatteri ei tarinallisen rakenteensa vuoksi muutu sen fiktiivisemmäksi kuin journalismi jo oman luonteensa vuoksi on.

Kertominen, narrativisointi on perusinhimillinen kommunikoinnin tapa. ”Myös journalismin keskeisin tapa on nimenomaan kertomus”, toimittaja Janne Zareff kirjoittaa väitöskirjassaan. Journalismin ytimessä on laaja tarinoiden joukko siitä, mitä maailmassa on tapahtunut ja tapahtumassa. Tarina on merkitysten antamista, ja siksi välttämätön työkalu toimittajalle, jos faktoille halutaan antaa jokin todellinen merkitys. (Zareff 2012, 201–202)

Journalismi on tyypillisimmillään tarinallista, mutta myös monologista ja aina poliittista. Zareff viittaa Bahtiniin ja tekee väitteeseensä sen varauksen, että toki kaikki tekstit ovat jossain määrin dialogisia, sillä ne eivät koskaan voi täysin asettua ihmisen tekemän tulkinnan ulottumattomiin. (Zareff 2012, 84–87)

Silti journalismin ongelma on Zareffin mukaan se, että se pyrkii aina esittämään maailman muka ”sellaisenaan”, ikään kuin todellisuus olisi kaikille sama. Hän siteeraa Seija Ridelliä, joka on vaatinut myös journalismiin enemmän bahtinilaista poetiikkaa, joka ei monologisesti vahvistaisi yhteiskunnan valtasuhteita.

Ridellin mukaan ei riitä, että journalismi rajoittuu parhaimmillaankin mahdollisimman monien äänten ja maailmankatsomusten esiinpäästämiseen vaan maailmankatsomukset pitäisi saattaa kohtaamaan toisensa aktiivisesti ja ottamaan toisiinsa kantaa.

Journalismilla voisi olla opittavaa karnevalistisen maailmankuvan dialogisuudelta, moniäänisyydeltä, jossa nostetaan samaan kuvaan aina vallan koko rakenne alhaisimmasta ylhäisimpään ja käännetään valtarakenteet nurin niskoin.

4.4 *Roolitettu todellisuus*

Zareff näkee kertovassa fiktiossa ja journalismissa yhtäläisyyksiä. Fiktiossa on kolmenlaisia toimijoita: henkilöitä, kertoja ja teksti. Hahmot määrittävät

toiminnan avulla tarinan sankareiksi, roistoiksi, auttajiksi ja uhreiksi. Tarinassa on juonikuvio, moraalinen asetelma, joka jäsentää roolien ja toimien merkitystä. ”Tämä rakenne ei eroa journalismin tyypillisestä kerronnasta.” (Zareff 2012, 204)

Journalistinen tarina tyypillisimmillään esittelee hahmonsä jonkin tietyn ominaisuuden kautta, esimerkiksi asiantuntijana, poliitikkona tai paikalla olleena, ja asettaa näin ihmisen tarinaan hahmoksi.

Sain kovaa kritiikkiä tavasta, jolla käsittelin *Eduskunta I* -esityksessä Osmo Soininvaaraa. Esityksen ympärillä käydyssä keskustelussa ihmeteltiin muun muassa sitä, miksi emme kerro mitä hyvää Soininvaara on tehnyt. Luulen, että tässä kohtaa meiltä vaadittiin journalismia, jollaista media ei itse harjoita.

Myös journalismissa mielellään tyypistetään henkilö vain tiettyjen toimien tekijäksi puuttumatta siihen, miten he muissa yhteyksissä ovat toimineet. Asetelma esitellään laajaa ennakko-oletusten ja taustatiedon verkkoa vasten, joka on rakennettu nimenomaan tämän tarinan tarpeisiin.

4.4.1 *Tarina vaatii henkilöitä*

Journalistisessa dokumenttiteatterissa käsittelen aihetta kerrallaan. Kyseessä ei ollut Soininvaaran henkilökuva, vaan kyse oli yhden lain valmistelusta. Se paljasti epäjohdonmukaisen ideologin, joka tekee virhepäätelmiä siksi, että kuvittelee olevansa täysin pragmaattinen.

Näen lisäksi, että kohdistimme kritiikkimme myös meihin, jotka olemme arvostaneet Soininvaaraa nimenomaan siksi, että hän on näyttänyt nousseen politiikan ja politikoinnin yläpuolelle. Kun kirjoitin *Voima*-lehden juttua Soininvaaran haastattelun pohjalta alkuvuodesta 2009, olin täysin hänen lumoissaan huolimatta siitä, että hän oli puhunut julmasti köyhistä. Soininvaaran karisma on asiantuntijan karismaa, hän on hyvin älykäs. Annoin haastateltavan päästä helpolla tilanteessa, jossa hän laukoi eugeniikkaa lähenteleviä kommentteja samoista huono-osaisista, joita väitti auttavansa.

Laaja artikkelikokonaisuus kertoi Sata-komiteasta ja suuresta sosiaaliturvan uudistushankkeesta, joka oli menossa pieleen. Etujärjestöjen haukat jyräsivät komiteassa ja köyhät olivat jäämässä jalkoihin. Tarinani vaati sankaria, sivistysporvaria, köyhien esitaistelijaa. En vielä tiedä, sivuutinko Soininvaaran julmat lausunnot köyhistä siksi, että tarinani tarvitsi

sankarin ja halusin löytää toivoa, vai siksi, että etsin uudenlaisia ratkaisumalleja sivistysporvaristosta, kun vasemmistolaiset palkansaajajärjestöt olivat jälleen kerran osoittautumassa köyhien pahimmiksi kyykyttäjiksi.

Palkansaajajärjestöt ja vasemmistopolitrukit ovat joukko nousukkaita, jotka ovat unohtaneet, että ilman hyvinvointivaltiota he kaivaisivat ojaa eivätkä istuisi seminaareissa potkimassa heikompia, taisin ajatella. Palkansaajat tiedostavat, kuinka kapealla lankulla jokainen tavallinen kansalainen kävelee. Yksi virheliike ja olet ojanpohjalla köyhien joukossa. Siksi heidät pitää leimata viallisiksi, he eivät ole meitä.

Ajattelin ehkä, että todellinen sydämen sivistys on niissä ihmisissä, jotka puolustavat heikkoja vaikka heidän ei tarvitsisi sitä tehdä. Ehkä köyhien puolustajien pitää olla politiikan tahmaisuudesta vapaita asiantuntija-aristokraatteja. Aateluus velvottaa ja antaa näkökykyä. Kuka olisi tällainen ihminen? No Soininvaara!

4.4.2 Lisää tilaa kriittisille äänille

Asiantuntijausko ja laman jälkeinen hitaasti paraneva krapula on luonut tilanteen, jossa kukaan ei ota vastuuta päätöksistä. Nostimme *Eduskunnan* toiselle puoliajalle asiantuntijoita ja viranomaisia talousrikospoliiseista ministeriöiden virkamiehiin, jotka on vaiennettu kriittisen asenteensa vuoksi – tai he ovat vaientaneet itse itsensä.

Lisäksi Suomi on pieni maa, täällä on hankala olla julkisesti kriittinen etenkin omalla nimellään ilman, että joutuu urallaan sivuraiteelle tai eristetyksi.

Virkamiehet ja asiantuntijat, joita olemme haastatelleet *Eduskuntia* varten, ovat puhuneet totta, väitteet on tarkistettu. Usein heidän totuutensa on sikäli tulkinnallinen, että se perustuu valtavirrasta poikkeavaan arvomaailmaan tai näkemyksiin. Esimerkiksi harmaan talouden asiantuntija Markku Hirvonen eristettiin valtiovarainministeriössä siksi, että hän halusi puuttua sijoittajien veronkiertoon, joka syystä tai toisesta ei ole VM:n prioriteettilistalla kovin korkealla.

Kriittisten tutkijoiden ja viranomaisten on ollut hankala saada ääntään kuuluviin tiedotusvälineissä niiden monologisen luonteen vuoksi. He eivät

sovi mihinkään valmiiseen, soveliaaseen rooliin. Olen itsekin syylistynyt siihen, että leimaan kriitikot foliohatuksi tai yleisesti riidanhaluisiksi henkilöiksi. Haluan uskoa yleisiin totuuksiin, se on turvallisempaa. Olen usein joutunut korjaamaan asennettani.

4.4.3 *Kritiikki motivoidaan ja ohitetaan*

Suomessa on tapana tukahduttaa keskustelu siirtämällä katse puhujan taustaan. Henkilön motiivit politisoidaan tai osoitetaan epäilyttäviksi, jolloin häntä ei tarvitse enää kuunnella. Sama mekanismi toteutuu oikealla ja vasemmalla, marginaalimedioissa ja valtamediassa, vallan keskittymissä ja kansalaisjärjestöissä.

Olen törmännyt tähän myös *Voimassa*. Jos teemme skuupin, joka leviää muihin tiedotusvälineisiin, *Voiman* eteen lisätään epiteetti vasemmistolainen tai punavihreä, vaikka *Voima* ei ole poliittisesti sitoutunut vaan kriittinen media. Tässä suhteessa *Voimaa* kohtaan ollaan asenteellisempia kuin jopa puoluelehtiä kohtaan.

En näe tähän mitään muuta syytä kuin halun kyseenalaistaa lehden tietojen luotettavuus. Se on erikoista siksikin, että journalismin kannalta ei ole olennaista, mikä motiivi vaikkapa informantilla on. Aina parempi, jos kyse on oikeudentajusta, mutta usein kysessä voi olla kosto, katkeruus tai muu synkeämpi syy.

Oireellista on, että usein kritiikin kohteet leimaavat nimettömien lähteiden käyttöä puskista huuteluna. Viesti ohitetaan, vaikka se olisi totta. Kyseessä on pelkkä defensiivinen väistöliike, muotoseikan varjolla tapahtuva kuuroutuminen. Suomi on pieni maa, jossa toisinajattelihoita uhkaa sosiaalinen ja ammatillinen kuolema. Usein ei ole muuta vaihtoehtoa kuin ryhtyä syväkurkuksi. Lopulta ainoa relevanssi on sillä, pitääkö tieto paikkansa.

Teatterin puolella näen oman dialogisuuteni ennen kaikkea eri esitysten välisenä kommunikaationa. En valikoi sankareita ja konnia puoluetoustan mukaan, vaan aina käsiteltävän poliittisen tapahtuman mukaan. Henkilö voi olla oikeassa yhdessä asiassa, väärässä toisessa. En etsi johdonmukaisesti kaikissa asioissa aina oikeassa olevia päähenkilöitä. Joka tapauksessa minä

työryhmäni kanssa määrittelen aina arvomaailman ja reunaehdot, joiden kautta henkilön toimintaa tarkastellaan.

Suomi on monokulttuuri, enkä tarkoita nyt hiihtämistä. Hyvänä esimerkkinä on Esa Leskisen ja Sami Keski-Vähälän esitys *Neljäs tie*, jonka ensi-ilta oli Kansallisteatterissa maaliskuussa 2013. Esitys on historiikki suomalaisesta talouspolitiikasta, erityisenä painopisteenä Suomen pankkikriisin syyt ja seuraukset sekä EU:n talouspolitiikka. Haastatteluilla ja taustatutkimuksella – jota itsekin olin tekemässä yhdessä Jari Hanskan kanssa – selkiintyi, että toisinajattelijoiden ja ristiriitaisen viestin vaientamisella on pitkät perinteet.

Demareiden sosiaaliturvan kohentamista ja köyhien oikeuksia vaatineet naiset vaiennettiin puolueen sisällä, Esko Seppäsen (vas.) ja Toimi Kankaanniemen (kd.) järjestelmäkritiikki kansallisomaisuuden myymisestä tai holtittomasta pankkipolitiikasta ohitettiin tiedotusvälineissä lähes kokonaan.

Tähän samaan ilmiöön olimme törmänneet jo *Eduskuntia* tehdessämme. Itselleni yksi käännteentekevistä haastatteluista tapahtui *Eduskunta I* -esityksen alla, kun haastatteleman talousrikostutkija kertoi, että poliisi on usein kyvytön tekemään työtään siksi, että jos poliisi on astumassa liian suurille varpaille, hän ”saa kurkkuharjaa”, eli puhuttelun ylemmiltä esimiehiltään.

4.5 Todellisuus on kilpailevia tarinoita

Yhtenä ohjenuoranani *Eduskuntia* tehdessä on ollut oikeustoimittaja Susanna Reinbothin kommentti *Journalisti*-lehdessä.²⁴ Siinä hän sanoo, että eurooppalaisessa mediassa, toisin kuin Suomessa, voidaan käyttää myös toisen käden lähteitä ja kirjoittaa spekulatiivisia juttuja, kunhan käsittelytavan suhteen ollaan läpinäkyviä. Monologinen, vallan rakenteista tulevan viestin uskollinen toistaminen, hälyäänien pois sulkeminen, on luonut vainoharhaa ja kyynisyyttä mediaa kohtaan.

Hälyäänien nostaminen pintaan oli yksi *Eduskunnan* keskeinen piiloagenda.

4.5.1 Median moniäänisyys on harhaa

Suomalainen demokratiakehitys on ollut Neuvostoliiton romahtamisen jälkeen tuskallisen hidasta. Ennen kaikkea se on näkynyt toimittajien samaistumisena valtaan ja mykkyytensä. Kriittinen asenne talouden tai politiikan päättäjiin nähdään Suomessa ajojahtina, ei kritiikkinä, joka kuuluu median perustehtäviin. Media on ollut osa maan tapaa.

Katsojat ja kuulijat ovat tottuneet tarinoihin, jotka ovat luonteeltaan monologisia. Käsitys moniäänisyydestä esimerkiksi lehtijutussa on se, että kun toimittaja kysyy virkamieheltä kommentin omistusten salaamiseen tähtäävästä lakialoitteesta, virkamies vastaa, että se on loistava lakipaketti.

Sitten toimittaja kysyy toista mielipidettä vaikkapa Finanssialan keskusliitolta, avaamatta sitä, että kyseessä on lobbaukseen keskittynyt suurpääoman etujärjestö eikä mikään asiantuntijaelin. FK:sta vahvistetaan, että lakialoittepaketti on parasta, mitä Suomelle on tapahtunut, investoinnit kasvavat ja pörssi elpyy.

Toimittaja kirjaa kommentit juttuunsa ilman kontekstia ja kriittistä analyysia.

Kyseenalaistaminen, kriittisyys, virkamiehen epäileminen, jankkaaminen, toimittajan eli ”kertojan” osallistuminen uutistapahtumaan omilla argumenteillaan ei jostain syystä ole uutisjournalismin perusehtoja. Jankkaaminen on huonoa käytöstä. Virkamiehet nähdään riippumattomina asiantuntijoina, vaikka jo lamasta asti on tiedetty, että valtiovarainministeriön virkamiehet tekevät politiikkaa.

Valtiovarainministeriön virkamiesten järkyttyminen siitä, että kyseenalaistimme *Eduskunta I* -esityksessä heidän valmistelunsa periaatteet ja päämäärät, paljasti sen, että he ovat tottuneet siihen, että heidät jätetään rauhaan. Poliitikot piiloutuvat virkamiesten selän taakse, virkamiehet taas väittävät tottelevansa käskyjä.

Kriittisyys uhkaa hegemoniaa ja turvallista maailmanjärjestystä, jossa keskiluokka tyytyy turvaamaan saavutetut etunsa hyvin lyhytnäköisesti. Finanssikriisi on murtamassa sementoitua rakennelmaa hitaasti mutta varmasti. Siinä mielessä kriisi voi olla myös luova tuho.

4.5.2 *Media siteeraa valtaa*

Haaga-Helian viestinnän opiskelija Maisa Korhonen tutki opinnäytetyössään kolmen tärkeimmän talousmedian käyttämät lähteet. Hän poimi vuonna 2010 *Kauppalehden*, *kauppalehti.fi:n* ja *Helsingin Sanomien* talousuutisten lähteet kolmen viikon ajalta. Tulos hätkähdytti.

Ylivoimaisesti eniten, 53,3 prosenttia, lähteistä oli talouden toimijoilta. ”Talouden alan eri toimijat asettavat siis itse suomalaisen talouskeskustelun agendan tärkeimmissä suomalaisissa talousmedioissa”, Korhonen päättelee. (Korhonen 2010)

Toiseksi eniten lähteinä käytettiin muita medioita: ”Media, mediatalat, toimitukset ja toimittajat asettavat siis myös itse talouskeskustelun agenda.” Talousjuttujen lähteistä yli viidennes oli raha-alalta. Poliitiikan toimijoiden osuus oli häviävän pieni, vain 5,4 prosenttia.

Kansalaistoiminnan lähteitä oli 0,9 prosenttia. Naisten osuus henkilölähteistä oli 12,5 prosenttia.²⁵

Talousmedia tukee vallan kieltä ja monologisoi sen rajaamalla ulos kriittiset tai ristiriitaiset äänet. Tähän tarpeeseen yritämme vastata *Eduskuntaesityksillä*.

4.5.3 *Mielipide-eliitti samastuu valtaan*

Kerroin aiemmin, kuinka kirjoitin *Voima*-lehteen Osmo Soininvaarasta ja Sata-komiteasta artikkelin, jossa nostin Soininvaaran sankarihahmoksi, johon itsekin lumouduin. Jutun julkaisun jälkeen *Voimaan* tuli lukijapostia nimimerkillä Päivi, otsikolla Tyhmät köyhät?

”Ottakaa selvää ovatko Soininvaaran mielipiteet leipäjonoasiakkaiden heikkolahjaisuudesta Osmon ikiomia vai Sata-komitean jäsenten, jotka Osmo vain hölmöyttään tuo julki. Eli kattava reportaasi leipäjonoasiakkaiden heterogeenisyydestä”, lukija vaati.²⁶

Päivin pyytämää juttua ei koskaan tehty. Tuli tärkeämpiä juttuaiheita. Kun Lex Soininvaara äänestettiin läpi eduskunnassa joulukuussa 2010 itsenäisyyspäivän tienoilla, en kiinnittänyt siihen silloin mitään huomiota. Olin itse presidentinlinnassa juhlimassa. Ehkä Soininvaarakin oli siellä.

Taiteilijat ja toimittajat hengaavat eliittien kanssa, ja keskiluokan kesken harrastellaan yleistä, löysähköä, kollegiaalista suhmurointia. Suomi on hyvätapaisten hegemonia, jossa pilkka on yleensä lahja eikä loukkaus.

Journalisti-lehti tutki muutamia vuosia sitten keskivertotoimittajan sosioekonomisen taustan. Hän asuu pääkaupunkiseudulla omistusasunnossa ja käyttää yksityisiä terveyspalveluja, ja hänen tulonsa on mediaanin yläpuolella.

4.5.4 Ääni myös ”heikoille”

Junttila määrittelee journalismin yhdeksi kirjoittamattomaksi säännöksi heikon puolelle asettumisen ja kriittisen suhteen vallan rakenteisiin. (Junttila 2012, 184) Karnevalistisessa maailmankuvassa on sama sisäänrakennettu mekanismi, mutta lisättynä ”äänellä”. Ylin ja alhaisin mahtuvat samaan kuvaan, ja heille annetaan aktiivinen rooli. Myös heikolle annetaan tasavertainen ääni.

Pyrin näyttämään esityssarjan alhaisimman hahmon, Pihla Penttisen esittämän sossuasiakkaan, sinnikkäänä ja aktiivisena toimijana huolimatta ikuisesti vaivavasta nuhasta ja köyhyydestä. Heikko-osaisia ei pidä uhriuttaa vaan näyttää syy-seuraussuhteet heikko-osaisuuden ympärillä.

Me keskiluokkaiset laadimme lait ja yhteiskunnan pelisäännöt, joiden seurauksena osa kansalaisista jää ojan pohjalle. Silti he eivät ole uhriutuneet. Jyri ja Jera Hänninen haastattelivat *Kallis köyhyys* -pamfletissaan²⁷ leipäjonoissa seisovia köyhiä, joiden reippaus ja nokkeluus romuttavat soininvaaralaisen näkemyksen syrjäytyneistä idiooteista kertaheitolla. Leipäjonojen köyhät eivät olleet passivisia mumisijoita vaan heidän kannanottonsa olivat tiukkoja ja punnittuja.

Esimerkiksi eräs pitkäaikaistyötön nainen sanoi Hännisille, että työmarkkinatuesta ei jää kuin muutama kymppi kuussa välttämättömiin menoihin laskujen jälkeen. Nainen hakee leipänsä jonosta, että rahaa jäisi muun muassa tamponeihin. ”Vai sukkako mun pitäsi pilluuni tunkea?” nainen kysyy kiukkuisena.

Hännisen veljesten pamfletti on malliesimerkki siitä, kuinka tutkiva metodi toimii parhaimmillaan. Pamfletti perkaa läpi koko yhteiskunnan, ja siinä annetaan ääni leipäjonoissa seisoville köyhille, kontekstoidaan syy siihen,

miksi he seisovat siellä, ja heitä haastatellaan samalla antaumuksella kuin hierarkian korkeimpien portaiden vallankäyttäjiä.

4.6 Korjausliikkeitä journalistiseen metodiin

Eduskunta I -esityksen saamassa kritiikissä oli myös perää. En esimerkiksi noudattanut journalistin eettisiä ohjeita niin tarkasti kuin olisi ollut syytä. *Eduskunta I:ssä* kaikki kritiikin kohteet eivät saaneet kommentoida esitettyjä väitteitä. Ohjaajan ja toimittajan roolini menivät osittain sekaisin. Esityksessä käsiteltiin Matti Vanhasen lautakasaa ja Nuorisosäätiöön liittyviä korruptioväitteitä niin, että ääneen pääsivät ennen kaikkea toisen käden lähteet. Siirsin näyttämölle pitkän haastattelun, jossa keskustelen ”Väiskiksi” nimetyn rakennusurakoitsijan kanssa Vanhasen korruptiosta. Väiski tuntee henkilökohtaisesti niin sanotun lautakasalähteen, ja esityksessä nähty kohta on suora translitteraatio haastattelusta.²⁸

Toki olin tarkistanut assistenttini Olgan kanssa mahdollisimman pitävästi, että Vanhasta ja Nuorisosäätiötä vastaan esitetyt väitteet eivät olleet tuulesta temmattuja. Koska selusta oli varmistettu, luotin siihen, että säästyn käreiltä. Silti kommenttioikeuden evääminen oli epäreilua.

Osasy syy oli se, että ohjaajapuoleni otti vallan. Vanhasesta muodostui esityksessä lähes myyttinen hahmo, henkilö, joka ei esiinny näyttämöllä itse, mutta josta kaikki puhuvat. Vanhanen imaistiin osaksi esityksen maailmaa. Hän muuttui minulle itselleni osittain fiktiiviseksi, epätodelliseksi henkilöksi. Kommenttien pyytäminen Vanhaselta olisi siinä tilanteessa tuntunut yhtä luonnolliselta kuin kommenttien pyytäminen Hamletilta.

En avannut riittävän perinpohjaisesti katsojille tutkimisprosessia ja lähdekäytäntöjäni, esimerkiksi sitä, kuinka monta lähdettä ja millaisia metodeja tietojen oikeellisuuden selvittämiseksi oli käytetty. Vaikka nostin myös itseni näyttämölle henkilönä, paljastin ensimmäisessä *Eduskunnassa* enemmän asenteitani, en niinkään omia ja muiden käsikirjoittajien metodeja.

Eduskunta II -esitykseen teimme korjausliikkeitä, joita avaan seuraavaksi. Nostimme selkeämmin useita lähteitä näyttämölle ja avasimme tutkimisprosessia, kerroimme useammin, minkälaiselta taholta jokin tiety väite oli tullut, nostimme useampia subjekteja esiin. Nimettömien lähteiden

lausunnot lavalla loivat seikkailun tunnelmaa ja vahvistivat esityksen luotettavuutta.

4.6.1 *Oma henkilö näyttämöllä*

Kuinka välttää etäännyttävä yläpositiosta käsin saarnaaminen, on iso kysymys poliittisessa teatterissa ja journalismissa. Itse näkisin, että perus itsekritiikki ja itsereflektio riittää. ”Komiikka on dialogisoivaa”, Zareff kirjoittaa. Se kyseenalaistaa journalistisen tekstin itsensä kategorisointeja. (Zareff 2012, 208) Inkongruenssi, yhteensopimattomuus, on vanha komiikan ja karnevaalin keino, jossa yhdistetään keskenään kaksi yhteensopimatonta osaa. Ihmisen motiivit ovat ristiriitaisia.

Olin intuitiivisesti jo *Eduskunta I:ssä* näyttänyt itseni ensimmäisellä puoliajalla moralisoivana resupekkaidealistina ja toisella puoliskolla lautakasalähdettä metsästäväenä kunnianhimoisena skuuppihaukkana, joka ei pysty peittelemään omaa pyrkyryyttään. Kaikki on totta, en itse litteroinut haastattelunauhojani ja oma patologiani paistaa läpi jokaisesta repliikistä.

Annoin Noora Dadulle vapaat kädet luoda hahmo itsestäni. Sanoin, että sama pätee minuun kuin muihinkin esityksen vallankäyttäjiin – joihin ohjaajana ja journalistina kuulun. Nooran ei tarvitse imitoida minua, vaan hahmo luodaan tekstin pohjalta. Noora nyökkäsi – ja teki näköispatsaan, jota en itse huomannut ennen kuin sen kertoivat ystäväni, jotka tulivat katsomaan esitystä.

Lopulta se, että minun henkilöni on ainoa imitaatioon perustuva hahmo, on rehti poikkeus säännöstä. Olen työtoverina, ohjaajana, käsikirjoittajana ja taustatoimittajana teoksessa joka puolella läsnä, olen vallankäyttäjä suhteessa Nooraan ja on vain reilua, etten pakota häntä välttelemään sen vallankäyttäjän ilmiselviä maneeereja, jota hän katselee päivittäin. Silti Nooran tekemä Susanna Kuparis -hahmo jää kopioksi. Totuus on virheellisempi ja hullumpi, toisaalta ylevämpi ja fiksumpi. Samalla tavalla kuin muillakin käsittelemillämme hahmoilla.

Väitöskirjassaan Zareff ehdottaa, että journalismissa yksi tapa tarinan luonteen ongelmien vähentämiseksi voisi olla tarinan tekeminen läpinäkyväksi. Zareff päättelee, että yksi hyvä läpinäkyvyyden keino olisi

esimerkiksi itseironia ja itsereflektointi, jossa kriitikosta tulee kritisoitava, tarkkailija asettaa itsensä tarkkailtavaksi. (Zareff 2012, 228)

Tuomalla oman henkilöni näyttämölle paljastan omat patologiani ja motiivini, näytän itseni reagoimassa tilanteissa, joita annan näyttelijöiden kärjittää. Ihminen, jonka omat luulot ja tavat puhua ja toimia paljastetaan, on lähes väistämättä koominen silloin, kun hänet alistetaan seikkailun rakenteelle, reagoivana, vailla taustapsykologisoiteja, ”aristokraattina”, joka reagoi kuin kuka tahansa kuolevainen.

Yhdistän itseni esittämisen moniääniseen karnevaaliin. Alhaiset ja ylevät motiivit kulkevat rinta rinnan. Olemme kaikki virheellisiä. Haluan myös antaa katsojalle ankkurin, mahdollisuuden lukea esitys mahdollisimman vapaasti. Kun näytän oman pyrkyryyteni ja virheeni, tunnustan samalla, että niissä on jotakin perusinhimillistä.

Usein olen kuullut ratkaisusta kyynisen tulkinnan, että olisin nostanut itseni henkilöksi siksi, että vetäisin maton alta kritiikiltä. Koska esitän kovaa kritiikkiä vallankäyttäjiä kohtaan, poistan vasta-argumentit kritisoidulla myös omia motiivejani. Näin ei ole.

Journalistinen etiikka ja teatterikäsitökseni eivät kestä psykologisoitua, en halua tehdä johtopäätöksiä ihmisten luonteiden ja tekojen välillä. Mutta itseäni ja omia motiivejani minulla on lupa tarkkailla. Voin tehdä väitteitä oman muutokseni ja reaktioideni perusteella vaikkapa korruptoitumisen helppoudesta ja näkymättömistä vaikutteista, kuten halusta kuulua joukkoon, samaistua valtaan, pelokkuudesta avata suunsa jos on eri mieltä.

Miellyttämisen halusta, joka on perusinhimillinen tarve.

Väitän *Eduskunta II* -esityksessä oman henkilöni avulla, että korruption vastenmielisin laji on se, kun ihminen luopuu omista periaatteistaan ja agendoistaan yhteenkuuluvuuden tunteen vuoksi. Korruption hankalimmin toteen näytettävä muoto on viettelystä, toveruutta, lämpöä. Setelikuoret, sulle-mulle-bonukset, lautakasat, ovat vain ilmiäsu, alla on tunteita ja vaistoja.

4.6.2 Tutkimisprosessin avaaminen

Otin yleisöä tiukemmin kädestä kiinni ja paljastin aiempaa enemmän henkilöitä ja tapahtumaketjuja omalla prosessillamme. Tein myös Jari

Hanskasta henkilön näyttämölle, tein useamman kohtauksen selkeästi haastattelutilanteeksi, jolloin katsoja voi valita, kumpaan puhujaan luottaa enemmän, haastattelijaan vai haastateltuun.

Esityksen päähenkilöitä itseni lisäksi oli muun muassa Elinkeinoelämän keskusliiton lakiasiainjohtaja, eläkeyhtiö Varman hallituksen jäsen Lasse Laatusen, joka on yksi Suomen tärkeimmistä kulissien takaisista taustavaikuttajista. Kun aloimme tutkia EK:n, suurpääoman ja ay-liikkeen kytkeytymistä eläkeyritysten valtaviin rahastoihin, Lasse Laatusen nimi nousi esiin kaikissa taustahaastatteluissa. Hän on kabinettijyrä ja äärimmäisen taitava neuvottelija, joka kiristää, uhkailee ja sokeroi poliitikkoja tekemään päätöksiä EK:n ja Laatusen intressiryhmien eduksi.

Laatusen henkilö kulkee läpi *Eduskunta II* -esityksen kaaren, ja näyttelijäntyöllisellä muuntautumisella hahmo syvenee alun hyppelehtivästä, nopeasti luonnostellusta överistä karnevaalihahmosta yhä psykorealisticempaan suuntaan sitä mukaa kun näytelmä etenee. Ohjauksellisesti kuvaan siinä tutkivan prosessin, kuinka oma näkemykseni ja työryhmän kuva Laatusesta monipuolistuu. Yleisö johdatetaan kohti Laatusen henkilön monimutkaisuutta samaa tahtia kuin Susanna Kuparis -hahmon tietämys Laatusesta syvenee.

Työryhmän kuukausien prosessi ja yleisön kolmen tunnin katsomisprosessi kulkevat dramaturgisesti samassa suhteessa.

4.6.3 Kommenttioikeus kritiikin kohteille

Eduskunta I -esityksessä emme antaneet kaikkien kritiikin kohteiden kommentoida esityksen väitteitä. Tässä rikoimme journalistin eettisiä ohjeita. Nyt korjasimme virheen ja se kannatti. Kommentointioikeus lehdessä ja teatterissa on paitsi reilua, myös sisällöllisesti järkevää, sillä se saattaa tuottaa uutta käyttökelpoista materiaalia, ja usein muutama asiavirhekin tulee korjattua. Myös filosofisesti ajatellen on ristiriitaista väittää edistävänä moniäänisyyttä, jos omissa teoksissaan ei anna heille, joita kritisoi edes mahdollisuutta tulla kuulluksi.

Menin tapaamaan Laatusen EK:hon paria viikkoa ennen *Eduskunta II* -esityksen ensi-iltaa. Luettelin kaikki Laatusesta esitykseen poimitut väitteet, negatiiviset ja positiiviset, ja Laatusen kommentoi olivatko ne totta vai eivät.

Samalla hän paljasti uusia puolia itsestään, kuten sen, että hän osaa olla mahdollottoman mukava ja suhtautuu empaattisesti syrjäytyneisiin nuoriin. Sain tapaamisesta materiaalia uuteen kohtaukseen, josta tuli esityksen toiseksi viimeinen. Kohtauksessa jälkikoira ja tutkinnan kohde tapaavat vihdoin toisensa.

Myös minusta paljastui uusia piirteitä. En ole niin kovaksikeitetty vallan vahtikoira kuin päiväunelmissani kuvittelen. Keskustelimme Laatusen kanssa *Eduskunta I*:ssä näytetystä operaatiosta, jossa EK Laatusen johdolla yhdessä palkansaajajärjestöjen kanssa pölli Sata-komitean ja köyhien rahat. Puhuimme myös lastensuojelun kauheasta jamasta ja laman leikkausten seurauksista nuoriin – samojen leikkausten, joita Laatusen oli nuijimassa läpi yhdessä SAK:n silloisen puheenjohtajan Lauri Ihalaisen kanssa (sd.).

Liikutuimme molemmat nuorten syrjäytymisestä,²⁹ mutta tapaaminen päättyi tuttavalliseen vitsailuun ja lämpimään kädenpuristukseen. Menin EK:sta suoraan teatterille, jossa työryhmä jo odotti. Laatusta näyttelevä Matti Onnismaa kysyi, että mitä Laatusen sanoi. Puhkesin kikatukseen ja sanoin, että en oikein muista, koska Lasse oli niin karismaattinen. Harmi, että tilannetta ei videoitu, Onnismaan kauhistanut ja pettynyt katse olisi ansainnut ikuistamisen.

Antamalla kommenttioikeuden Laatuselle, näyttämällä hänestä empaattisia piirteitä ja nostamalla rinnalle esityksen moraalisen keskipisteen, itseni, eettisesti ambivalenttina ja häilyvänä, tulin luoneeksi karnevaalin tyylijajissa aidosti polyfonisen kohtauksen.

4.6.4 *Viekoittelu vai moniäänisyys?*

Eduskunta II -esitys oli paikoin kesympi kuin edeltäjänsä, mutta toisaalta myös teoksena sukua *Valtuusto III* -esityksen moniäänisyydelle, jossa esiintyi sankareita ja konnia joka puolueesta. Väitöskirjassaan Zareff tunnistaa moniäänisyyden hinnan siinä, että tekijöiden on luovuttava halustaan saarnata yhtä totuutta.

”Jos tarina ei näyttäydy ainoana mahdollisena, vaan yhtenä tulkintana esitetyistä faktoista, tarina voi säilyttää luonteensa faktoille välttämätöntä merkitystä antavana keinona, mutta menettää osan tietyn maailmankatsomuksen kannalle taivuttelevasta vaikutuksestaan. Lyhyesti

sanoen kysymys on tietenkin tarinan dialogisoinnista. Yhtenä keinona tässä voitaisiin käyttää komiikkaa.” (Zareff 2012, 208)

Eduskunta II -esityksen antagonisti Lasse Laatunen saa täyden, itsenäisen puheenvuoron, ilman tekijän, ohjaajan, eli minun itseni, väliintuloa. Vaikka kohtausta on kontekstoitu infomateriaalilla, joka paljastaa Laatusen itsereflektion puutteen, kompensoin sitä paljastamalla saman piirteen itsestäni.

Olin uhonnut etukäteen tekeväni tappavan konekiväärihaastattelun, mutta lähdin EK:sta kissanpentuna. Onneksi nauhoitin keskustelun, Ruusu ja Akse litteroivat siitä esitykseen päätyneen kokonaisuuden. Viimeistään nyt tajusin, että minusta oli tullut lepsu. Aloin miettiä tekeillä olevan näytelmän rakennetta ja oivalsin, että ensimmäisen kerran olin tekemässä esitystä, joka ei läpileikkaa koko yhteiskuntaa. Olin unohtanut perusturvan varassa eläjät, köyhät, pahanpohjimmaisat. Käsittelin ainoastaan isokenkäisiä ja palkansaajia.

Palkkasin toimittaja Reetta Nousiaisen tutkimaan EK:n ja niitä työmarkkinajärjestöjen toimia, joiden seurauksena perusturva on rapautunut ja Suomi on ajautunut irralleen muista pohjoismaista. Tästä muodostui esityksen viimeinen kolmannes, joka kiteytti kaiken aiemmin nähdyn.

Esitys riiteli ja kommunikoi lopulta eniten itsensä kanssa. Laatunen ihastui *Eduskunta II* -esitykseen ja osti useaan otteeseen lippuja. Hän lähetti työryhmälle palautteen sähköpostilla, jossa kertoi käskeneensä alaisensa katsomoon:

”Lämpimät terveiset Susanna Kupariselle, Matti Onnismaalle, Noora Dadulle ja muulle joukkueelle. Teidän kanssa voisi olla ihan hauskaa harrastaa hyvä veli - dokaamista :-). Otin näytelmän alaisteni koulutusohjelmaan. He tulevat katsomaan näytelmää EK-pinssit rintapielessä”, Laatunen kirjoitti.³⁰

En ole varma, olinko pelkästään ilahtunut viestistä.

5. JOHTOPÄÄTÖKSET

Lopuksi pohdin, millaiseen tarpeeseen journalistinen dokumenttiteatteri vastaa taiteessa ja yhteiskunnassa, ja toisaalta millaisia keinoja tai ideoita siitä voisi poimia journalismiin. Kuinka tehdä journalistista, poliittista dokumenttiteatteria, jolla voi vaikuttaa yhteiskuntaan? Seuravaksi tukku toimintaohjeita.

5.1 *Murra monologisuus*

Journalismin ja dokumenttiteatterin tehtävä on nostaa esiin kilpailevia tarinoita, tunnustaa ja tunnistaa todellisuuden ja siitä tehdyn tulkinnan tai kerronnan tarinallisuus, mutta dokumentaristin eettisyydellä tehdä tarinan rajaukset ja valinnat niin, että mittakaava on mahdollisimman totuudellinen ja faktat pitävät.

Ettinen tekijä ei anna tilaa väitteille ilmoittamatta selkeästi, että kyse on tulkinnasta, eikä etenkään suoranaisille valheille kertomatta, että kyse on propagandasta tai manipulaatiosta. Viittaa esimerkiksi johdannossa mainitsemaani Kominformin Pohjois-Korea-juttuun, jonka *Voima* julkaisi alkuvuosinaan.

Puhujan luotettavuus tai epäluotettavuus pitää purkaa auki, kertoa milloin kyse on spekulatiosta, kärjistyksestä tai tulkinnasta. Tämä pätee yhtä hyvin rikollisiin kuin poliitikkoihin. Moniäänisyys ja kilpailevat tarinat vaativat reflektointia ja tekijät, jotka arvottavat ja asettavat tarinat mittakaavaan.

Journalistien ja dokumenttiteatterin tekijöiden on myös hyvä oivaltaa, että he ovat väistämättä itsekin politiikan tekijöitä. Jokainen esiin nostettu aihe ja aiheen rajausta tuottaa laineita yhteiskuntaan.

Suomi on monologinen maa, johon mahtuu yksi totuus kerrallaan. Mieli- eli toimittajien ja taiteilijoiden velvollisuus on antaa tilaa kilpaileville äänille, nostaa esiin kritiikkiä ja keskustelua arvoista: vääjäämättömyyden ja pragmaattisen pelin politiikan rinnalle me voimme nostaa kysymyksen siitä, mitä haluamme. Mihin suuntaan haluamme Suomea poliittisilla päätöksillä ohjattavan?

Etenkin Suomessa, joka on teknokratian riivaama demokratia, on erityisen tärkeää kaivaa syy-seuraussuhteita poliittisista päätöksistä, penkoa taustavaikuttajat ja nostaa nimet esiin. Suomessa vastuunkantajia on vaikea löytää, ja asiat on totuttu hoitamaan niin, että kansalaiset pidetään ulkokehällä.

Objektiivisuuden käsite on alkanut 2000-luvulla kokea inflaatiota suomalaisessa mediassa, ja kun valo lisääntyy, paska näkyy paremmin. Aloittaessamme vuonna 2008 dokumenttiteatteriesitysten tekemisen tilanne oli synkempi sekä poliittisessa että talousjournalismissa. Sietokynnys esimerkiksi veronkiertoon ja veroparatiiseihin on laskenut.

Poliitikkojen lausuntoihin suhtaudutaan aiempaa kriittisemmin. Suomalainen media paljastaa uusia väärinkäytöksiä jatkuvalla syötöllä, ja toimittajat ovat alkaneet kirjoittaa moraalaisia näkökantoja auki artikkeleissaan. Se on finanssikriisin ainoa positiivinen seuraus.

5.2 Herätä julkista keskustelua

Karnevaalinauru ei ole purkavaa, se ei nihiloï valtaa, vaan se osoittaa vallan tunnistamisen hetket. Mustat pisteet, joille on pakko nauraa ettei itkisi. Poliittisessa teatterissa karnevaalinaurun äärimmäinen vakavuus kannustaa katsomaan valtaa samalla silmänkorkeudella. Lait, maan tavat, asenteet voivat muuttua vain vilkkaan julkisen keskustelun tuloksena, dialogilla ja törmäyttämällä.

Pyri herättämään keskustelua. Kärjistä, ole raflaava. Paljasta. Tarkista faktat. Kriittinen ote ei kestä asiavirheitä.

Teatteri ja media voivat toimittaa eräänlaisen kansantuomioistuimen tehtävää. Olemme edelleen tilanteessa, jossa julkinen kritiikki on usein ainoa keino saada oikeutta, koska eliitti suojelee itseään. Suomi on kaksoisstandardien maa, jossa eliitti on nykyään se kommunistiklikki, joka jakaa toisilleen etuja ja asuntoja, metsästää, golfaa, kiertää veroja ja nauttii ääneenlausumatonta syytesuojaa. Suomessa vallankäyttäjän syytekynnys on korkeampi kuin tavallisen suomalaisen. Länsimaisissa demokratioissa toimitaan normaalisti päinvastoin.

Pitkään systeemi on toiminut ihan hyvin, demokratiavaje ei loukannut oikeustajua niin kauan kuin hyvinvointivaltiota rakennettiin. Poliittinen ja

taloudellinen valta sai lillua rauhassa kabineteissa, koska poliittinen tahtotila tuotti sisävessoja, halpaa sähköä ja työpaikkoja. Nyt vanha liitto on rikottu, sillä nykyään samat tahot siirtävät työpaikkoja ulkomaille ja pyörittävät eliitin epäreiluun kilpailuetuun rakentuvaa markkinataloutta, joka sortaa pieniä ja keskisuuria yrittäjiä, tuhoaa innovaatiot ja haittaa kasvua.

Poliitikot ovat osa ongelmaa. Poliittinen valta ei ole kadonnut minnekään, päinvastoin, sille on yhä useampia ottajia talouden, lobbareiden, konsulttien, viestintätoimistojen, virkamiesten ja etujärjestöjen piirissä.

Poliitikot voivat olla myös ratkaisu. Siksi nimenomaan politiikan tarkastelu, vaikka se tuottaisi synkkääkin materiaalia, ohjaa katseen sinne, missä päätösten pitäisi syntyä. Poliitikkojen on hyvä tulla nähdyksi, kritiikki on lahja, se tarkoittaa sitä, että poliitikkoja ja heidän työtään pidetään merkittävänä. Silloin, kun poliitikot tekevät päätöksiä, se on poliittinen ele. Yhtä merkittävä poliittinen ele on se, kun he eivät tee päätöksiä.

5.3 Määrittele oma positiosi yhteiskunnassa

Dokumenttiteatteria tekevä työryhmän pitää määritellä oma positionsa yhteiskunnassa, tehdä esityksiä, jotka eivät vahvista rakenteita, kuten uhriuta köyhiä tai määrittele valtaa kaksiulotteiseksi pahuuden kuvaksi, koska silloin esitykset tulevat riisuneksi sekä ylhäisiltä että alhaisilta inhimillisyyden.

Tällaiset esitykset levittävät epämääräistä ahdistusta, ne herättävät keskiluokassa heikomman kortin vetäneitä kohtaan parhaimmillaankin sääliä, joka ei johda toimintaan, tai nostattavat vahvoja kohtaan vihaa, joka purkautuu voimattomana raivona.

Jos työryhmä ei määrittele omaa paikkaansa ja tarkastelukulmaansa yhteiskunnassa, se sortuu helposti ylimieliseen saarnaamiseen tai passivoivaan pateettiseen itkeskelyyn. Kannattaa muistaa, että jos on osa teatterityöryhmää, on usein jo etuoikeutettu ja osa yhteisöä. Siksi passivoiva empatia vaikkapa köyhiä kohtaan ei riitä, silloin jo ryhmä asettuu yläpuolelle. Kannattaa valita tulokulma, joka tuottaa toimintaa, antaa sille välineet ja nimeää vastuulliset.

5.4 Ota keskiluokka haltuun

Karnevaalin ylhäisten ja alhaisten välissä elelee uinuva potentiaali, suomalaisten keskiluokkainen enemmistö. Se ei vielä ole ihan ymmärtänyt omaa valtaansa, joka on valta vaikuttaa lainsäädäntöön ja ääneenlausumattomiin arvoihin.

Suomalaiseen keskiuokkaan vaikutetaan parhaimmillaan pragmaattisilla arvoilla, kuten vaikkapa sillä, että kaikki ovat tarpeellisia. Ilman siivoojia tukehdumme kuonaan, mutta jonkun pitää myös johtaa. Samalla sokeripalaan voi ujuttaa myrkyä ja vakuuttaa yleisön lisäksi myös itsensä siitä, että pyyteettömyys, hyvyys, avoin hallinto, heikoimmasta huolehtiminen, läpinäkyvät tavat tehdä päätöksiä, ovat arvoja sinänsä, eivät välineitä.

Demokraattisessa yhteiskunnassa politiikka on toimintaa, ratkaisuja ja tekoja, joiden avulla kansalainen voi vaikuttaa. Se ei tarkoita vain äänestämistä. Keskiluokkainen teatteriyleisö koostuu mielipide-eliitistä, vallankäyttäjistä, toimeliaista, aktiivisista kansalaisista, jotka tekevät päivittäin eettisiä ja moraalisia valintoja, jotka vaikuttavat yhteiskuntaan sisältä käsin.

Olen huomannut haastatellessani vaikkapa viranomaisia ja virkamiehiä, että Suomi on täynnä salaisuuksia ja niitä hautovia eettisiä väliportaania työmyyriä, jotka ovat vain odottaneet, että joku haluaa kuunnella mitä heillä on kerrottavanaan. Olen kehittänyt itselleni lähes fetisistisen suhteen virkamiehiin ja viranomaisiin. He ovat umpisivistyneitä, hiljaisia eettisyyden majakoita, jotka jäävät harvalukuisten mutta sitäkin törkeämmin korruptoituneiden kollegojensa varjoon.

5.5 Pura rakenteet niin purat vihaa

Ovien avaaminen, salaisuuksien ja tabujen paljastaminen, dialoginen journalismi ja dokumenttiteatteri voivat vähentää väkivaltaa antamalla uusia lukutapoja ja välineitä ymmärtää eliittien munkkilatinaan piilotettua politiikan ja vallan kieltä.

Avaamalla rakenteita ja osoittamalla, että yhteiskunnalliset muutokset johtuvat aktiivisista eleistä, voimme poistaa paranoiaa, kyynisyyttä, pelkoa, turhautumista, yksinjäämisen tunnetta, eristäytymistä. Myös viha ja kiukku

ovat sallittuja, ne tuottavat toimintaa ja halun vaikuttaa johonkin, jota passivoivasti kutsutaan kohtaloksi.

Se onnistuu vain, jos esiin poimitaan myös yhteiskunnan ne tahot, jotka mielellään unohtaisimme. Poliittiset ääri liikkeet syntyvät olosuhteissa, jossa osa kansalaisista kokee, että he eivät tule kuulluksi eivätkä voi vaikuttaa omiin olosuhteisiinsa. Vihainen katse kääntyy silloin ensin heikoimpiin, ei niihin, joilla on valtaa, koska heitä ei ole nimetty ja he ovat koskemattomia.

Kun voittajien luokka elää elämäänsä kaikki tarpeet tyydytettynä ja naureskelee valehteleville poliitikoille, Suomen 500 000 pienituloista janoaa sitä, että politiikka jälleen politisoituisi.

5.6 *Turvaudu kollegoihin ja asiantuntijoihin*

Meidän taiteilijoiden ja toimittajien pitää liittoutua ja yhdistää voimamme, ei kilpailla. *Eduskunta*-esitykset syntyivät paikkaamaan aukkoa tiedonvälityksessä, mutta ne eivät ole kritiikkiä mediaa kohtaan vaan yksi media lisää. Käytän useita julkisia lähteitä esitysteni pohjamateriaalina ja saan paljon apua journalistikollegoilta yksityiskohtien tarkistamisessa. He ovat luovuttaneet tietoja ja materiaalia, jota olemme yhdistelleet omiin löytöihimme. Lisäksi Suomi on täynnä loistavia toimittajia, joiden juttuja olemme lukeneet taustatyövaiheessa.

Kun ohjaan esitystä, rentoutan jäykän niskani ja pyydän häpeämättä apua. Teos on tärkein, ja ihmiset auttavat ja uhraavat mielellään paljon aikaansa silloin, kun käsitellään yhteisön kannalta tärkeitä aiheita.

Annan esimerkin.

Tälläkin hetkellä kollegani Tuomas Peltomäki, tutkiva toimittaja ja tietokonenörtti, käy *Helsingin Sanomien* työpisteellään läpi valtavaa data-aineistoa, jonka hän hoksasi pyytää ”julkishallinnon nörteiltä, joiden kanssa osaan puhua nörttikieltä”, kuten Tuomas juuri viestitti. Datapaketti sisältää kaikki ministeriöiden uudistus- ja lainsäädäntöhankkeiden työryhmät vuosilta 1996–2013 ja eduskunnan valiokuntien kuulemat asiantuntijat vuosilta 1998–2013.

Tuomas aikoo selvittää, mitkä etujärjestöt ovat olleet suoraan vaikuttamassa lakeihin ministeriöiden työryhmissä. Hän sai idean nähtyään

Eduskunta II -esityksen, jossa osoitimme, että etujärjestöt ovat vallanneet politiikan keskeiset vaikutuskanavat.

Tahattomana apuna prosessissa oli Finanssialan keskusliiton toimitusjohtaja Piia-Noora Kauppi. Sain FK:n tiedotuspäälliköltä Minna Ailalta keväällä 2011 sähköpostia, jossa ehdotettiin tapaamista. Hänen esimiehensä Piitu Kaupin korviin oli kantautunut *Eduskunta I* -esityksessä esitetty kova kritiikki FK:ta kohtaan, ja hän halusi hälventää finanssialan lobbaamiseen liittyviä epäluuloja.³¹

Otin mukaani Jari Hanskan, ja tapasimme Kaupin ja Ailan huhtikuussa 2011 FK:n neuvotteluhuoneessa Bulevardilla, Helsingin kattojen yläpuolella. Kauppi puhui FK:n toiminnan hyvistä puolista ja debatoimme välillä kiihkeästikin siitä, pitäisikö omistukset salata vai ei. Nauhoitimme keskustelun salaa. Ehkä Kauppi piti meitä hörhöinä taiteilijoina, sillä en voi muuten ymmärtää miksi hän puhui niin varomattomasti:

KAUPPI

Tätä en välttämättä sanois julkisessa haastattelussa, mutta kaikki poliitikot tietävät sen, erityisesti ministerit, että tärkein asia lakia valmistellessa, hyvin tärkeä poliittinen päätös tehdään siinä vaiheessa, kun määritellään se työryhmän kokopano, kuka lähtee sitä valmistelemaan. Ja sillä pelataan.

JARI

Mmm...

KAUPPI

Ministerit osaa tosi hyvin sen pelin, et ne valikoivat sinne juuri sopivan kombinaation, joka ei näytä niinku liian räikeästi johonkin suuntaan kallellaan olevalta ja on riittävästi niinku tällasta objektiivisuutta ja näin.

SUSANNA

Mmmmm.

Piia-Noora Kaupin ohi suun puhuminen olisi jäänyt ehkä huomaamatta, ellen olisi pyytänyt apua faktatarkistuksiin eräältä kollegaltani Tutkivien toimittajien yhdistyksestä. Kävimme hänen kanssaan kohta kohdalta läpi käsikirjoituksen siinä vaiheessa, kun alkoi ensimmäinen iso karsiminen.

Hänen kulmakarvansa nousivat hiusrajaan asti, kun hän tuli FK-kohtaukseen, ja hän sanoi, että mitä tahansa poistan, Kaupin kommentti työryhmien kasaamisesta on uutispommi.

Tajusin sen viimeistään siinä vaiheessa, kun EK:ssa työskentelevä tuttavani, jota leikkimielisesti kutsun ”yön prinssiksi”, kävi katsomassa Ryhmäteatterilla avoimia harjoituksia ja jähmettyi tuolissaan, kun Pihla Penttinen laukoi Kaupin suulla edeltävän repliikin lavalla. Kauppi teki suuren palveluksen, sillä kun alan sisältä myönnetään se, että ministerit tietoisesti antavat etujärjestöjen manipuloida itseään koskevia lakeja, suuri lohkar vainoharhaa ja epäilyksiä muuttui tiedoksi ja toiminnaksi, kuten Tuomas Peltomäen data-hankkeeksi Hesarissa.

Saan niin paljon apua eri tahoilta, että *Eduskunnat* ovat eräänlaisia open source -esityksiä, joista kuka tahansa saa ammentaa niin paljon kuin sielu sietää. Se on sallittua ja suotavaa. Oli sitten missiojournalisti tai skuuppihaukka, ihanteet ovat yhteisiä: demokratia, sananvapaus, avoin hallinto, läpinäkyvyys ovat arvoja *an sich*.

5.7 Tee politiikkaa ja tarkista faktat

Journalismi on aina luonteeltaan poliittista, samoin journalistinen dokumenttiteatteri. Me paitsi käsittelemme politiikkaa, myös teemme sitä itse. Päätin, että meidän on käsiteltävä myös sellaisia lakialoitteita, joihin voi vielä reagoida. Muuten voimme tarjota esityksillä vain epätoivoa ja voimattomuutta.

Politiikka on tärkeää, ja huonoinkin poliitikko on parempi kuin teknokratiuskko. Poliitikot joutuvat hankkimaan mandaattinsa joka neljäs vuosi, teknokraatit ovat ikuisia.

Osakeomistusten salaamiseen tähtäävän lainsäädännön jumittumisessa esimerkiksi Junttila katsoo, että *Eduskunta I* -esityksellä on ollut oma vaikutuksensa. Junttila haastatteli Yleisradion toimittajaa Mikko Haapasta.

”Uskon, että näytelmällä oli iso vaikutus siihen, että arvopaperimarkkinalain uudistusta alettiin seurata mediassa. Näin oli myös omalla kohdallani. Näytelmän nähtyäni aloin perehtyä lain valmisteluun ja katsoin, että valmistelua on syytä seurata.” (Junttila 2012, 238)

Laki on edelleen vastatulessa keväällä 2013. En voi kyllin korostaa, että juuri tästä syystä journalistisessa dokumenttiteatterissa faktat pitää tarkistaa uudelleen ja uudelleen. Jos haluaa saada näkökulmansa läpi, asiavirheitä ei saa olla.

5.8 Käytä epätyypillisiä tiedonhankinnan keinoja

Muista kannustaa esimerkiksi käsiohjelmassa tai lavalta käsin teatteriyleisön pikkuvirkamiehiä, viestintäväkeä ja vaikkapa julkishallinnon nörttejä ryhtymään syväkurkuiksi ja vuotamaan tietonsa. Varmista, että he eivät koskaan jää kiinni. Sinä olet vastuussa lähteidesi turvasta. Älä koskaan puhu lähteistä heidän oikeilla nimillään. Hanki prepaid-liittymiä puheluja varten, vältä sähköposteja, vanhanaikainen kirje saattaa nykyään olla turvallisin tiedonsiirron keino. Nauhoita keskustelut ja tapaamiset. Salaa tai avoimesti, mutta nauhoita aina kaikki, pidä nauhuri päällä aina siihen asti, kun olet yksin.

5.9 Panosta haastatteluihin

Journalistisen dokumenttiteatterin tekijä huomaa pian, että kun haastateltavat oivaltavat puhuvansa taideteoksen kontekstissa, he käyttävät erilaista kieltä kuin tavallisessa lehti- tai tv-haastattelussa. He hakevat värikkäämpiä kielikuvia, puhuvat runollisemmin ja vapautuneemmin. Kerro haastateltavalle, missä vaiheessa tutkimisprosessia olet. Jos olet alussa, paljasta se, että olet vielä suhteellisen tietämätön. Kysy tyhmiä.

Säästä tärkeimmät haastattelut viimeiseksi, kun tiedät jo aiheesta paljon. Etenkin jos haastateltavasi on ns. vihamielinen tai edustaa tahoa, jota kritisoit, pidä huoli, että teet kotiläksyt. Ihmiset valehtelevat yllättävän paljon ja härskisti. Paljasta valheet heti, älä lannistu jos tietojasi ja motiivejasi epäillään. Sinulla on oikeus olla tyhmä, etenkin jos näkökulmasi nousee arvoista. Asiantuntijoiden tehtävä on tietää, sinun tehtäväsi on arvottaa tiedon pohjalta käsittelemäsi aiheet ja tehdä moraalisia johtopäätöksi, tulkita ja punnita.

Päätä riitaisinkin haastattelu ystävälliseen kysymykseen, tee selväksi, että asiat riitelevät, eivät ihmiset. Se on reilua, ja sitä paitsi tarvitset ehkä vielä jatko haastattelua.

5.10 Antakaa ja ottakaa aikaa

Uutisvirta on yhä silppuisempaa ja lyhytjännitteisempää. Perinpohjaiselle, kontekstoivalle, huolelliselle journalismille ja journalistiselle dokumenttiteatterille on tilausta. Kaksi työryhmällemme taustatutkimusta tehnyttä toimittajaa, Hanna Nikkanen ja Reetta Nousiainen, ovat mukana tammikuussa 2013 perustetussa verkkolehti *Long playssä*. Verkkolehden sivulla julkaistaan niin sanottua hidasta journalismia, tutkivia pitkiä reportaaseja.

Eduskunta-esityksiä on tuettu avokätisesti. Olemme saaneet apurahoja eri säätiöiltä ja valtiolta. Tässä suhteessa työryhmä on etuoikeutettu ison mediatalon ylityöllistettyyn toimittajaan verrattuna. Vaikka saamme kohtalaisen pientä palkkaa, työryhmässämme on useampi ihminen pommittamassa samaa aihetta, ja käytämme paljon aikaa juttujen taustoittamiseen ja tutkimiseen. Mediatalojen jatkuva kiire ja uutiskilpailu tuottaa sen, että usein hyväkin toimittaja joutuu tinkimään laadusta. Aikaa vaikkapa virkamiesten motiivien penkomiseen ei ole.

Kunnollista rakenneanalyysia tai tutkivaa esitystä on mahdoton tehdä ilman aikaa ja rauhaa. Elä vähemmällä, ota virkavapaata tai laske elintasoasi, jätä mahdollisimman moni silpputyö pois ja keskity aiheesi tutkimiseen niin täysipainoisesti kuin voit.

5.11 Käytännön ehdotus: demokratiaa maakuntiin

Näkökulmien ja kriittisyyden, riitelevien kertomusten nostaminen ja arvottaminen päteväksi tiedonvälityksen keinoksi on *Eduskunta*-esitysten tärkein päämäärä. Näen journalistisessa dokumenttiteatterissa myös paljon mahdollisuuksia kilpailevien tulkintojen esiinnostamisessa maakunnissa. Suomi on täynnä laitosteattereita, harrastajateattereita ja pieniä ammattiryhmiä. Pienillä paikkakunnilla ja pienissä kaupungeissa, kuten

Mikkelissä, Keravalla, Utsjoella tai Lahdessa, usein yksi maakuntalehti dominoi. Mainosrahoitteiset lehdet ovat riippuvaisia paikallisista liike-elämää ja politiikkaa pyörittävistä eliiteistä.

Houkutus vaieta paikallisten satraappien salaisuuksista ja talouden ja politiikan kytkennöistä on ylivoimaisen suuri, kun vaakakupissa painaa mainosraha. Usein päätoimittajat ovat osa maakuntien vallan rakenteita, samassa metsästysseurassa, golfkerhossa jne. Näillä paikkakunnilla dokumenttiteatteri voisi toimia yhteisön salaisuuksien paljastajana ja keskustelun avaajana.

5.12 Teatteri on tehokas tapa oppia

Vuonna 2008 alkanut esityssarja on ollut intensiivikurssi suomalaiseen politiikkaan ja sen taustavaikutuksiin. Teatteri on tehokas tapa oppia, sillä näyttämö on armoton. Se pakottaa rajaamaan oleellisen, mutta myös leikkaamaan kuvasta toiseen ja kertomaan yleisölle työryhmän oivaltamat, usein monimutkaiset asiakokonaisuudet niin, että ne tulevat ymmärretyiksi.

Prosessidramaturgia on kouluttanut minua ohjaajana ymmärtämään, kuinka tärkeää kuvallisuus on teatterissa. Kun tekstimateriaali on hankalaa, dramaturgian ja ohjauksen keinovalikoimaa on lavennettava, sillä yksikään kohta ei synny helposti.

5.13 Ole viihdyttävä ja monitaiteellinen

Kerronnan keinojen on oltava esteettisesti punnittuja ja viihdyttäviä, varsinkin kun käsiteltävät aiheet ovat usein julmia ja synkkiä. Pelkkä painava asia ei riitä, jos yleisösi kuolee tylsyyteen.

Esimerkiksi ilman Kerkko Koskisen musiikkia ohjaamani esitykset eivät herättäisi ainuttakaan tunnereaktiota. Ne ovat lasi vettä monimutkaisten aiheiden viidakossa. Ankkuroin aina oman moraalisen viestini Kerkon musiikkiin. Ennen kuin saan Kerkolta ensimmäiset biisiluonnokset, materiaali on kuivaa kuin Saharan hiekka. Musiikin sijoittelulla ja dramaturgisella kuljetuksella saan määriteltyä ensin itselleni ja lopulta

yleisölle, missä kohtaa on aina kulloisenkin tarinan avainlause, opetus, sydän, inhimillisyyden hetki.

Dokumenttiteatteria ei kannata tehdä ryppyotsaisesti, eikä kannata pelätä viihdyttämistä. Karnevaalinauru on mustaa riemua, siinä nauretaan epäoikeudenmukaisuudelle, hierarkioille, kuolemalle ja surulle päin naamaa.

Kun Soininvaara änkyttää suruissaan kokoomus-sanaa *Eduskunta I* -esityksen ensimmäisen puoliajan lopussa, yleisö nauraa Soininvaaran epätoivoille, mutta nauraa samalla ulos omaa epätoivoaan siitä, että EK ja palkansaajajärjestöt hallituspuolueiden siunauksella varastivat rahat suomalaiselta sosiaaliturvauudistukselta, ennen kaikkea köyhiltä.

5.14 *Älä alista totuutta tarinalle*

Kaikki journalismi ja teatteri sisältää omaan maailmankuvaan viekoittelevaa ainesta. Eettinen tekijä/työryhmä on läpinäkyvä oman tulokulman ja agendan suhteen. Itse olen valinnut keinoksi sen, että kerron suoraan lavalla kertojan kautta, mihin moraalinen ankkuri on heitetty. Silloin lukijat ja katsojat voivat luoda omaa suhdettaan aiheeseen ilman epäilyä, että heihin yritetään iskostaa piiloviestiä manipulaatiolla.

Eduskunta II -esityksessä aihe vaihtui kesken prosessin. Eläkeyritysten toimitusjohtajat oli aluksi asetettu ravintoketjun yläpäähän. Tiedonjyvien tiukuessa eri suunnilta hierarkia vaihtui, ja aloimme käsitellä eläkepomojen taustalla vaikuttavia korporaatioita, eli EK:n, palkansaajajärjestöjen ja suurpääoman valtaa.

Kilpailevien tarinoiden suhteen kannattaa olla mahdollisimman rehellinen, oman tutkimisprosessin suhteen kannattaa olla valpas ja avata se mahdollisimman monelle kriittiselle arvioijalle asiantuntijoista omaan työryhmään.

Todellisuus on vikuroiva, ja sen tarkkailijan täytyy jatkuvasti tiedostaa virhepäätelmien vaarat: että luo ensin kertomuksen ja sen jälkeen sovittaa siihen omaan narraatioon soveliaat palikat. Jos oma hypoteesi soittautuu vääräksi, se on muutettava.

Ei ehkä ole ihme, että *Eduskunta*-esitysten ympärille on muodostunut eräänlainen ohjaajien, tieteilijöiden ja toimittajien kollegio. Itse olen toimittaja-ohjaaja, Jari Hanska on toimittaja-valtiotieteilijä. Akse Pettersson

on koulutukseltaan ohjaaja, Ruusu Haarla ja työryhmän pitkäaikainen näyttelijä Piia Peltola opiskelevat ohjausta ja taustatutkija-assistentti Olga Palo opiskelee kirjallisuutta ja naistutkimusta Helsingin yliopistossa. Työryhmään ei kuulu yhtään valantehnyttä näytelmäkirjailijaa. Teatterin ja traditionaalisen näytelmäkirjallisuuden narratiiviset konventiot soveltuvat huonosti yhteiskunnan rakenteiden tarkasteluun. Päähenkilökeskeinen, henkilöiden sisäiseen maailmaan ja valintoihin keskittyvä kerronta korostaa individualistista maailmankuvaa, jossa ihminen omien valintojensa kautta määrittelee kohtalonsa. Se sulkee ulos rakenteet.

Ehkä dramaturgit ja näytelmäkirjailijat silti hyötyisivät journalistisen dokumenttiteatterin metodeista, sillä sen kautta voi oppia poimimaan ajankohtaisia aiheita ja tekemään analyysia yhteiskunnasta, jossa ihmiset valintojaan tekevät. Esimerkiksi Lilla Teaternissa ensi-iltansa maaliskuussa 2013 saanut, Timo Harakan ja Antti Karumon käsikirjoittama *Kungen*-näytelmä tarttuu ajankohtaiseen aiheeseen, vaikka sen muoto on napattu ranskalaisesta kamaridraamasta.

Se näyttää päähenkilönsä Björn Wahlroosin psykologisena arvoituksena, ja keskittyy tarkastelemaan yhteisöä Wahlroosin ympärillä. Millaisiin tarpeisiin nousukkaiden Suomessa aatelifantasiaa elelevä pankkimies vastaa, näytelmä kysyy. *Kungen* on esimerkki siitä, että draama voi toimia ihan yhtä hyvänä alustana kuin dokumenttiteatteri, jos vain malttaa tutkia rakenteita individuaalin ympärillä.

Kun kirjoitan näitä viimeisiä rivejä, koko Suomi lukee sanomalehdistä, kuinka maa- ja metsätalousministeriö yrittää selittää mustaa valkoiseksi. Lohikantoihin ja ympäristöön intohimoisesti suhtautuva näyttelijä Jasper Pääkkönen nauhoitti salaa ministeriössä käymänsä keskustelun, jossa virkamiehet painostivat häntä lopettamaan kirjoittelun liikakalastuksesta ja liian isoista lohikiintiöistä. Liikakalastuksella ei ole ministeriön virkamiesten mielestä väliä, koska ”lohet eivät äänestä”.

Syntyi meteli, johon ministeri Jari Koskinen kommentoi ykskantaan: ”Ihmisillä on liikaa aikaa.”

Poliittinen viesti on selvä, me teemme mitä huvittaa, te pidätte turpanne kiinni. Taiteilijat ja toimittajat voivat vaikuttaa ja muuttaa yhteiskuntaa. Olemme mielipide-eliittiä, ja olemme tyhmiä loisia, jos emme käytä meille annettua tilaa rakennekritiikkiin. Sen voi tehdä taiteen kautta tai toimimalla aktiivisesti yhteiskunnassa, kuten vaikkapa Satu Silvo, joka antoi kasvot

turkistarhausta vastustavalle kansanliikkeelle ja kansalaisaloitteelle alkuvuodesta 2013.

Me taiteilijat olemme etulyöntiasemassa siksi, että meitä ei osata varoa ja meille on annettu julkinen areena. Suomi on kulttuurivihamielinen maa, jossa taiteilijoita on totuttu pitämään hyödyllisinä idiootteina. Vähitellen alkaa näyttää siltä, että idiooteille on kasvamassa jälleen hampaat.

Poliittisen teatterin tendenssimäinen, värisokea painolasti ja kulttuuristallarien propagandan ja koulukiusaamisen leimaaman 70-luvun muisto alkaa vähitellen haihtua, vaikka edelleen kaikki poliittinen taide helposti leimataan pelkästään vasemmistorehaamiseksi. Se on ohittamisen keino, jonka aika alkaa painua maille. Suomi on valmis ottamaan vastaan uuden poliittisen taiteen aallon.

LIITE 1, SYNOPSIS

EDUSKUNTA I – SATIIRI VAURAUDEN UUSJAOSTA

Kantaesitys 4.3.2011, Ryhmäteatterin Pengerkadun näyttämö

Ensimmäinen puoliaika: Kertomus erään lain valmistelusta ja toimeenpanosta

”Kyllä minun ihmiskuvani on semmoinen, että ihmisellä on ihmisarvo, vaikka hän ei ole taloudellisesti hirveän tuottava.” - Osmo Soininvaara

Ensimmäisen puoliajan päähenkilö Osmo ”Ode” Soininvaara oli sosiaaliturvaa uudistaneen Sata-komitean perusturvajaoston puheenjohtaja.

Asiantuntijauskovaudessa Suomessa Soininvaaraa pidetään ideologioista vapaana teknokraattina. Ristiriitaisten tekojen ja lausuntojen kautta osoitetaan, että ideologiavapaata teknokratiaa ei ole. Etäällä arjesta köyhyyttä ratkova Ode sanoo *Voiman* haastattelussa, että yksi syy köyhyyteen on vähälahjaisuus. Hän käyttää arvovaltaansa ja ajaa läpi Lex Soininvaaraksi kutsutun lain, joka iskee syrjäytymisuhan alla oleviin nuoriin.

Nimettömänä esiintyvä sosiaali- ja terveysministeriön virkamies kertoo, että pragmaattisen politiikanteon juuret ovat 90-luvun lamassa. Silloin valtiovarainministeriö, Raimo Sailaksen johdolla, kaappasi budjettivallan muilta ministeriöiltä ja taloudellinen tuottavuus korvasi ihmisarvon sosiaalipolitiikan käsitteenä. Lama vakiinnutti enemmistöparlamentarismiin, jossa hallitus ja ministerit päättävät, eduskunta tottelee. Siksi Lex Soininvaaraa ei pysäytä mikään.

Lopulta uhri on myös Soininvaara itse. Työmarkkinajärjestöt vievät hallituksen tuella Sata-komitean rahat. Monista hyvistä aikeista jää käteen vain julma laki, joka kantaa Oden omaa nimeä.

Toinen puoliaika: Kolme luentoa pimeästä rahasta

”Joskus suomalaisella eliitillä saattaa mennä sekaisin oma etu ja Suomen etu. Hetteikön päällä seistään kun päättäjätaho on mätä.” - Nimetön talousrikospoliisi

Toinen puoliaika koostuu kolmesta luennosta. Ensimmäisessä rakennusalan pomo ”Väiski” luennoi toimittaja-ohjaaja Susanna Kupariselle, miten rakennusalan korruptio toimii. Aihetta käsitellään Nuorisosäätiön ja Matti Vanhasen lautakasajupakan kautta. Toinen luento on suunnattu keskiluokkaiselle yleisölle, ja siinä esityssarjan ainoa täysin käsikirjoitettu hahmo, entinen virkamies Pekka Korpinen, kertoo kuinka helppoa veronkierto on, jos hallitsee perusasiat.

Luennon taustalla on valtiovarainministeriön ajama lakialoite, jonka on allekirjoittanut keskellä vaalirahaskandaalia hallintoministeri Mari Kiviniemi. Lakialoite tähtää suomalaisten omistusten salaamiseen, joka mahdollistaisi myös poliitikkojen ja virkamiesten nimettömät pörssiomistukset.

Kolmannessa luennossa talousrikospoliisit kertovat Suomen pienuuden ongelmista. Valvojat ja valvottavat, virkamiehet, poliitikot ja liikemiehet tuntevat toisensa ja jakavat yhteiset edut. He pitävät huolen siitä, että poliisi, verottaja ja Finanssivalvonta eivät vahdi suuren rahan liikkeitä ja rakenteellista korruptiota vaan keskittyvät pikkutekijöiden jahtaamiseen.

Esityksen päättää epilogi, jossa kerrotaan hämärän liikemiehen Ahti Vilppulan istuvan hallituksen ministereille jakamasta vaalirahasta ja spekuloidaan millaista vastiketta Vilppula on rahoilleen saanut.

LIITE 2, SYNOPSIS

EDUSKUNTA II – SATIIRI VELJESKUNTIEN SUOMESTA

Kantaesitys 27.9.2012, Ryhmäteatterin Helsinginkadun näyttämö

Ensimmäinen puoliaika: Trilleri kabinettien vallankäyttäjistä

”Matti Vuoriahan on luuseri, se ei oo todellinen vallankäyttäjä. Ihalainen on, ja Häkämies on. Vuoria tekee just niinkun Lasse Laatunen sanoo. Älä tee sitä virhettä et sä teet Vuoriasta jonku saatanan prinssin ja ruhtinaan, kun ei se ole. Vuorialla on pelkästään iso maha.” - Bruno

Ensimmäinen jakso tarkastelee työeläkeyrityksiä ja niiden takana piileskeleviä vallankäyttäjiä. Syväkurkku ”Bruno”, charmikas sivistysporvari, ”joka tuntee kaikki”, paljastaa toimittaja-ohjaaja Susanna Kupariselle, että eläkepomot ovat pelkkä maksettu kulissi, hyvät veljet päättävät: pääomaeliitti ja työmarkkinajärjestöt EK, SAK, STTK ja Akava. Suomi on korporaatioiden maa.

Eläkerahastoihin on muutaman vuosikymmenen aikana kerääntynyt niin valtavasti rahaa, että eläkeyritykset hallitsevat Suomen pörssiä. Se, joka hallitsee pääomapottia, hallitsee maata. Raha on puhdasta valtaa. Siksi hyvät veljet pitävät kynsin hampain eläkeyritysten hallituspaikoista kiinni.

Esityksen päähenkilö on EK:n lakiasiainjohtaja Lasse Laatunen, Varman hallituksen jäsen. Laatunen on pelätty kabinettijyrä, joka ei kaihda kiristämistä ja voittoa. Hänen uskollinen sulle-mulle -kumppaninsa on SAK:n Lauri Ihalainen, nykyinen työministeri. Eduskunta ja ministeri Paula Risikko vilahtavat parissa kohtauksessa. Poliitikkojen rooli on mitätön. Korporaatiot ja eläkeyritykset istuvat ministeriön työryhmissä valmistelemassa itse itseään koskevia lakeja.

Toinen puoliaika: Kolme kuvaa toveruudesta

”Nyt kun näen miten nämä ihmiset juhlivat, niin se tuntuu ihan samalta kuin näkisi vanhempansa sängyssä.” - Susanna Kuparinen

Poliisi tutki keväällä 2012 Finnairin ja Ilmarisen kytköksiä.

Esitutkimateriaali paljastaa kuinka hyvä veli -piirit toimivat.

Veijarikolmikko Taxell-Sailas-Vehviläinen puhuu suloisesti ristiin. Finnairin työntekijöiden eläkkeitä hoitaa Ilmarinen. Kun raha kilahtaa Ilmarisen tilille, siitä tulee kylmää, virkamies Pekka Korpinen opastaa yleisöä. Valtionyritys Finnair on ottanut Ilmarisen mukaan lentorahtiyritykseen, jonka juuret johtavat veroparatiisiin. Työpaikat ja rahat katoavat ulkomaille, korporaatioiden siunauksella ja ministeri Heidi Hautala voi lähinnä levitellä käsiään.

Järjestöt eivät pyöritä yhteiskuntaa vain ylätasolla. Perheystävät, Vierumäellä leppoisasti puttailevat Ihalainen ja Laatonen ovat 90-luvulta lähtien konsensushengessä heikentäneet perusturvaa palkansaajien ja elinkeinoelämän eduksi. Korporaatiot hyötyvät köyhyydestä.

Laatonen ja vallan maailmasta hurmaantunut tähtitoimittaja Kuparinen kohtaavat EK:n kabinetissa harmaana perjantaiamuna. Yhdessä kaksikko liikuttuu syrjäytyneiden kohtalosta, mutta nauraa iloisesti kätellessään hyvästiksi. Lopuksi Kuparinen laulaa humalassa STM:n seminaarissa Vanajanlinnassa pohjalaisen laulun eliitille, jota aiemmin tarkasteli niin kovin kriittisesti.

LÄHDELUETTELO

¹ Sokala, Hannu, ”Voi meitä toimittajia”, MOT:n blogi 14.1.2013, <http://blogit.yle.fi/mot/voi-meita-toimittajia>

² Guénoun, Denis, *Näyttämön filosofia*, Like 2007, 152 s.

³ Bahtin, Mihail, *Dostojevskin poetiikan ongelmia*, Kustannus Oy Orient Express 1991, 406 s.

Mihail Bahtin (1895–1975) oli venäläinen humanisti, tiedemies ja ajattelija. Bahtinin ajattelun ja tuotannon perustana oli tutkia karnevalismia, toisenlaisena olemista, etenkin ranskalaisen François Rabelaisin tuotannon kautta. Feodor Dostojevskin kautta Bahtin tarkastelee ennen kaikkea toista perusteesejnsä, polyfoniaa, ihmisen ajattelun moniäänisyyttä. Bahtinin kolmas perusteesei oli inhimillisen kanssakäymisen, tiedon ymmärtämisen ja totuuden dialogisuus.

⁴ Junttila, Janne, *Dokumenttiteatterin uusi aalto*, Like 2012, 340 s.

⁵ Räikkä, Jyrki, ”Taide tekee paluuta politiikan näyttämölle”, *Helsingin Sanomat*, pääkirjoitus 23.3.2011, <http://www.hs.fi/paakirjoitus/artikkeli/Taide+tekee+paluuta+politiikan+näyttämölle/HS20110323SI1MA01XS2>

⁶ ”Eduskunta II – Kaipa Kuparinen parantaa katu-uskottavuuttaan”, Demari.fi 2.10.2012, <http://www.demari.fi/kulttuuri/teatteri-tanssi/7942-ryhmateatterin-eduskunta-ii-kaipa-kuparinen-parantaa-katu-uskottavuuttaan>

⁷ Kuparinen, Susanna, ”Luokkaretki Taliin”, Eduskunta-blogi 3.12.2010, <http://eduskuntaesitys.blogspot.fi/2010/12/luokkaretki-taliin.html>

Ks. myös Väänänen, Konsta & Vierikko, Ville, Talin golfkentän valtaus, YouTube-klippi, www.youtube.com/watch?v=8Mauxr2Peew

⁸ Kuparinen, Susanna & Hanska, Jari, ”En minä vaan markkinavoimat”, *Voiman verkkolehti Fifi* 4.4.2011, Ilkka Harju –haastatteluvideo, <http://fifi.voima.fi/artikkeli/2011/huhtikuu/en-mina-vaan-markkinat>

Ks. Myös Harakka, Timo, ”Ai mikä finanssikriisi”, blogipostaus 14.8.2009, <http://timoharakka.blogspot.fi/2009/08/ai-mika-finanssikriisi.html>.

Harakka oli päätenyt jo kaksi vuotta aiemmin omistusten salaamiseen tähtäävän lainsäädäntöhankkeen moraalista samaan lopputulemaan kuin minä ja Jari Hanska vuonna 2011: ”Kiintoisa ja tuttu ilmiö. Rikkauksien verottamista ja keinottelun rajoittamista vastustetaan aina sillä, että varakkaat kyllä aina löytävät konstit veron kiertämiseen ja omaisuuden pimentämiseen. Verosuunnittelu on toki laillista, ja porsaanreikiä löytyy”, Harakka kirjoittaa.

”Mutta samaa argumenttia - ”laki on turha, koska sitä kuitenkin kierretään” - ei koskaan sovelleta tavallisiin kuolevaisiin. Oletetaan ilman muuta, että kansalainen maksaa verot ja maksut säädetyn mukaan ja vapaaehtoisesti. Käytössä on aivan konkreettisesti kaksinaismoraali. Yli-ihmiset osallistuvat yhteiseen rahoitukseen, jos huvittaa, toisten on pakko.”

⁹ Pekka Korpinen on ambivalentti hahmo, joka pelaa kaksoispeliä. Hän on osa työryhmää, ”meitä”, mutta myös osa ylemmän keskiluokan ”eliittiä”. Siksi Korpisen suhde yleisöön on aina arrogantti. Korpinen on itselleni keino vapauttaa alitajuisia paineita, surua, kuolemaa, vihaa, Korpisen kautta saan käyttää valtaa, kirjoittaa esityksen runollisimmat väitteet. Korpinen puhuu hiljaa ja hitaasti. Se on vanha vallankäytön muoto, joka pakottaa kuulijat vaikenemaan ja keskittymään. Esko Aholla on sama metodi.

Korpinen oli ensimmäisen *Valtuuston* autenttinen päähenkilö, eläkkeelle jäävä Helsingin apulaiskaupunginjohtaja, jonka repliikit poimittiin kokouspöytäkirjoista. Rakastuimme Korpisen hahmoon, hän on sen jälkeen elänyt omaa fiktiivistä elämäänsä esityssarjassa. *Valtuusto II* –esityksessä hän oli näkökulmahenkilö, *Valtuusto III* –esitykseen Korpinen käveli näyttämölle kesken esityksen ja vaati itselleen ”kostajan roolin”.

Kun aloimme luoda Korpisen hahmoa, näyttelijä Jari Hanska sisäisti autenttisen Korpisen retoriset maneerit. Usein kun kirjoitan Korpiselle

tekstiä, Jari ”Korpistaa” lauseet suuhun sopiviksi ja lisää sekaan gägejä suorassa kontaktissa yleisön kanssa. Korpinen on maailman hitain stand up – koomikko.

Eduskunta-esityksissä Korpiselle on annettu myös tehtävä selittää kaikkein monimutkaisimmat kaaviot ja rakenteet. Hahmo toimii siinä hyvin. Hän on tuhon, kaaoksen ja surun viestintuoja. Veronkierron mekanismit, Finnairin veroparatiisikytkökset ja niiden seuraukset ovat Korpiselle keino näyttää, millaiset vaarat uhkaavat Suomea ja koko Eurooppaa. Jari Hanskan aivot muistuttavat arkistokaappia, hänellä on uskomaton kyky sisäistää monimutkaisia kokonaisuuksia. Kun Korpinen selittää yleisölle monimutkaista kaaviota, se perustuu usein tutkimuksiin, joita Jari on ollut tekemässä. Jari hallitsee tilanteen suvereenisti sekä Hanskana että Korpisena.

¹⁰ Lähde, Jussi, ”Vihan lähteillä”, Herrat pitävät vaaleista –blogi 12.4.2011, <http://blogit.mtv3.fi/herratpitavatvaaleista/2011/04/12/vihan-lahteilla>

¹¹ Helsingin kaupungin *Palveluverkkojen kehittäminen* -muistio 30.11.2009, s. 10, [http://suomenkuvalehti.fi/s/files/Palveluverkot-raportti-301109\[1\].pdf](http://suomenkuvalehti.fi/s/files/Palveluverkot-raportti-301109[1].pdf)

¹² Soininvaara, Osmo, ”Helsingin säästölista”, blogipostaus 5.12.2009, www.soininvaara.fi/2009/12/05/helsingin-saastolista

¹³ Helsingin kaupunginvaltuuston kokous nro 15, keskustelupöytäkirja. Kokousaika 9.9.2009.

¹⁴ Lindholm, Jari, juttusarja *Suomen Kuvalehden* netissä, <http://suomenkuvalehti.fi/haku/asiasanat/Helsingin+säästöt?jarjestys=uusimmat>

¹⁵ Helsingin kaupunginvaltuusto kokous nro 10, keskustelupöytäkirja, 2. 6.2010

¹⁶ Pakarinen, Pia, ”Mitä on opetustoimen tuottavuus?”, blogipostaus 19.3.2009: ”Eräs kunta-alan talousosaaja suomi minua siitä, että Helsingin opetustoimen tuottavuus on erittäin heikko. Kun pyysin tuottavuuden

määritelmää hän esitti kaavaksi oppilaskohtaisen kiinteistöneliömetrimäärän. Helsingissä jokaista koululaista kohti on noin 13 neliötä koulutilaa, kun esim. Vantaa ja Espoo pärjäävät pari neliötä pienemmällä tilalla.”

”Itsekin olen edes kauppatieteen maisteri ja tuottavuus on ihan tuttu käsite. Minä voisin mitata tuottavuutta opetuksessa esim. peruskoulussa niiden oppilaiden määrällä, jotka jatkavat toisen asteen koulutukseen, ammatillisissa oppilaitoksissa niiden opiskelijoiden määrällä, jotka ovat töissä esim. vuoden kuluessa valmistumisestaan, lukioissa vaikkapa yliopistoon pääsevien lukumäärällä, yleisesti koko opetustoimen osalta esimerkiksi 30-vuotiaana työssä olevien määrällä. Taikka vaikkapa niiden määrällä, jotka ovat ylipäänsä tervejärkisiä ja onnellisia koulutusputkesta päästyään.”

”Jos pääsemme vaikkapa 5 neliöön/tenava, ollaan ilmeisesti sitten todella tehokkaita. Jos samalla kuitenkin esim. oppimistulokset heikkenevät, oppilaat alkavat tapella kalapuikoista ja rauhaton käytös lisääntyy, olemmeko edelleen tehokkaita? Menee kyllä minulta yli hilseen.”

¹⁷ Sosiaali- ja terveysministeriön *Hyvät eväät elämälle* -toimenpideohjelma, www.stm.fi/c/document_library/get_file?folderId=42733&name=DLFE-20718.pdf

¹⁸ Kuparinen, Jylhä & Bruun, ”Hyvinvointivaltion nousu ja lasku”, *Voima-*lehti 1/2009, <http://fifi.voima.fi/voima-artikkeli/2009/numero-1/hyvinvointivaltion-nousu-lasku>

¹⁹ Soininvaara, Osmo, *Uusi Suomi*, puheenvuoropalsta 10.3.2011: ”Vastustin ehdotusta [Lex Soininvaaran karenssipykälää] eduskunnan valiokuntakuulemisessa. [...] Tuo mainittu toimeentulotuen automaattinen leikkaus ilman siihen liitettäviä tukitoimia ei tässä asiassa auta vaan pikemminkin pahentaa.” <http://soininvaara.puheenvuoro.uusisuomi.fi/64692-lex-soininvaara>

Vrt. Soininvaara, Osmo, Blogipostaus 12.5.2010: ”Viestini sosiaali- ja terveysvaliokunnalle oli, että niin kauan kuin tuo määräys [karenssipykälä] on työmarkkinatuessa, alennusmahdollisuuden on oltava myös toimeentulotukilaissa.”

www.soininvaara.fi/2010/12/05/mita-eduskunnan-pitaisi-tehda-alle-25-vuotiaille-koulutusta-valtteleville-nuorille/

Ks. myös Kuparinen, Susanna, ”Mitä tahdot, Ode?”, Eduskunta-blogi 11.3.2011, <http://eduskuntaesitys.blogspot.fi/2011/03/mita-tahdot-ode.html>

²⁰ Soininvaara esiintyy henkilönä *Eduskunnan* viidessä kohtauksessa.

1. Alkupuheenvuoro on otettu Soininvaaran Sata-komiteaa käsittelevän kirjan *Sata-komitea – miksi asioista päättäminen on niin vaikeaa* (Teos 2010) esipuheesta. Soininvaara polkee ylös Ranskan Rivieran vuoria, kun hän saa puhelun sosiaali- ja terveysministeri Liisa Hyssälältä (kesk.), joka pyytää Soininvaaraa komitean perusturvajaoston puheenjohtajaksi. Soininvaara kuvailee alkua positiiviseksi. Kokoomuksesta on viestitetty yhteistyöhalua, ja Soininvaara lähtee tekemään vuosisadan uudistusta.

2. Näkökulmahenkilönä on haastattelemani nimetön lähde sosiaali- ja terveysministeriöstä. Kyseinen virkamies on työskennellyt Soininvaaran alaisuudessa, kun hän oli ministerinä Lipposen toisen hallituksen aikaan, vuosina 2000–2002. Virkamies on ollut laatimassa Lex Soininvaaraa ministeriössä ja hän kertoo seuranneensa Soininvaaran uraa pitkään. ”Nykyään vähän mietin Soininvaaran kohdalla sitä, että kunnioittaako hän ihmisarvoa”, virkamies pohtii.

3. Soininvaaran haastattelu *Voima*-lehdessä alkuvuodesta 2009. Haastattelussa Soininvaara kertoo Sata-komitean työskentelystä ja omasta näkemyksestään köyhyyden syistä. Komitean perusturvajaosto on ongelmassa. ”Suomalaisesta yhteiskunnasta on tullut julma... Sata-komitea tulee olemaan yksi merkittävimmistä komiteoista, mitä on ollut, mutta ei niin merkittävä kuin sen piti olla... Palkansaajajärjestöt tekevät kaikkensa kumotakseen kaiken, mikä liittyy perusturvaan. Haluavat että hajurako säilyy. Säällittävää. Minua raivostuttaa”, Soininvaara kertoo.

4. Soininvaara vilahtaa kohtauksessa, jossa sosiaali- ja terveysvaliokunta päättää laittaa Lex Soininvaaran valmisteluun. Hänen repliikkinsä on poimittu puhelinkeskustelusta, jossa kysyin Soininvaaralta kannattiko hän lakia vai ei. Soininvaara puolusti lakia symmetriavirheen korjaamisella.

5. Soininvaaran loppupuheenvuoro on otettu hänen Sata-komitea-kirjansa viimeisestä luvusta. ”Komiteassa kokoomus otti kuitenkin toisen linjan ja vastusti oikeastaan kaikkia esityksiä, joilla työttömän kannusteita ottaa työtä vastaan olisi parannettu. Vanhakantaisesti luotettiin kannustamisen sijasta käskyttämiseen”, Soininvaara murehtii.

²¹ Alho, Olli, *Hulluuden puolustus ja muita kirjoituksia naurun historiasta*, WSOY 1988.

²² ”Toimeentulotukilain uudistuksessa hävisi tuki”, Yle Kotimaa 9.5.2012, http://yle.fi/uutiset/toimeentulotukilain_uudistuksessa_havisi_tuki/6088734

²³ Zareff, Janne, *Journalistinen komiikka. Teoreettisia ja käytännöllisiä avauksia*, University of Jyväskylä 2012, 266 s.

²⁴ Reinboth, Susanna, ”Journalismin ydintehtävä unohdettu”, *Journalisti-lehti* 21–22/2010, www.journalistiliitto.fi/journalisti/lehti/2010/21-22/kolumnit/kutsuvieras/

”EIT ei silti ole antanut toimittajille lupaa laistaa faktojen tarkistamisesta. Mitä helpommin tiedot pystyy tarkistamaan, sitä suurempi velvollisuus siihen on. Viesti on kuitenkin selvä: medialle ei saa asettaa niin kohtuutonta näyttötaakkaa, että yhteiskunnallisesti merkittäviä asioita jää sen takia julkaisematta”, Reinboth kirjoittaa.

²⁵ Korhonen, Maisa, *Ketkä luovat suomalaisen talouskeskustelun agendan?*, Haaga-Helia ammattikorkeakoulu 2010, 117 s., http://publications.theseus.fi/bitstream/handle/10024/25034/Ont_Maisa_Korhonen.pdf

²⁶ *Voima*, lukijaposti 2/2009, <http://fifi.voima.fi/voima-artikkeli/2009/numero-2/lukijaposti>

²⁷ Hänninen, Jera & Hänninen, Jyri, *Kallis köyhyys*, WSOY/Barrikadi 2008, 192 s.

²⁸ Silminnäkijä: *Matin talot*, Yle TV2 29.9.2009, toim. Korvola, Ari

²⁹ Kuparinen, Susanna, ”Vieraantuneet paskiaiset”, *Tulevaisuus 2030* -blogi 21.11.2012, Sitra <http://www.2030.fi/kirjoituksia/susanna-kuparinen-vieraantuneet-paskiaiset>

³⁰ Lasse Laatusen lähetti palautteen esityksestä sähköpostitse 31.10.2012. Se kuuluu näin:

”Hei, kävimme Harri Sailaksen kanssa avec katsomassa Eduskunta II:n tiistaina 30.10. Vaikka olenkin juristi, enkä kriitikko, rohkenen antaa omalta osaltani lyhyen arvioinnin. Palaute lienee elävässä elämässä aina paikallaan.

1. Näytelmässä oli kauttaaltaan loistavat näyttelijät. Matti Onnismaa oli parempi Lasse Laatusen kuin Lasse Laatusen itse. Samoin Noora Dadu oli parempi Susanna Kuparinen kuin Susanna Kuparinen itse. Hyviä olivat muutkin.

2. Näytelmä oli vauhdikas ja hauska. En nukkunut, kuten yleensä oopperassa. Ehkä huumorintajuni on jotenkin omituinen, koska en kokenut kiusalliseksi itseenikään kohdistunutta herjaa. Mieluummin valkoisena Laatusena näyttämöllä kuin mustana Mannerheimina valkokankaalla. Näytelmä on satiirina hyvä. Historiallinen dokumentti se ei ole, eivätkä kaikki väitteet ole oikeita. Eikä näytelmässä pidä ollakaan. Nimettömillä lähteillä ei ole todistusarvoa. Naamat näkyviin, jos faktoiksi väitetään. Näytelmä-keinona Bruno kyllä toimi ihan hyvin.

3. Vuorian sairauden esiinnostus ja Ihalaisen paneminen ampumaan köyhää olivat mauttomia. Muilta osin kovakourainenkin kohtelu - omalta osaltani kokonaisuudessaan - mahtuu hyvän satiirin piiriin. Taiteessa on taiteen rajat, vapaalla kädellä piirretyt, ei harpilla. Kauneus lienee katsojan silmissä.

4. Finnair-kohtaus lyhentäisin. Sen seuraaminen voi olla asiaan vihkiytymättömälle pitkäpiimäistä.

5. Minulla oli etukäteismielikuva Jari Hanskasta takkutukkaisena vihreänä. Mutta mieshän oli livenä kuin sulava, sliipattu kaupparatsu. Todellinen merkonomi Huikkanen :-). Hänestä vielä kuullaan, epäilemättä. Poliitikkona ?

6. Minulla oli etukäteisepäilyys Ryhmäteatterista kapisena, paskaisena ympäristönä. Erehdyin tässäkin. Teatteri oli siisti, viihtyisä, katsomo toimiva ja väliaikatarjoilu pelasi hyvin. Tulen toistekin. Mieluummin Ryhmäteatterissa Helsingissä kuin Jumalan Teatterissa Oulussa.

7. Lämpimät terveiset Susanna Kupariselle, Matti Onnismaalle, Noora Dadulle ja muulle joukkueelle. Teidän kanssa voisi olla ihan hauskaa harrastaa hyvä veli - dokaamista :-). Otin näytelmän alaisteni koulutusohjelmaan. He tulevat katsomaan näytelmää EK-pinssit rintapielessä.

Hyvää syksyä toivottaen

L.”

³¹ *Eduskunta I* -esityksen eräessä kohtauksessa käytettiin sitaattia talousrikostutkijalta, jossa hän laukoo, että Finanssialan keskusliitto on käytännössä rikollisjärjestö, jonka ydinliiketoimintaa on harmaa talous.

FK edistää lainsäädäntöä, joka tukee veronkiertoa ja jarruttaa lobbaamalla ja ministeriöiden työryhmissä toimenpiteitä, joilla pimeän rahan virtoja voidaan ehkäistä.

<p>Eräs poliisi taas käytti Kauppia esimerkkinä korruptoituneesta poliitikosta, joka vesittää lainsäädäntöä sisältä käsin ja saa palkkioksi rahakkaan viran finanssisektorilta. Kauppi torpedoi EU-parlamentissa meppinä toimiessaan lakeja, joilla olisi hillitty rahanpesua.</p>
